SAFI SA

SOCIETATEA DE ASISTENTA FINANCIARA SI INVESTITII

PARTENERUL IDEAL DE AFACERI PENTRU DUMNEAVOASTRA

Plasamente sigure si rentabile prin:

FONDUL MUTUAL SAFI

Capitalizarea economiilor si pensii prin:

FONDUL PRIVAT DE ACUMULARE SI PENSII

Asistenta financiara pentru persoane fizice si juridice prin diverse produse financiare.

CU NOI VIITORUL ESTE MAI SIGUR!

Bd. Balcescu nr.21 Tel. 312.49.60 , 312.39.37

34

Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ŞTIINŢE POLITICE EDITATĂ DE FUNDAŢIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul V

64 pagini - 2.000 lei

1995

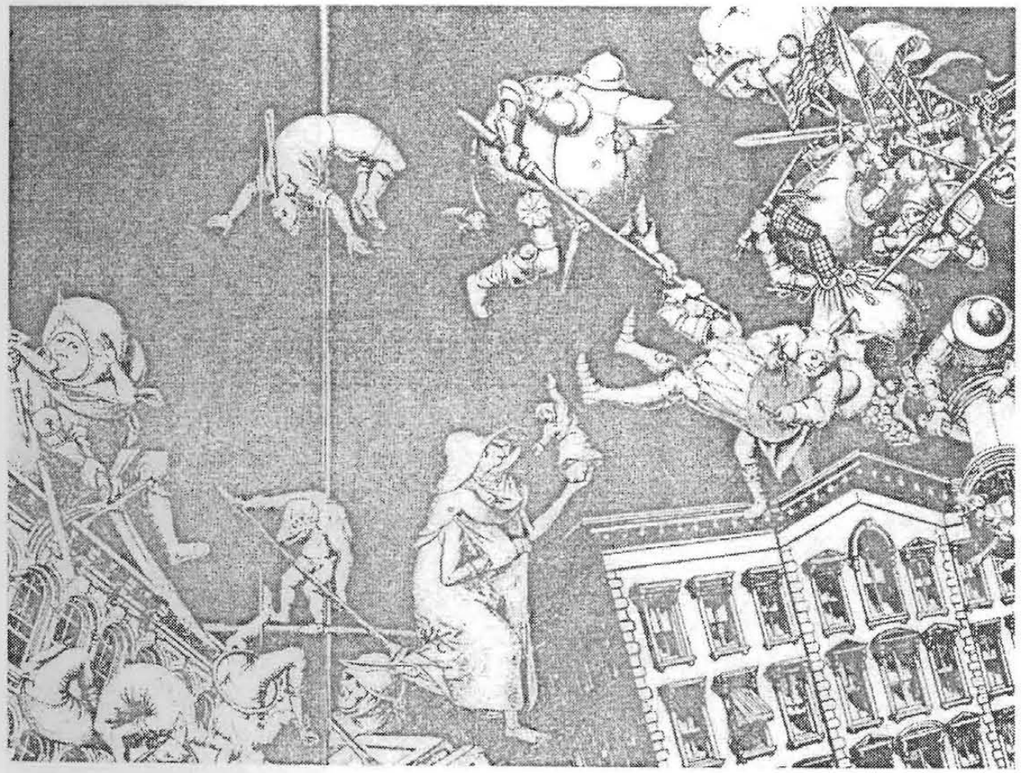

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Editorial Board

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DANIEL DELLETANT
GHIȚĂ IONESCU
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (editor)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMÁS

Fundația Societatea Civilă

President: DAN GRIGORE

Redacția:
Stela Arhire
Mircea Boari
Romulus Brâncoveanu
Aurelian Crăiuțu
Mihail Dobre
Goga-Mărieș Ioana (secretar de redacție)
Liana Ionescu
Gabriel Ivan
Bogdan Popescu-Necșești
Victor Neumann
Dan Pavel
Cristian Preda
Cristian R. Pîrvulescu (redactor-șef adj.)
Valentin Stan
Louis Ulrich
Graphics:
Tomnița Florescu
Manager:
Alice Dumitrache

Desktop Publishing:
Ω OMEGA PRESS '93
Manuela Gheorghiu

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul publicațiilor din România la numărul 4165.
Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, intelectuali, oameni politici și studenți.
Sfera Politicii ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se câștigă influență.

Un abonament la Sfera Politicii
- șase luni – 15.000 lei
- un an – 30.000 lei

plus taxele poștale.

Abroad: annual subscription readers is $50 or its equivalent in your country's currency.
Cont FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ
Lei: 402466026422
USD: 402466028405
BANKCOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:

noua adresă a Fundației Societatea Civilă este:
Intr. Grigore Alexandrescu, nr. 3, ap. 1
oficiul poștal 22/212 București
12-15 luni-joi; 11-13 vineri
Tel: Administrație: 673 6186 • Tehnoredactare: 614 0827
• Fax: 223 3389

Găsiți Sfera Politicii la:

Librăria All
București, Bd. Kogălniceanu 95A
București, Str. General Berthelot 24
Tg. Mureș, Bd. 1 Decembrie 1918, 216
Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12
Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24
Librăria Kriterion: București, Calea Victoriei 46
Librăria Copiilor: București, Piața Romană 9
Euromedia: București, str. General Berthelot 41
Librăria 157 (ASE): București
Librăria Crețulescu: București
Librăria Bihaci Naplo: Oradea
Librăria Omniscop: Craiova
Fundația Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3
Librăria Prosum: Brașov, str. Anghel Saligny 15
Nord-Est (Monitorul): Iași, str. Smîrdan 5
Librăriile Humanitas: din București și provincie
Revista poate fi procurată și direct,
din Intr. Grigore Alexandrescu nr 3, ap. 1, sector 1

Tiparul executat la ARARAT
Bd. Republicii 43, București

Cuprins

2. *Editorial*	**Stelian Tănase**	Din nou despre elite (I)
4. *1995*	**Liana Ionescu**	Parlamentul României
7.	**Sabina Fati**	Un an preelectoral la Cotroceni
11.	**Eugen Cojocariu**	Sindicalismul – un an slab
16.	**Dumitru Sandu**	Regionalizări identitare
21.	**Mircea Răceanu**	Relațiile româno-americane în fața unei noi etape
24.	**Andrei Mocearov**	Incursiune în CSI
30.	**Mihail Dobre**	Criza iugoslavă: începutul sfîrșitului
35. *Interviu*	**Gale Stokes** în dialog cu **Stelian Tănase**	Extinderea NATO: un instrument pentru democratizare
38. *Dezbateri*	**Aurelian Crăiuțu**	"Inescapable Liberalism"
41.	**Adrian Marino**	Problemele politologiei românești
46. *Anatomia comunismului*	**Document**	Cazul Vasile Luca
51. *Actualitatea*	**Virginia Ghiță**	Congresul PNȚCD
53.	**Ralu Filip**	Ipoteze privind "cazul Măgureanu"
55. *Cărți și autori*	**Dan Pavel**	Vladimir Tismăneanu, *Irepetabilul trecut; Fantoma lui Gheorghiu-Dej*
58.	**Cristian Preda**	Liviu Antonesei, *Jurnal din anii ciumei: 1987-1989. Încercări de sociologie spontană*
60.	**Sergiu Țârău**	Eugen Weber, *Dreapta românească*, Hans Roger, Eugen Weber, *Dreapta europeană – profil istoric*
62.	**Sebastian Huluban**	Alvin Toffler, *Al Treilea Val, Powershift, Război și antirăzboi*
64. *Semnale*		

Cum în 1996 se împlinesc 40 de ani de la Raportul secret al lui Hrușciov privind perioada stalinistă, prezentat la Congresul XX al PCUS, și de la evenimentele din Ungaria și Polonia, revista Sfera Politicii **va publica, începînd din numărul viitor, o serie de documente inedite din arhive interne și externe referitoare la perioada respectivă.**

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Din nou despre elite (I)

STELIAN TĂNASE

Compoziția socială a clasei suprapuse după 1989 și-a modificat segmentele din care este alcătuită. Nomenklatura poseda capitalul politic (vezi Pierre Bourdieu – distincția capital social/cultural etc.), ascensiunea socială fiind condiționată pînă în 1989 de apartenența la PCR; celorlalți le era blocată cariera și accesul la decizii, resurse și influență publică. Alternativele la această regulă a contraselecției elitelor erau extrem de restrînse. Capitalul politic (apartenența la PCR) a fost decisiv pînă în 1989; după acest moment a devenit un handicap, în măsură mai mare sau mai mică, în funcție de vizibilitatea, poziția ierarhică și gradul de însușire a unei a unei profesiuni distinctă de "ocupația" de apparatcik. De altfel, au supraviețuit dezintegrării PCR la nivelurile sociale echivalente celor deținute înainte de revoluție persoanele sau grupurile cu calificare profesională superioară. Numai acestea au reușit convertirea vechiului lor capital politic în altul: economic sau managerial. Restul membrilor aparatului de partid și administrativ (local sau guvernamental) s-au declasat. Ei se plasează pe poziții inferioare celor deținute în regimul Ceaușescu, uneori părăsind nu numai nivelurile centrale, înalte, dar și pe cele medii, populînd zonele pasive, lipsite de influență și relevanță ale societății românești postcomuniste. Din guvernanți s-au transformat în guvernați, din dominatori ei sînt astăzi dominați de noua elită. Numai o cercetare sociologică atentă poate determina proporția în care membrii vechii elite (nomenklatura) a reușit conversia în noua elită. Desigur, fiecare țară din fostul bloc sovietic prezintă situații diferite, în funcție de evoluția regimului politic intern și de stadiul reformelor la data prăbușirii regimului. Ca o ipoteză, cred că acolo unde recrutarea elitelor s-a făcut pe criterii mai mult profesionale decît de clasă, deci unde contraselecția a operat mai puțin, conversia nomenklaturii spre noua elită a fost mai largă și mai facilă. În consecință, procesul de schimbare, de reforme este mai adecvat cuprinzînd zone mai largi ale societății.

Membrii ierarhiei politice – calificați profesional – sînt mai puțin rigizi dacă au alternativă convenabilă. Dacă își pot îmbunătăți condițiile de viață și-și pot asigura un grad mai înalt de siguranță în afara nomenklaturii și în afara vechiului sistem. Ei își pot conserva privilegiile, standardul și într-un mediu politic schimbat. Dacă recrutarea elitelor s-a făcut pe criteriul fidelității față de liderul partidului sau a patronilor locali, pe criterii de clasă și de îndoctrinare, atunci personalul elitei rezultat astfel riscă – la orice modificare a sistemului sau în urma căderii (schimbare a echipei dirigente) vîrfurilor care i-au recrutat – să-și piardă pozițiile, fără posibilitatea de a și le păstra sau recupera ulterior. Conservatorismul elitei rezultat din contraselecție își găsește explicația în acest punct. Sprijinitorii din aparatul de partid și guvernamental ai regimului lui Ceaușescu din anii '80 au fost recrutați din anii '50, cînd Ceaușescu era secretar CC PMR, însărcinat cu cadrele. Îi datorau cariera și i-au fost devotați. Cei care între timp și-au diminuat devotamentul sau chiar au renunțat să-l sprijine s-au recrutat din pătura celor mai instruiți. Au aparținut primei generații a intelectualității tehnice și umaniste care se impune în anii '60. Ei au fost frustrați de politica de cadre a lui Ceaușescu, interesat în siguranța puterii sale și nu în integrarea elitei profesionale în structurile decizionale. Era o linie în sens invers decît cea urmată de Kadar după 1963, sau de Gierek în anii '70, sau de Gorbaciov după 1985. Elita politică alcătuită din apparatciks semicalificați, care datorau privilegiile exclusiv voinței patronului lor, s-a manifestat ca gruparea cea mai conservatoare din blocul sovietic. Ea a recurs la violență, știind că pentru ea nu există alternativă și căderea lui Ceaușescu duce la declasarea lor socială.

Elita profesională a "noii clase" a privit revolta populației urbane cu speranța că prăbușirea dictaturii "de familie" va debloca pozițiile-top din ierarhie și va crea oportunități pentru a beneficia de capitalul profesional acumulat. Interesul acestei "noi clase" a fost de a converti în avantaje materiale acest capital și de a accede la poziții superioare celor deținute pînă atunci, în principal spre zone unde cantitatea de resurse distribuite era mai mare. Definim "noua clasă" în România: pătura socială a celor cu

instrucție superioară apăruți pe piața forței de muncă la sfîrșitul regimului Gh. Dej. Ea se distinge de "nou clasă" – așa cum a definit-o Milovan Djilas în celebra sa carte cu același titlu, din 1957 – printr-un grad de ideologizare scăzut, printr-o instrucție superioară. "...the major challenge faced Romanian Party during 1955-1965 the integration of the political elite and the new social stratum created by its significantly successfull breaktrough and industrialization program", scrie Ken Jowitt (* K.J. 1971, p. 173). Să mai citäm și un alt cercetător al "democrațiilor populare": "...the parties had been substantially altered by the influx of new generation of officials and graduates whose motivation was pragmatic... rather than ideological. ...The Communists parties of the Stalin era were staffed of the new class composed mainly of workers' cadres and veterans of the pre-war-party (Comintern – *n.a. ST*) Now they were giving way to the «new new class» of specialists, managers and scientists. The revisionist idea, that «modern» socialism can be estabilished only by intellectuals... penetrated to the topmost party level". (F.R. Fejto, 1971, p. 241 engl.v) Regimul de la București a optat, la mijlocul anilor '70, pentru varianta stalinistă a recrutării elitei, dînd prioritate criteriilor de clasă, creînd o elită patrimonială, ideologizată și ineficientă, parazitară și coruptă. Ea a periferizat elitele profesionale, creația regimului comunist de altfel, considerîndu-și amenințate pozițiile de concurența acestora. Consecința a fost că accesul acestor elite concurente de alt tip în structurile decizionale a fost blocat. Care a fost situația în celelalte țări din blocul sovietic am schițat deja. Un singur aspect mai trebuie amintit. Între "noua clasă" și "noua nouă clasă" s-a realizat o integrare, cle au conclucrat, s-a încheiat un pact (tacit) pentru împărțirea puterii. Pactul a garantat primilor – pentru o vreme – pozițiile (care de multe ori s-au transferat în privilegii echivalente rudelor), iar noilor veniți accesul la decizii și resurse. Compromisul istoric făcut de Janos Kadar tocmai așa ceva a produs în zona elitelor.

În România, accesul elitelor profesionale la decizii s-a petrecut după căderea "noii clase". "Skilfull elites", intelectualitatea tehnică și managerială, era în parte integrată în sistem (în schimbul sprijinirii programului de industrializare și construcții al dictatorului), dar nu a avut acces la deciziile strategice și a beneficiat de o parte neglijabilă din resurse (alocate programelor menționate și "noii clase"). "Noua clasă" a dispărut o dată cu sistemul. Membrii ei, în funcție de parametrii descriși mai sus, s-au replasat. Convertirea vechiului capital politic fiind practic imposibilă, ea încearcă să se transfere în zone unde are acces, în principal economice. "Noua nouă clasă" este beneficiara căderii "noii clase". Ea s-a constituit ca un segment distinct în anii '60, a ocupat un spațiu social propriu (îl definesc tot în termenii lui P. Bourdieu) din ce în ce mai larg, în anii '70-80. O dată cu 1990, ea devine grupul de interese cu cel mai mare acces la decizii și își alocă cele mai multe resurse. Ea a reușit să se convertească – în absența unei contraelite care să provină din afara sistemului politic comunist – să-și găsească rădăcini în societatea civilă, în economia secundă sau societatea paralelă. În Polonia, Cehoslovacia sau Ungaria, contra-elita constituită în anii '70 a concurat pretențiile "noii noi clase" de a deveni grupul hegemon și i-a barat ascensiunea spre însușirea surplusului realizat de forțele productive (cel puțin între 1990-94). Acolo, conflictul politic și economic se destășoară între aceste două grupări. Forțele lor sînt aproximativ egale și sînt echivalentul penetrării societății și consistenței capitalului economic (indiferent de sursa lui). Victoriile stîngii din ultimii doi ani sînt victoriile "noii noi clase", ale elitei profesionale care, înainte de anii '90, a împărțit puterea cu vechea "nouă clasă".

În România, "noua clasă" nu a acceptat să împartă puterea cu nici un alt grup. Liberalizarea din '61 a fost concretizarea pătrunderii la nivelele decizionale a unor elemente ale "noii noi clase" (manageri, funcționari calificați, ingineri). Ponderea lor a fost suficient de limitată pentru a nu rezista contraofensivei acelei părți din aparat, necalificată și dependentă de un patron. Ideologizată, ea nu avea șanse de carieră în cazul unei concurențe deschise cu "noua nouă clasă". Ei și-au găsit în Nicolae Ceaușescu, fostul secretar cu cadrele, un patron sigur. Să amintesc că și Stalin fusese secretar PCUS însărcinat cu cadrele?! Prioritățile politicilor de cadre – ca principală sursă a puterii – au fost identice. Generația Brejnev și generația Ceaușescu au fost ultimele valuri ale noii clase. ❑

STELIAN TĂNASE (1952) – Writer an political analyst. He graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. Vice-President of the Romanian Political Science Association. He is the author of three novels and one political essays book. He published three novels. Fellow Scholar at Wilson Center in 1994. Currently, he is Editor of *Sfera Politicii*.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Parlamentul României

LIANA IONESCU

The retrospective of the Parliamentary activity in 1995 may be perceived from the perspective of the end results which are both positive and negative. A negative example would be for instance the failiure in electing the Management Board of the Public TV or the adopting of some centralist type of laws like the Law of Public Finances.

On the positive side we may mention the voting of the Education Law or the events hosted by the International Conference Center.

The author makes and overview of the main events which occured during the two parliamentary sessions of the year 1995. She remarks the legislative turmoil which is caracteristic for the end of a session and mainly in December 1995, when the proximity of the local elections speeded up the discussion in one of the two Chambers of some laws like those concerning the Local Elections, the Local Public Administration, and The Political Parties.

O privire retrospectivă asupra activității parlamentare din cele două sesiuni ale lui 1995 relevă insuficiența răspunsului pe care această instituție l-a dat necesității creării unui cadru legislativ democratic. Legi așteptate demult nu și-au găsit nici în 1995 loc pe agenda de lucru a Parlamentului; proiecte îndelung dezbătute, cum ar fi cel referitor la modificarea Codului Penal, au rămas fără finalitate; inițiative legislative, îndeosebi ale Opoziției, au fost abandonate în sertarele comisiei de specialitate; admiterea doar a unei moțiuni, și aceea simplă; implicarea parlamentarilor în scandaluri cum ar fi "Apartamentul" sau AGA, insuficienta lor preocupare pentru lucrurile serioase, ce frământă națiunea, în favoarea unor discuții sterile pe marginea unor probleme minore, toate acestea au făcut și în 1995 ca Parlamentul să fie cea mai incriminată instituție, circa 70% dintre cetățeni percepîndu-l negativ. La capitolul neîmpliniri pot fi incuse și blocarea procesului de desemnare al Consiliului de Administrație a Televiziunii, ineficiența unor comisii cum ar fi cea de control asupra SRI, adoptarea unor legi în care centralizarea e la ea acasă, cum e cazul Legii finanțelor publice sau a unor legi care dezavantajează net unele sectoare, așa cum face Legea Bugetului rectificat pe 1995, împotmolirea procesului de ridicare a imunității parlamentare a senatorului PRM Corneliu Vadim Tudor, medierile care s-au lăsat îndelung așteptate, cum a fost cea referitoare la Statutul senatorilor și deputaților. Să mai adăugăm aici dialogul cu Guvernul, în care jumătate dintre întrebări au rămas fără răspuns, și interpelările, de asemenea, rămase fără finalitate.

Un bilanț pozitiv ar cuprinde cele cîteva legi importante adoptate, între care Legea învățământului, și "corecția de imagine" a Parlamentului, realizată prin numeroasele manifestări organizate de Centrul Internațional de Conferințe. Cu mențiunea că în acest scop au fost alocate de la buget importante sume de bani, în timp ce criza financiară devenea tot mai acută. Sume impresionante s-au cheltuit și cu deplasările în străinătate ale parlamentarilor – foarte importante și în 1995 –, dar cu foarte puțin rezultate concrete și pozitive, ceea ce ne face să ne îndoim de calificativul "bun" acordat de președintele Camerei Deputaților, Adrian Năstase, activității de relații internaționale desfășurată de parlamentari în anul care a trecut.

Sesiunea de primăvară

Să vedem însă care au fost principalele momente ale procesului legislativ în 1995. Prima sesiune a debutat pe fondul unor agitații naționaliste și a unor moțiuni simple, prima și singura adoptată din cele cinci depuse în total. Îndreptată împotriva unor declarații ale liderului UDMR Marko Bela, privind autodeterminarea maghiarilor din România, contestarea caracterului național al statului român și solicitarea creării unei regiuni autonome pe criterii etnice, moțiunea a fost adoptată în Camera cu 165 voturi "pentru" și 23 "contra", iar în Senat cu 104 voturi "pentru" și 4 abțineri. Pe acest fond, decizia ministrului Justiției, Iosif Gavril Chiuzbaian, de a declanșa procedura de scoatere în afara legii a UDMR, a produs emoții puternice la București și Budapesta, fiind nevoie de intervenția energică a liderilor PDSR pentru a stopa inițiativa.

Legea Bugetului de Stat pe 1995 a produs dezbateri aprinse între parlamentarii coaliției majoritare și cei ai Opoziției, care cereau mărirea bugetelor pentru Cultură, Sănătate, Învățămînt și Cercetare. În cele din urmă, ei nu au obținut nimic și Bugetul de Stat a fost aprobat pe 22 februarie, fără modificări de esență. Parlamentarii Opoziției au suferit o altă înfrîngere pe 27 februarie, cînd a fost respinsă prin vot, în Camera Deputaților, o moțiune inițiată de deputatul PNȚCD Sorin Lepșa și semnată de 71 de parlamentari. Moțiunea era îndreptată împotriva demiterii a 133 de primari și consilieri locali, majoritatea membri ai partidelor de opoziție. Aceste demiteri au fost considerate abuzive de inițiatorii moțiunii, întrucît nici una dintre ele nu se sprijinea pe o hotărîre judecătorească.

Emisă de Guvern pe 3 martie, Ordonanța de urgență nr. 1/1995, prin care creșterile salariale din societățile comerciale cu capital majoritar de stat și din regiile autonome erau permise numai în raport cu performanțele economice, a deschis calea unor dezbateri aprinse în Parlament și a unor mari manifestări sindicale. În urma grevelor inițiate de Blocul Național Sindical, sprijinit de toate marile confederații sindicale din țară, liderii partidelor din coaliția majoritară s-au pronunțat pentru modificarea Ordonanței nr. 1. Cu toate acestea, supusă votului în Camera Deputaților, Ordonanța a trecut – și ea – fără nici o modificare.

La începutul lunii martie, președintele Iliescu le cerea parlamentarilor să renunțe la statul de membri în Consiliile de administrație (CA) și Adunările generale ale acționarilor (AGA) din societățile comerciale cu capital majoritar de stat. Inițiativa prezidențială a fost preluată de Comisia juridică a Senatului, care a formulat un amendarnent la proiectul de Statut al senatorilor și deputaților, prin care parlamentarilor le era interzisă prezența în AGA și CA. Amendamentul nu a fost supus votului în plen, dar mulți parlamentari au început să-și dea demisia din organismele vizate.

Pe 27 martie, în semn de solidaritate cu liderului Sindicatului Liber din TVR, Dumitru Iuga, aflat în greva foamei, parlamentarii Opoziției au boicotat lucrările celor două Camere. Dumitru Iuga protesta față de refuzul majorității parlamentare de a-l valida în Consiliul de adminsitrație al TVR pe Gabriel Liiceanu, candidatul salariaților din Televiziune.

O lege importantă a ajuns în luna aprilie în dezbaterea Parlamentului: proiectul de modificare a Codului Penal și a Codului de Procedură Penală, care a ținut capul de afiș luni de zile, fără a fi însă finalizat.

În urma insistențelor premierului Nicolae Văcăroiu pe lîngă grupul parlamentar PDSR, Senatul a aprobat pe 4 mai Ordonanța nr. 1, beneficiind și de ajutorul parlamentarilor PSM și PRM care, cu numai o zi înainte, promiseseră că o vor respinge.

Pe 11 mai, Comisia "Apartamentul" a finalizat raportul prin care 118 demnitari au fost găsiți vinovați de abuzuri locative, iar pe 16 mai Senatul a adoptat Raportul de mediere la Legea ajutorului social, lege în care, la art. 23, era din nou introdusă taxa de trecere a frontierei ca sursă de finanțare pentru fondul de ajutor social.

La începutul lunii mai, în arena parlamentară își făcea apariția Raportul de mediere la Legea pentru accelerarea privatizării, prin care erau introduse cupoanele nominative de privatizare. Supus la vot în Senat pe 8 mai și, apoi, din nou, pe 15 mai, Raportul a întrunit numai 71 de voturi, insuficiente pentru adoptare.

Apropierea vacanței parlamentare a precipitat lucrurile. Pe 14 iunie, Senatul a adoptat Raportul de mediere la Legea caselor naționalizate, pe fondul boicotului Opoziției, care a refuzat să participe la dezbateri și la vot. Camera Deputaților a respinsă însă, pe 27 iunie, Raportul, ceea ce a făcut necesară o ședință a Camerelor reunite. Pe 28 iunie, cele două Camere au adoptat Legea caselor naționalizate, care dă chiriașilor dreptul la cumpărarea locuințelor, în rate, pe termen lung, în timp ce foștilor proprietari li se acordă despăgubiri cu mult sub valoarea imobilelor. În aceeași zi, Camerele reunite au adoptat Legea învățământului, contestată sever de UDMR, pe motiv că este discriminatorie față de minorități. Pe 24 iulie, Legea învățământului va fi însă promulgată de președintele Iliescu după ce, cu numai cîteva zile în urmă, Parlamentul European adoptase o rezoluție privind drepturile minorităților, în care era condamnată și

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Legea învățămîntului din România. Cu toată încărcătura ei de nedreptate, Legea caselor naționalizate va fi promulgată de președintele Iliescu pe 24 noiembrie.

Luna iunie a însemnat și respingerea celei de-a treia moțiuni simple, depusă de partidele din opoziție, și referitoare la integrarea euro-atlantică. Moțiunea critica ineficiență și inconsistența politicii Guvernului față de integrarea României în structurile occidentale.

Deși vacanță parlamentară, luna august a fost foarte tensionată. PL '93 și PD au cerut convocarea unei sesiuni extraordinare a Parlamentului în care să fie dezbătută criza grîului și să se decidă desființarea monopolului regiei "Romcereal" asupra achizițiilor. CDR nu a agreat ideea unei sesiuni parlamentare extraordinare și a cerut, în schimb, Guvernului să rezolve criza grîului. După circa două săptămîni de reflecție, Convenția Democratică a anunțat însă că pregătește o moțiune de cenzură la adresa politicii agrare a Guvernului. Inițiativa nu a fost sprijinită de restul Opoziției și moțiunea, devenită din acest motiv simplă, a fost respinsă în luna sptembrie, odată cu debutul sesiunii legislative de toamnă.

Sesiunea de toamnă

Pe 4 octombrie, Comisia de control asupra SRI anunța concluiile audierilor în cazul "Terasa Anda", potrivit cărora ofițerii implicați în filaj erau disculpați. A fost reactivat și scandalul "Apartamentul", dar încheiat, după cum se exprima președintele Camerei Deputaților, Adrian Năstase, "în coadă de pește": după prelungi amînări și reuniuni succesive ale plenului celor două Camere s-a adoptat o hotărîre prin care întreaga afacere era transferată justiției și Parchetului General. Scandalul AGA a căpătat și el o rezolvare, parlamentarilor interzicîndu-li-se pe viitor prezența în consiliile de administrație ale societăților cu capital majoritar de stat.

În urma puternicelor manifestări studențești, prin care se solicita eliminarea din textul Legii învățămîntului a prevederilor referitoare la taxele de repetenție, pe 23 octombrie, Biroul Camerei Deputaților a luat în discuție modificarea legii, dar în Senat grupul PDSR s-a opus oricărei modificări.

Prăbușirea monedei naționale a dat naștere la reacții vehemente în Parlament, venite, de data aceasta, din toate direcțiile. Ministrul finanțelor, Florin Georgescu, și guvernatorul Băncii Naționale, Mugur Isărescu, au fost chemați în fața Legislativului pentru a da explicații. S-au propus modificări de redresare a balanței comerciale, s-au găsit "țapi ispășitori" – casele de schimb valutar și importurile de banane și încălțăminte –, s-au luat angajamente ca moneda națională să fie stabilizată la 2.500 lei/dolar. A doua zi, directorul SRI, Virgil Măgureanu, a prezentat în plenul celor două Camere Raportul anual al instituției pe care o conduce. O concluzie a acestui raport va provoca un scandal politic și de presă: economia subterană a României reprezintă un procent substanțial din PIB.

Urmează o lovitură de teatru: Camera Deputaților a respins, pentru a doua oară, proiectul de modificare a Codului Penal, care va putea reintra în dezbaterile Parlamentului numai în viitoarea legislatură și numai într-o altă formă. Au votat "împreună" PNȚCD, PD și PRM.

Apropierea alegerilor locale i-a determinat pe parlamentarii PDSR să forțeze votarea cîtorva legi importante la acest capitol: Legea partidelor politice, Legea finanțelor publice locale, Legea alegerilor locale și Legea Administrației publice – toate elaborate în așa fel încît să încurajeze partidele mari și alianțele politice, În același timp însă, a fost respinsă moțiunea introdusă de PL '93, referitoare la necesitatea distribuirii cărților de alegător în scopul asigurării unui scrutin cît mai corect. În Camera Deputaților, moțiunea nici nu a fost supusă la vot, iar în Senat a fost respinsă prin majoritate de voturi.

Nici finalul lui 1995 nu a fost calm pentru Parlament. Majoritatea comisiilor de specialitate au respins proiectul Legii Bugetului de Stat pe 1996, iar, pe ultima sută de metri, plenul celor două Camere abia a reușit să voteze prelungirea termenului de subscriere a cupoanelor nominative de privatizare pînă la 31 martie 1996. ❑

LIANA IONESCU – Born in Bucharest. Graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest (1977). Candidate at Ph.D. in philosophy of science. Political editor at the daily *România liberă* and press correspondent for the Radio Free Europe.

Un an preelectoral la Cotroceni

SABINA FATI

The situation of the President's image improved mainely regarding it's external side in the last part of 1995. Internally the President had to take into account the conditions of the electoral year regarding the President's visit in USA and the anti-extremist positions the conflict with the Big Romania Party and Senator Corneliu Vadim Tudor

1995 a fost cel de-al șaselea an care l-a găsit pe Ion Iliescu în fotoliul prezidențial. Dar, dacă primii trei ani acțiunile, discursurile și înclinațiile domnului Iliescu erau cele ale unui "despot luminat", cum domnia sa însuși s-a autodefinit, iar România, văzută dinspre Occident, părea o țară apropiată Rusiei, în anii care au urmat, mai cu seamă în 1995, retorica președintelui de la București a indicat dorința, cel puțin optativă, pentru structurile euroatlantice.

Astfel, inițiativele politice ale președintelui au fost puține și nu s-au bucurat de mare succes. Iată cel puțin o cauză a degradării constante a popularității președintelui Iliescu, care în 1990 a obținut 85% din voturile exprimate, în 1992 a primit 61% din ele, iar ultimul sondaj de opinie realizat de Centrul de Sociologie Urbană și Regională (CURS) în luna decembrie arată că abia 37% dintre cei intervievați ar vota pentru domnul Iliescu la viitoarele alegeri.

Politica externă

Cu toate că imaginea președintelui Iliescu a suferit o oarecare scădere pe plan intern, pe plan extern a avut de cîștigat, mai cu seamă în ultima perioadă a anului 1995 și îndeosebi datorită eforturilor diplomației bucureștene. Prima parte a anului care a trecut fiind marcată pe de o parte de discursul cu nuanță naționalistă al președintelui și, pe de altă parte, de eșecul semnării tratatului cu Ungaria, tratat care era așteptat în primăvară pe masa Reuniunii Pactului pentru stabilitate în Europa.

"Orice acțiuni de separatism și de subminare a unității și integrității statului român vor fi respinse cu hotărîre", declara președintele Ion Iliescu în discursul ținut la Focșani cu ocazia sărbătoririi Unirii Principatelor (24 ianuarie 1995). Această declarație ar fi putut indica unui observator străin că în România se pune la cale cel puțin o federalizare. În fapt, afirmația președintelui avea drept pretext o ședință de înființare a Consiliului Primarilor și Consilierilor UDMR (consilii similare funcționează și în cadrul altor partide de opoziție). Poziția Președinției în această chestiune a fost tranșantă. Purtătorul de cuvînt al Palatului Cotroceni a cerut desființarea Consiliului, precizînd că fundamentul legal pe care Președinția își bazează poziția este "neconformitatea cu legea", în speță, interferența cu atribuțiile organelor administrației locale. Controlul social însă, se realizează în orice societate democratică printr-o varietate de mecanisme, atît guvernamentale, cît și neguvernamentale.

Cînd, pe 20 martie 1995, Ungaria și Slovacia veniseră la Paris cu Tratatul politic de bază semnat, în vreme ce negocierile româno-maghiare au fost suspendate pe motiv că Bucureștiul nu voia să introducă în tratat Recomandarea 1201 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, președintele Iliescu declara senin că nu există nici o dificultate în procesul de finalizare a Tratatului de bază româno-ungar, "acest lucru fiind însă posibil numai pe baze relaționale", precizînd că este inacceptabilă includerea într-un document bilateral cu Ungaria a Recomandării 1201 a Consiliului Europei, care conține prevederi total neeuropene. Mai mult, aflat într-o vizită de lucru la Baia Mare (26 aprilie), șeful statului arată că "România nu este obligată să respecte Recomandarea 1201". Și, pentru ca lucrurile să fie clare în fața electoratului român, domnul Iliescu a deplasat subiectul în o-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

grada vecinilor, arătînd că autoritățile de la Budapesta nu sînt nici măcar la nivelul Convenției-cadru peutru protejarea drepturilor minorităților, document care le-ar trebui impus în favoarea minorității române din Ungaria". Cu toate acestea, la primirea în Consiliul Europei, România se angajase să respecte Recomandarea 1201. Iar în timp ce Ion Iliescu făcea declarațiile sus menționate, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei vota o directivă prin care se cere statelor membre să-și respecte angajamentele luate față de Consiliul Europei. Un amendament la directivă solicită statelor membre sau candidate "să onoreze" Recomandarea 1201, modul de respectare a acesteia fiind tema procesului de monitorizare, Șeful diplomației de la București, Teodor Meleșcanu trimițînd chiar o scrisoare prin care ministrul de Externe precizează că România va lua în considerație prevederile Recomandării 1201 la elaborarea Legii învățămîntului.

Cu o lipsă de diplomație evidentă, șeful statului român răspunde că impunerea Recomandării 1201 ca document juridic al Consiliului Europei se datorează "presiunilor continue exercitate de diaspora ungară, lobby-ului permanent pe care Budapesta și-l face în cercurile puterii europene". Iar Legea învățămîntului, deși contestată de reprezentanții minorității maghiare și de guvernul de la Budapesta, a fost promulgată fără nici o ezitare de președintele Iliescu (24 iulie), care la momentul respectiv respingea drept "aberante și neîntemeiate" criticile aduse de UDMR textului de lege, adăugînd că în Ungaria minoritățile sînt neglijate. În discursul lui Ion Iliescu, transferarea dincolo de granițe a motivațiilor unui act politic nu surprinde. Astfel că imediat după promulgarea Legii învățămîntului domnia-sa spunea: "Ungaria nu a avut altă politică, de-a lungul istoriei, decît asimilarea populațiilor minoritare, argumentîndu-și spusele cu datele statistice care, în 1920, atestau prezența în Ungaria a 250.000 de etnici români, față de nivelul actual de numai 10.000 persoane, "care nu îndrăznesc să-și declare naționalitatea și nu pot să-și utilizeze limba națională". Deci, Președinția declara că nu întrevede rațiunile pentru care promulgarea Legii învățămîntului ar constitui motiv de noi divergențe cu Ungaria, în perspectiva negocierii Tratatului de bază dintre cele două țări. Și asta în ciuda faptului că, atît premierul Gyula Horn, cît și ministrul ungar de Externe, Laszlo Kovacs, și-au exprimat nemulțumirea față de forma actuală a Legii învățămîntului, cerîndu-i președintelui să "ia în considerare opiniile UDMR în procesul de promulgare". Adoptarea legii este o problemă internă asupra căreia Ungaria nu poate avea pretenția de a pune condiții, a apreciat Ion Iliescu, punînd sub semnul întrebării autoritatea morală a țării vecine de a face apeluri în sprijinul cererilor UDMR.

La sfîrșitul lunii august însă, retorica președintelui în chestiunea româno-ungară s-a mai domolit, nu de la sine, ci pentru că semnalele din afară indicau că România trebuie să demonstreze că dorește cu adevărat integrarea euroatlantică și, deci implicit, încheierea tratatelor cu vecinii. Șeful statului a propus, astfel, conducerii de la Budapesta clasei politice ungare, elaborarea unei declarații politice de reconciliere istorică între România și Ungaria, "pornind de la lecțiile trecutului și ținînd cont de interesele comune ale celor două țări". Această ofertă a fost pomenită public pentru prima dată la Seminarul "România în vara anului 1940 sub impactul politicii de forță. 55 de ani de la Dictatul de la Viena".

Pentru a fi primit în Biroul Oval de la Casa Albă, domnul Iliescu și-a asumat rolul reformatorului proocidental cu multă seriozitate: a avut în 1995 discuții cu toți șefii de stat din zonă și s-a întîlnit cu președinții principalelor state din NATO (Germania, Italia, Franța, SUA, Turcia, Grecia) care, într-un fel sau altul, l-au asigurat de sprijinul lor pentru integrarea României în structurile aliantei. Dar, deși declarațiile președintelui au fost tranșant pro NATO, într-o vizită fulger făcută în iunie la București de Vladimir Sumeiko, președintele Camerei superioare a Parlamentului rus, acesta a declarat că atît oficialitățile române, cît și cele ruse au căzut de acord asupra inoportunității "unei extinderi spontane a NATO". În aceeași perioadă, ministrul român al Apărării, Gheorghe Tinca, proaspăt întors de la Washington, a precizat, la rîndul său, că, în chestiunea extinderii Alianței, "nu ar fi bine nici pentru statele din Europa Centrală, nici pentru cele membre NATO să ne grăbim".

Împotriva aderării la structurile atlantice s-au auzit și voci din interiorul arcului guvernamental: PSM și PRM, care era încă partid de guvernămînt. Dar dacă PRM nu aduce argumente foarte serioase în această privință, PSM și-a construit un discurs coerent cu multe cifre, demonstrînd nu o dată ineficiența economică și socială în eventualitatea că România ar deveni parte a structurilor euroatlantice.

Trecînd peste toate acestea, Bill Clinton l-a primit în septembrie, pentru o jumătate de oră, pe omologul său

român, ocazie cu care președintele Iliescu a încercat să-l convingă pe domnul Clinton că România merita Clauza națiunii celei mai favorizate în regim permanent. Imediat după această întîlnire, Ion Iliescu s-a arătat încîntat de faptul că șeful executivului american nu a făcut nici o referire la prezența în coaliția guvernamentală de la București a partidelor considerate extremiste – PRM, PSM și PUNR. Și totuși, la scurt timp după aceasta, PRM a fost nevoit să abandoneze coaliția guvernamentală, cu toate că la întîlnirea dintre șeful statului român și congressman-ii Christopher Smith, președinte al Comisiei pentru securitate în Europa, și cu David Funderbunk, membru al acestei comisii, președintele Iliescu a subliniat existența unui real consens în rîndul partidelor de coaliție privind aderarea României la NATO. În acest context, Ion Iliescu a încercat să le demonstreze parlamentarilor americani că trebuie disociate luările de poziție ale unor lideri extremiști de linia politică a partidelor respective, spunînd că nu vede de ce ar trebui să se dea mai multă importanță declarațiilor liderului decît poziției oficiale a partidului.

Politica internă sau un președinte în campanie electorală

Anul 1995 a fost și pentru președintele Iliescu un an pregătitor al campaniei electorale. Domnia sa a făcut nenumărate vizite în teritoriu, unde a ținut discursuri mai degrabă despre viitor decît despre trecutul apropiat sau despre prezent. Astfel, într-o incursiune la Uzinele 23 August, președintele a prezentat muncitorilor de acolo o analiză a integrării economice a României în "ciclul de prosperitate de 25 de ani, care urmează unui ciclu de 25 de ani de declin economic", în vreme ce oamenilor din Săcele le-a ținut un discurs în care a vorbit despre importanța sincronizării eforturilor la redresarea industriei naționale cu momentul actual de relansare a economiei mondiale. Referindu-se la programul de privatizare al Guvernului, care pare tot mai sortit eșecului, Ion Iliescu a declarat preventiv în fața celor de la Combinatul Siderurgic Galați "Nu e corect să sacrificăm acum cele mai bune 3.000 de întreprinderi pentru privatizarea prin distribuirea gratuită a acțiunilor la populație pe baza cupoanelor. Pentru o întreprindere, e important să-și vîndă acțiunile, să le transforme în capital".

Ceea ce se observă cu ușurință, este faptul că președintele Iliescu, în ieșirile sale publice din Ardeal, acuza UDMR de acțiuni care periclitează stabilitatea statului, încercînd totodată să-l discrediteze pe Gheorghe Funar într-un mod neeficient, pentru că se folosește chiar de armele acestuia. Pe de altă parte, în vizitele sale de lucru din restul regiunilor, le prezintă "oamenilor muncii" tablouri despre România secolului viitor, atunci cînd nu critică retroactiv ce face sau ceea ce nu a făcut guvernul, luîndu-și în acest fel măsuri de precauție pentru eventualele atacuri ce vor veni în campania sa electorală și deci declinîndu-și orice responsabilitate în legătură cu eșecurile programului de guvernămînt. Ion Iliescu nu menajează, din aceleași motive, nici partidul care l-a susținut pentru funcția de președinte: în mesajul pe care l-a adresat Consiliului Național al PDSR, din martie, el a criticat partidul de guvernămînt pentru lipsa de inițiativă și insuficienta combativitate "față de cortegiul fenomenelor negative din societatea românească". Iliescu a făcut apel chiar la necesitatea unei "ofensive hotărîte pe linie legislativă și în activitatea practică a organismelor de stat, împotriva acțiunilor antisociale ale grupurilor mafiote și împotriva actelor de tîlhărie și violență".

Mai mult, președintele a atras atenția cu insistență că între funcția de parlamentar și cea de membru în AGA există o totală incompatibilitate, precizînd că "partea cea mai murdară a acestei chestiuni reprezintă sistemul de autoretribuire a membrilor AGA. Pentru fiecare milion de dividende realizate de o societate, membrii AGA primesc 50.000 de lei. Pentru un miliard de lei dividende, obțin 50 milioane de lei, acest lucru fiind inadmisibil". Însă, așa cum s-a dovedit, parlamentarii PDSR nu au fost convinși că între cele două apartenențe, la Parlament și la AGA, ar exista vreo incompatibilitate. Pentru că la Consiliul Național al PDSR din iulie, președintele spune în mesajul său "Am luat cunoștință cu amărăciune de faptul că unii parlamentari PDSR au votat împotriva articolului 7 din Legea statutului deputatului și senatorului, care interzicea participarea parlamentarilor în AGA și CA, ceea ce afectează voința reală a unor membri ai săi de a se sustrage suspiciunilor de corupție", adăugînd că în campania electorală scandalurile și cazurile de corupție vor figura la loc de frunte și vor fi exploatate în diverse feluri. Așadar, președintele are motive întemeiate să creadă că partidul care îl va susține și la alegerile din acest an va avea de furcă, iar nemulțumirea este decla-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

rată și în creștere, iar la finele anului trecut a refuzat să promulge legea de modificare a legii nr. 53/1991 privind indemnizațiile și celelalte drepturi ale senatorilor, deputaților, precum și salarizarea personalului din aparatul Parlamentului.

Președintele și scandalurile anului

Încă nu știm dacă scandalurile de presă în care a fost implicat președintele i-au crescut acestuia popularitatea sau i-au scăzut-o. "Efectul bumerangului", spun sociologii, arată că electoratul se poate alătura uneori și din compasiune unui candidat "cu necazuri".

Acuzațiile cotidianului *Ziua* că Ion Iliescu ar fi fost racolat în perioada studenției sale la Moscova în rîndurile KGB a dus la un proces interminabil și la o "dezmințire solemnă" din partea președintelui, care, cu ocazia dezmințirii, acuză: "Este cunoscut că cei ce formulează asemenea aberații sînt tocmai cei care s-au aflat în solda diferitelor servicii, care s-au obișnnit să lucreze la comanda altora – plătiți pentru aceasta –, cei care nu mai au demult nici un fel de credit și autoritate morală". După declanșarea scandalului de presă, deputatul PD Radu Berceanu, vicepreședinte al Camerei Deputaților, a anunțat că a inițiat procedurile de stîrngere a semnăturilor pentru o moțiune care cere președintelui Iliescu să elucideze în fața Parlamentului acuzațiile de spionaj care i-au fost aduse. Președinția a răspuns că doar după finalizarea procedurilor legale și funcție de decizia Parlamentului va lua o hotărîre în acest sens. Procesul a fost însă intentat de cotidianul acuzator și atunci cînd ziariștii l-au întrebat pe președinte dacă se va prezenta la proces, domnia sa a răspuns că va ignora "acțiunea acestei fițuici, care arată ce grad de impertinență au acești oameni". Datele existente pînă în acest moment arată că *Ziua* nu poate dovedi apartenența președintelui la KGB și, cum justiția pleacă de la premisa de nevinovăție, Iliescu nu trebuie și probabil nici nu are cum să demonstreze că nu a fost racolat de faimosul serviciu sovietic.

Însă, acuzațiile apărute în revista *România Mare* (sub forma unei scrisori) par să-i fi adus domnului Iliescu mai multe necazuri decît cele din *Ziua*, cu atît mai mult cu cît la vremea apariției lor partidul lui C.V. Tudor era aliat la guvernare, iar PRM pare să-și fi consolidat strategia campaniei electorale, adresîndu-se unui segment electoral în creștere: dezamăgiții și perdanții tranziției prelungite. Scrisoarea este semnată de 300 de generali și ofițeri activi și în rezervă, "este un memoriu care îl acuză pe președintele Ion Iliescu de "crima de înaltă trădare". Dar scrisoarea amintită nu este decît un exemplu dintr-o campanie largă dusă de Vadim Tudor împotriva lui Ion Iliescu, campanie care s-a amplificat în momentul în care Ion Iliescu se afla în vizită oficială la Washington. Astfel încît, la venirea sa în țară, despărțirea PDSR de PRM a fost ușoară, iar scorul a fost în favoarea președintelui Iliescu.

În fine, acuzațiile președintelui Comisiei Decembrie 1989, Valentin Gabrielescu, potrivit căruia șeful statului român este responsabil pentru crimele de după 22 decembrie 1989, întrucît el a făcut apel la populație să lupte cu niște teroriști inexistenți, l-au luat prin surprindere pe Ion Iliescu, care le-a catalogat drept "o nouă tentativă de a denigra revoluția română și de a deforma faptele".

Sondajele de opinie arată că Ion Iliescu a pierdut, cel puțin teoretic, o parte din electorat de la alegerile anterioare și pînă acum – teoretic, pentru că cei care sînt nehotărîți reprezintă aproximativ 23% dintre cetățenii cu drept de vot, după cum indică ultimul sondaj de opinie CURS, realizat în decembrie. Așa încît, este de așteptat ca o parte, poate cea mai mare dintre nehotărîți, să fie convinsă de discursul actualului președinte, discurs care laudă tot ce s-a făcut bun și incriminează partidul de guvernămînt pentru tot ce poate fi considerat eșec, într-un domeniu sau altul. Prea multe emoții nu va avea nici de data aceasta Ion Iliescu, de vreme ce domnia-sa a refuzat, deocamdată, oferta făcută de Biroul Executiv al PDSR (la sfîrșitul lui noiembrie) de a candida la președinție din partea acestui partid. În fond, președintelui i se pare mult mai elegant să solicite un răgaz de gîndire pînă după alegerile locale, pentru a se pronunța asupra acestei oferte. Și, în acest fel, cel puțin formal, nu va putea fi acuzat că folosește orice ieșire în public ca pretext pentru a-și face campanie electorală. ❑

SABINA FATI - Post-Graduate Studies in Journalism and Political Sciences.

Currently, working as press-corespondent of Radio Free Europe.

Sindicalismul – un an slab –

EUGEN COJOCARIU

The year 1995 was a very poor one regarding the of the Trade Union's movements. Following the strikes of the year 1994 and especially those from Reșița at the begining of 1995 it seemd that the year would be a difficult one from this point of view. But, the spring offensive of the Trade Unions proved itself to be a failiure. It could not mobilize the union members except on very short periods of time and it obtained only an agreement of principle.

The social agreement between CNSLR-Frăția and Government which was unilateraly denounced by the Trade Unions Confederation in november 1995 reveals the pattern of the existing relations between Trade Unions and Government.

Only the student's movement which took place in november 1995 proved itself to be more penetraiting, but it entered actually in the established political rules of the game between the Parliamentary majority and Opposition.

Cînd spui greve, spui – automat aproape – sindicate. Din păcate, în România, cînd spui sindicate riști să ai sentimentul pe care îl au părinții cînd vorbesc despre copilul mai puțin reușit. Pentru că, în cei șase ani de după căderea regimului comunist, sindicatele nu au reușit practic să devină ceea ce trebuiau să fie – apărătoare ale drepturilor membrilor lor. Pentru că, în șase ani, liderii de sindicat din România nu au reușit practic decît să discrediteze ideea de luptă sindicală.

Pe de altă parte, ar fi chiar interesant de văzut cum s-ar reflecta părerea românilor despre sindicate într-un sondaj de opinie! Ce ar fi dacă am constata că simpatia pentru sindicate este chiar mai mare decît "simpatia" pentru Parlament și Guvern! Ar fi trist? Asta ar fi! Dar, asemenea îndemnului lansat de UNICEF, să nu uităm că și ele, sindicatele... sînt ale noastre și că societatea românească trebuie să meargă înainte chiar și cu unele roțițe blocate, pe care ar fi bine să le schimbe din mers în timp util. Chiar dacă, așa cum declara președintele CNSLR-Frăția, Pavel Todoran, 50% din activitatea sindicatelor este joc politic! Toate aceste considerații izvorăsc din faptul că sindicatele românești nu sînt ceea ce ar trebui să fie. Și atunci, este logic că și anul sindical 1995 a fost unul mediocru, spre slab. El a fost salvat, paradoxal, de greva studenților. În rest... un an pierdut pentru lupta sindicală, pe fondul apatiei generale în care pare să se fi cufundat întreaga societate românească! Un an în a cărui primă parte marile confederații sindicale au organizat acțiuni de amploare. Din vară încoace însă, activitatea sindicală a intrat într-un con de umbră și... acolo a rămas!

Să încercăm un film în viziune proprie al principalelor greve și activități mai importante ale sindicatelor din România în 1995. Să încercăm apoi cîteva considerații asupra tensiunilor sociale care apar la noi în țară: cauze de apariție, modalități de dezamorsare, cine și unde greșește.

Prima mare mișcare grevistă a fost cea de la Reșița. La 9 februarie s-a declanșat, la Uzina Constructoare de Mașini din oraș, o nouă grevă generală. Muncitorii, domoliți cu cîtva timp mai înainte, în 1994, cu soluții parțiale și promisiuni, cereau acum demisia directorului general, pe care de altfel au și obținut-o, și creșterea cu cel puțin 35% a salariului, adică un salariu mediu de 300 mii lei lunar, fără trecerea în șomaj a vreunuia din cei 7.000 angajați. Cerere, fie-ne iertată aprecierea, cel puțin absurdă după cîteva luni de inactivitate a uzinei și în condițiile economiei de piață. Greva a continuat și după ce Judecătoria Reșița o declarase ilegală. Iar faptul că salariații au ocupat clădirea Administrației, că au agresat și silit managerii să demisioneze, arată că, probabil, muncitorimea

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

română se consideră în continuare clasa conducătoare! Finalul? Iarăși soluții parțiale, iar la 23 februarie, sindicatele au suspendat greva pînă ce instanța judecătorească urma să ia o decizie definitivă privind legalitatea grevei generale.

Ofensiva sindicală de primăvară

La 17 martie, la o săptămînă după semnarea contractului colectiv de muncă la nivel național, sindicatele au "dezgropat securea războiului". Cartelul ALFA a scos în stradă, la București, 15 mii de oameni, pentru a protesta împotriva FPS, acuzat că a blocat restructurarea și privatizarea, și împotriva Guvernului, care emisese Ordonanța 1/1995 de moderare a creșterii salariilor. S-au mai cerut, printre altele, reducerea fiscalității și creșterea salariului minim pe economie de la 65.000 lei la 100.000 lei. Concomitent, s-au desfășurat demonstrații ale transportatorilor auto și șoferilor. S-au obținut promisiuni. La începutul celei de-a treia decade a lunii martie, activitate sindicală intensă: pe 21, peste 35 de mii de sindicaliști au manifestat în București, în special împotriva Ordonanței de moderare a creșterii salariilor în regii autonome și societăți comerciale de stat. S-a scandat "Stopați prețurile, nu doar salariile!". Chiar dacă nici unul dintre șefii marilor centrale sindicale nu a fost prezent, chiar dacă CNSLR-Frăția a fost acuzată că a încercat să "confiște" organizarea demonstrației, a fost pentru prima dată cînd patru dintre cele mai mari confederații – Frăția, Cartel ALFA, Blocul Național Sindical și Convenția Sindicatelor Nealiniate – participau, prin diferite sindicate afiliate, la o acțiune de protest comună. Moment de vîrf două zile mai tîrziu. BNS a scos pe străzile capitalei aproape 40.000 de oameni. Concomitent, s-au desfășurat mitinguri de protest în douăzeci de orașe din țară. Revendicări? Creșterea salariului minim garantat pe economie, negocierea liberă a salariilor, promovarea urgentă a legilor specifice sindicatelor.

O altă grevă care "a ținut afișul" – greva de la Metrou. Începută la 27 martie, ea a fost suspendată de Curtea Supremă de Justiție chiar a doua zi pe o durată de 40 de zile. Dar salariații Metroului au continuat protestele aproape o săptămînă, printr-o grevă "spontană". Strînsă cu ușa, Adminsitrația a majorat cu 67 de mii salariul mediu brut (adică un procent pe la jumătatea cererii greviștilor) și a găsit soluții prntru îmbunătățirea eșalonată în timp a condițiilor de muncă. Greva "a mai demonstrat un spirit de solidaritate și o lecție de democrație", afirma Ion Rădoi, liderul Sindicatului din Metrou. O democrație "originală" și tare șubredă, dacă hotărîrea CSJ (oricît ar fi de contestată și, uneori, contestabilă această putere din stat – Justiția) de a suspenda greva a fost nesocotită cu nonșalanță și fără urmări. Pe de altă parte, a frapat declarația unui alt lider sindical, că Guvernul a economisit zilnic, datorită grevei, 160 milioane lei, bani ce reprezintă subvenția statului la călătoriile cu metroul. Extrapolînd absurda aserțiune, ar trebui declarate – eventual prin ordonanțe guvernamentale – greve continue la miile de întreprinderi nerentabile, pe care nimeni nu are curajul să le închidă.

La 7 aprilie, liderul CNSLR-Frăția, Pavel Todoran, declara ziarului *Azi*: "Acuzăm Guvernul de proastă gestionare a economiei". Patru zile mai tîrziu, această confederație organiza în București cel mai mare miting al anului: 50.000 persoane, venite din toată țara. Principalele revendicări: renunțarea la moderarea salariilor, protecție socială pentru categoriile defavorizate, reducerea șomajului. Pavel Todoran și o echipă guvernamentală au semnat un protocol care stipula adoptarea de măsuri pentru creșterea salariului real, includerea FPS într-un viitor Minister al Privatizării, crearea unei comisii tripartite – Guvern-Sindicate-Patronat – cu putere de decizie. Deși Pavel Todoran s-a grăbit să anunțe participanților la miting abrogarea Ordonanței de moderare a salariilor, acest lucru nu s-a produs, de fapt. Aceasta, mai ales în condițiile în care Ordonanța trecuse prin Camera Deputaților și se afla pe rol în Senat.

Tot pe 11 aprilie, o "pată de culoare" la Pașcani: mii de muncitori de la Întreprinderea de Reparat Material Rulant au ocupat timp de 24 de ore gara, blocînd circulația trenurilor. Ei revendicau negocierea pe baza legii cererii și a ofertei a prețurilor la material rulant, ca și facilități și gratuități similare salariaților de la SNCFR. S-a semnat clasicul Protocol cu Administrația, dar manifestanții nu și-au încetat acțiunea pînă cînd nu au fost dispersați cu forța de către scutieri.

Un moment de mare tensiune socială l-a constituit, la începutul lunii iunie, greva lucrătorilor de la centralele producătoare de energie electrică și termică. Nemulțumiți de salarii, majoritatea lucrătorilor din RENEL și-au prezentat demisia, devenită efectivă pe 2 iunie. După ce

ceruseră creșterea reală a salariilor cu 6-6,5% imediat, iar Guvernul oferise 5% retroactiv, de la 1 mai, și 13% pînă la sfîrșitul anului, sindicatele au "plusat", cerînd 25%. Greviștii au amenințat că la 2 iunie România nu va avea energie electrică și termică. De altfel, capacitatea sistemului energetic național a fost mult redusă și s-a asigurat doar personalul strict necesar în schimburile de exploatare. Conducerea RENEL a aplicat proceduri de urgență pentru a preveni o pană de curent în toată țara, făcînd inclusiv importuri de energie electrică la un preț, culmea!, la jumătate față de cel din țară. Guvernul i-a somat pe greviști să se întoarcă la lucru, amenințîndu-i cu concedierea definitivă. Cei mai afectați de grevă au fost lucrătorii din schimbul de dinaintea declanșării acesteia: ei au fost nevoiți să rămînă la posturi pentru că nu a venit nimeni să-i înlocuiască. Practic, toți angajații RENEL și-au retras demisiile sau au reluat lucrul sîmbătă, 3 iunie, așa cum ceruse Guvernul. Pe 6 iunie s-a semnat un Protocol de încetare a conflictului. S-a stabilit că salariul mediu va crește conform Ordonanței 1, prin aplicarea indicelui de eficiență (mai pe românește, la mica tocmeală!). Sindicaliștii s-au angajat, în schimb, să nu mai pună în pericol Sistemul Energetic Național. În paralel cu greva RENEL s-a desfășurat o grevă generală de o zi (de vineri pînă sîmbătă) a minerilor din bazinele Rovinari și Motru. Eficienți ca întotdeauna, ei au obținut un spor salarial de 15%, adică 90.000 lei.

Eșecul mitingului-maraton

Cele mai mari eșecuri din 1995 ale vieții sindicale românești au venit în a doua jumătate a lunii iunie. La 15 iunie, Cartel ALFA, BNS și CNSLR-Frăția au chemat 100 de mii de sindicaliști la un miting-maraton, în special împotriva Ordonanței 1/1995, miting care se preconiza să țină 14 zile și să ducă la demisia Guvernului. Acesta era acuzat că a blocat, alături de partidele din arcul guvernamental, negocierile cu sindicatele. Mitingul, desfășurat pe o căldură toridă, a fost suspendat pe 16 iunie, din lipsă de participanți. Sindicatele au acuzat Puterea că a demobilizat salariații cu sprijinul unor lideri sindicali obedienți, că a dezinformat, intimidat și făcut promisiuni prin întreprinderi, că a discreditat și calomniat "vîrfurile" sindicale, că urmărește să divizeze mișcarea sindicală. Cu un gest neașteptat, dar superb și trist, BNS a recunoscut că mitingul a fost un eșec. Într-un comunicat difuzat pe 17 iunie, liderii BNS declarau: "Ne asumăm responsabilitatea contribuției noastre la acest eșec (...). Am considerat că românii sărăcesc continuu și dramatic (...). Am considerat că românului i-a ajuns cuțitul la os (...). Ne-am înșelat. Ne cerem scuze!".

Al doilea insucces al sindicatelor: Curtea de Apel București, Secția Contencios administrativ, a respins acțiunea în justiție a CNSLR-Frăția, vizînd să determine Guvernul să renunțe la Ordonanța I/1995.

La 24 iulie, coordonarea eforturilor marilor confederații sindicale primește o lovitură puternică: Guvernul și CNSLR-Frăția semnează un pact de neagresiune, contrasemnat de Organizația patronală a lui George Păunescu și FPS și sprijinit de "patrulaterul guvernamental". Pactul oferea, practic, aceleași condiții care duseseră la blocarea negocierilor cu marile sindicate în iunie; între ele – creșterea salariului minim net și neimpozitat pe țară la 75 mii lei, creșterea salariului real la 65% față de octombrie 1990, pînă la sfîrșitul lui 1995. În schimb, Frăția s-a angajat să renunțe la mișcări revendicative pînă la sfîrșitul anului. Acordul a fost violent contestat de celelalte mari confederații, care l-au calificat drept neconstituțional și profund defavorabil sindicalismului autentic. Victor Ciorbea și Confederația Sindicatelor Democratice din România au declarat război pe față acestui pact social. La 5 octombrie, CNSLR-Frăția acuză Guvernul de încălcarea acordului, iar la 16 octombrie rupe în fapt înțelegerea scoțînd în stradă cinci mii de bugetari. Capete de acuzare? Mai multe: întîrzierea în finalizarea proiectului de lege privind îmbunătățirea coeficienților de ierarhizare a salariilor de bază, diminuarea sumelor alocate învățămîntului, sănătății și culturii, nerespectarea cererii de indexare cu 6% a salariilor pe trimestrul IV.

Mișcarea studențească

Probabil că principala mișcare revendicativă a anului a fost greva studenților, declanșată la jumătatea lui octombrie. Declanșată în principal de Liga Studenților din Universitatea București, care, imparțială ca tot ce-i românesc, acuzase cu cîteva zile mai înainte conducerea Universității, inclusiv pe profesorul Emil Constantinescu, de dezinteres pentru problemele studenților și de incompetență administrativă. După cum se știe, greva, care s-a extins în toată țara, a avut ca "detonator" ordinele Ministerului Învățămîntului, prin care se instituiau

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

retroactiv taxe foarte mari pentru repetenți și restanțieri. Dar greva a constituit și un semnal de alarmă în ce privește problemele sociale, reale și dificile, ale studenților. Tot după cum se știe, "Acarul Păun" a fost găsit și, fapt inedit în societatea românească postcomunistă, Parlamentul a modificat oficial – nu sub presiunea străzii – proaspăt-promulgata și controversata Lege a învățămîntului. Ceea ce a atras o suspendare a grevei. Faptul că studenții s-au considerat ulterior mințiți de parlamentari și că greva generală a mai "pîlpîit" pe 28 și 29 noiembrie, este altă problemă. În timpul grevei, președintele Senatului, Oliviu Gherman, a cerut elaborarea urgentă a unui pact legislativ privind problemele sociale ale studenților. Deocamdată, a rămas cererea. Ce au obținut și ce nu au obținut studenții pînă acum? (Să nu uităm că textele de modificare a Legii învățămîntului sînt diferite în Camere și vor trebui mediate.) Cu excepția admiterii, a înmatriculării și reînmatriculării, a repetării examenului de licență, învățămîntul de stat va fi gratuit, dar numai pe perioada standard de studiu, specifică fiecărui profil. Deci, practic, repetenții vor plăti taxe, stabilite însă de Senatele universităților. Studenții și elevii vor avea reducere 50% la transport pe tot timpul anului. Studenții vor fi reprezentați, în proporție de 1/4, în Senatele și Consiliile universităților, respectiv facultăților, și nu în proporție de 1/3, cum ceruseră. Au picat amendamentele privind inviolabilitatea spațiului universitar și suplimentarea burselor cu 20% pentru carte școlară. Un comentariu personal: nu plata a ceea ce este peste durata standard de studiu este de condamnat, ci faptul că taxele au fost stabilite inițial "de la centru" și s-a încercat aplicarea lor retroactivă.

În noiembrie a intrat în grevă personalul TESA din facultăți. Revendicări? Dublarea sariului și sporuri pentru condiții dificile de muncă. În 28 noiembrie, peste zece mii de profesori, studenți, cadre tehnice și TESA au ieșit în stradă la București, protestînd împotriva situației grave din învățămînt. Între cele 13 revendicări ale acestora se aflau: respingerea proiectului guvernamental de îmbunătățire a coeficienților de ierarhizare a salariilor, care se consideră că prevede, de fapt, înghețarea acestora pentru învățămînt în '96; alocarea a 6% din PIB pentru învățămînt și mărirea salariilor pentru tot personalul didactic și nedidactic. Sindicatele amenințau chiar cu greva generală.

Sfîrșitul de an

La 15 noiembrie, CNSLR-Frăția a rupt Acordul social cu Guvernul și Patronatul, declarînd că mai respectă doar prevederile privind desfășurarea dialogului social. Frăția, care își rezerva dreptul la luptă sindicală, s-a declarat dispusă să negocieze pentru 1996 un nou acord, pe maximum 6 luni, semnat de premier și garantat printr-un document de președintele țării. Concret, nu s-a făcut nimic în acest domeniu. Pe 17 noiembrie, principalele confederații sindicale au adresat conducerii statului două comunicate în care cereau consultări urgente ale partenerilor sociali pentru corectarea indexării pe trimestrul IV și pentru rediscutarea proiectului Legii pensiilor și altor drepturi de asigurări sociale.

Să revenim la învățămînt. Luna decembrie a adus o nouă tensionare a relațiilor dascălilor cu Executivul. Sindicatele au acuzat Guvernul, și în special pe ministrul Finanțelor, Florin Georgescu, de neseriozitate în dialogul cu reprezentanții profesorilor și au anunțat că nu vor mai semna nici un protocol. Sindicatele profesorilor au anunțat că anul acesta (1996) vor picheta Legislativul și vor ajunge pînă la blocarea anului școlar și universitar. Același avertisment – și din partea Ligii Studenților din Universitatea București. Sindicatele din învățămînt au protestat împotriva faptului că salariile profesorilor nu au fost plătite integral în decembrie. Anterior, după negocieri intense, Guvernul acceptase unele dintre cele 13 revendicări prezentate la sfîrșitul lui noiembrie și promisese, între altele, discutarea rapidă a legii ierarhizării salariilor, eliberarea din funcțiile de administrație și control a persoanelor care au împlinit vîrsta de pensionare, acordarea pînă la 10 ianuarie a celui de-al treisprezecelea salariu, recunoașterea unei recomandări comune UNESCO–Organizația Internațională a Muncii privind statutul profesorului.

În noiembrie-decembrie, cei cărora "le-a ajuns cuțitul la os" au fost actorii. Ei i-au acuzat pe guvernanți că "îngroapă cultura". După un miting de protest pe 16 noiembrie, după greve mai mult sau mai puțin parțiale, după o discuție la Cotroceni pe 13 decembrie, actorii au obținut o creștere a salariului cu 30% începînd cu 1 ianuarie 1996. Ei au mai obținut promisiuni că, dacă vor fi bani, salariul le va mai crește pînă spre cei 75% mărire ceruți inițial. S-a stabilit, de asemenea, ca jumătate din veniturile proprii ale instituțiilor artistice să poată fi acordate ca premii.

Ultima acțiune sindicală meritînd a fi subliniată din 1995 a fost greva de avertisment din 21 decembrie, orele 7-9, de la SNCFR. Grevă care a avut loc după o grevă similară programată la 11 decembrie și ratată din cauza *forfait*-ului de ultim moment al unor sindicate regionale. Principalele revendicări: oprirea disponibilizărilor de personal, creșterea cu 233% a bugetului SNCFR pe anul 1996, stoparea degradării infrastructurii feroviare și a condițiilor de muncă. S-a obținut deocamdată, prin ricoșeu, reangajarea celor trei lideri sindicali ai mecanicilor de locomotivă concediați după marea grevă din 1993.

Ce ar mai fi de adăugat? La 21 decembrie, CNSLR-Frăția și-a făcut bilanțul, calificînd 1995 drept un an mediocru pentru sindicate. Ea a acuzat BNS și Cartel ALFA că nu au înțeles exact ce a dorit Frăția de la acordul social cu Guvernul. În opinia lui Pavel Todoran, acel acord a fost folosit ca o formă de luptă sindicală și nu a însemnat o abdicare de la aceasta.

Cauzele tensiunilor sociale par a proveni dintr-o serie de factori ce agravează o stare de fapt și împiedică un parteneriat între cei implicați:

(a) accentuarea tensiunilor sociale vine din lipsa de viziune și coerență în spațiul economic. Asta atrage, firesc, tensiuni în planul politic, mereu prins pe picior greșit de realitate. La toate se adaugă folosirea nemulțumirii populației ca argument al luptei politice. Oricum, în apolitismul afișat al multor sindicate românești nu mai cred nici copiii;

(b) atitudinea fatalistă, paradoxală aproape, a Guvernului față de sindicate șochează. Practic, el nu are decît un singur mod de reacție: cu întîrziere. Prins mereu *à contre-pied* în confruntarea cu sindicatele, Guvernul arată că deși a avut numeroase prilejuri, tot nu a învățat să rezolve pe fond conflictele sociale. Executivul nu intervine la vreme, lasă lucrurile să se aranjeze de la sine, agravînd uneori pînă la paroxism tensiunile – triunghiul Guvern-Patronat-Sindicate nu a funcționat niciodată real și eficient și, după cum merg lucrurile, nici n-o s-o facă vreodată;

(c) factorii manageriali – organizatorici – sînt încă "în probe", iar societatea românească nu este capabilă deocamdată să răsplătească și să recunoască munca în raport cu valoarea ei;

(d) printre cereri nefundamentate ori voit maximale, sindicatele au și revendicări juste, îndreptățite, de bun simț. Asupra acestora ar trebui să se aplece cu adevărat Administrația. Pînă acum, mai mult s-a făcut că se apleacă;

(e) cînd se declanșează o grevă, unica soluție viabilă este angajarea de negocieri autentice. Ideal ar fi că partenerii sociali să găsească soluții concrete și imediate, să concilieze legile economiei liberale cu cerințele echilibrului social. În România, s-a tot negociat, dar partea proastă este că aceste negocieri au adus doar măriri de salarii, urmate de valuri de scumpiri;

(f) cam aceleași categorii profesionale (minerii, ceferiștii, lucrătorii de la Metrou și din porturi, șoferii) s-au aflat în acești șase ani în prim-planul grevelor care au "îngenunchiat" Guvernul. În acest timp, marea masă a "încasat" mereu ordonanțe, măsuri economice nepopulare și dureroase, valuri de scumpiri, indexări insuficiente;

(g) sindicatele sînt, practic, în situația de a alege între creșterea salariilor și creșterea șomajului, indusă de o mărire artificială a cîștigurilor, fără o îndreptățire economică.

Rezolvarea acestor probleme ar trebui să oblige Guvernul ar trebui să-și asume clar administrarea eficientă a schimbărilor din economie, dar fără să mai forțeze limita de suportabilitate socială. Parlamentul ar trebuie să adopte legile care să stea la baza noului sistem economic, spre care tind românii, unii fără să vrea sau să aibă habar "cu ce se mănîncă". Ar trebui promovat dialogul real între partenerii sociali. Peste toate, vor trebui promovate și protejate capitalul autohton și inițiativa particulară, elemente care pot să ordoneze și să dea un sens tranziției economice din România. ❑

EUGEN COJOCARIU – (1969) He graduated from the Faculty of Chemistry, University of Bucharest.

Currently, he works of Radio Romania International and study political sciences at NSPSPA.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Regionalizări identitare

DUMITRU SANDU

Ceea ce se cheamă, cu o sintagmă deja supralicitată, "tranziție postcomunistă", este, în bună măsură, și căutare de definiții sociale cu caracter identitar. Exemplul etnic este cel mai vizibil, cel mai dramatic invocat, cu cea mai încărcată și mediatizată istorie evenimențială. Nu trebuie uitate însă nici cele ce au ca nucleu de structurare regiunea, religia, profesia, familia, sursele de divertisment etc.

Toate reprezintă căutări de replasare a propriului grup de apartenență pe coordonatele unui spațiu sociocultural care se reconstituie în articulațiile sale naturale, după trauma comunistă.

Tematica identitară a postcomunismului a fost monopolizată în bună măsură de politicieni sau, în genere, de elite. Identitățile grupale sînt, fără îndoială, construite în bună măsură de elite. Nu pot fi reduse însă numai la atît. Interacțiunea socială difuză în cadrul grupului care își caută sau își afirmă identitatea și între acesta și alte grupuri constituie un al doilea tip fundamental de proces constitutiv pentru discursul și realitățile identitare. Asupra acestei ultime componente, investigația științifică și mediatizarea sînt mult mai sărace. Golul este umplut, adesea, de speculații ale celor care se consideră a fi depozitari de știință/legitimitate identitară.

Dată fiind complexitatea domeniului, multitudinea de interese, discursul identitar a devenit, în bună măsură, spațiu privilegiat al ideologiilor. Distincția dintre ceea ce este realitate sau aspirație identitară și ceea ce constituie fals și artefact în acest domeniu implică, în primul rînd, luarea în considerație a discursului identitar difuz și, în al doilea rînd, distincția dintre fenomenele și spațiile identitare. O perspectiva grupal-difuză poate completa foarte bine pe cea elitară. La rîndul ei, perspectiva grupală poate viza forme verbale sau comportamentale de acțiune identitară. Poate fi, deci, centrată pe discursul identitar difuz sau pe structuri comportamentale relevante.

Spațiile identitare sînt configurații de variabile, relativ durabile, cu grad mare de structurare, care determină fenomenele de identitate grupală. Regiunile istorice, grupurile etnice, religioase, profesionale, de vîrstă etc. pot funcționa ca spațiu identitar. În seria variabilelor care le structurează, vom distinge între cele constitutive – care au nu numai funcția de generare a fenomenelor identitare, ci și de recunoaștere și etichetare a lor – și cele cu rol strict cauzal, generatoare de fenomene identitare, dar neimplicate în recunoașterea lor socială.

Deși legate în ordine cauzală, fenomenele și spațiile identitare au totuși dinamici diferite. Relația dintre ele este complicată în bună măsură prin tendința discursului public de a eticheta fenomene sociale noi ca fiind de natură identitară prin simplul fapt că se produc la nivelul unor spații care anterior au avut funcție de conferire de identitate.

Care sînt, în prezentul românesc, fenomenele de afirmare a identității de grup și spațiile ecologice sau sociale cale le generează? Sînt oamenii mai atașați de comunitatea locală sau de regiunea în care trăiesc? În ce raporturi se află loialitățile localiste față de cele ocupaționale? *Sînt regionalizările efective din viața social-culturală a țării centrate mai mult pe identități sau pe probleme locale?* La astfel de întrebări încerc să răspund în continuare, folosind ca bază informații empirice de sondaj.

Tradiționalism identitar

Specificul regional pentru multe fenomene socialculturale apare prin observarea satului. Aici, efectele nivelatoare ale modernizării sînt mai reduse decît la oraș. Regularitățile care îl structurează sînt mai evidente (tabelul 1).

La nivelul conștiinței rurale difuze, fenomenele de identificare locală – comunitară sau regională – sînt :

- mai puternice în termeni de regiune decît de comunitate locală (localitate),
- mai intense decît cele ocupaționale.

Loialitățile regionale sînt de maximă intensitate în Transilvania. Aici, cota lor este considerabil mai mare decît pentru loialitățile comunitare.

Tabel 1.
Ponderea persoanelor cu grad mare de identificare locală și ocupațională, pe regiuni istorice și medii rezidențiale

	Rural			Urban		
	În ce măsură sînteți legat sufletește de...?			În ce măsură sînteți legat sufletește de...?		
	satul/orașul în care trăiți	regiunea sau partea de țară unde locuiți	profesia sau meseria pe care o aveți	satul/orașul în care trăiți	regiunea sau partea de țară unde locuiți	profesia sau meseria pe care o aveți
Moldova	94	92	82	88	93	73
Muntenia	86	95	77	87	85	79
Oltenia	94	97	88	83	89	70
Dobrogea	-	-	-	94	92	67
Transilvania	87	99	67	89	95	79
Crișana-Maramureș	93	98	83	96	95	82
Banat	-	-	-	94	91	76
București	-	-	-	88	83	81
Total	**90**	**96**	**78**	**89**	**90**	**77**

Sursa de date: sondaj COMALP finanțat de CNCSU, realizat de Catedra de Sociologie a Universității București în septembrie 1995 pe un eșantion reprezentativ la nivel național.

Am notat cu (-) subeșantioane foarte mici, sub 30 de persoane, pentru care instabilitatea procentelor este foarte mare.

În fiecare celulă a tabelului este notat procentul de persoane care se declara a fi legate sufletește mult sau foarte mult de localitate/regiune/ocupație din total persoane din regiunea respectivă.

Dacă satul este locul cel mai potrivit pentru analiza fenomenelor de identificare locală, orașul este spațiul privilegiat pentru analiza identificărilor ocupaționale.

Orășenii din Moldova, Oltenia și Dobrogea manifestă cea mai redusă aderență la spațiul vieții profesionale. La polul opus, cu maximă identificare ocupațională, se situează populația urbană din București, Transilvania și Muntenia.

Fenomenele de modernizare și urbanizare aduc cu ele o restrîngere a spațiilor identitare. Bucureștiul, spre exemplu, nucleul de maximă concentrare urbană a țării, este locul în care se înregistrează o maximă preeminență a loialităților comunitare față de cele regionale. Cu mai mică intensitate, o loialitate comunitară superioară celei regionale se manifestă și la populația urbană din Banat.

Dacă este evidentă existența unor diferențieri regionale ale legăturilor identitare, nu la fel de clară este sursa lor. Pot fi considerate ca manifestare a unor culturi locale, a unor structuri valorice de mare profunzime, constituite prin acumulări istorice? Sau este vorba de fenomene care numai aparent sînt regionale, dar în fapt provin din alte surse decît cele ale culturilor respective?

Tendința frecvent întîlnită în discursul public – jurnalistic, politic sau științific – este de a considera fenomene de genul celor menționate anterior ca fiind marcă a unor culturi regionale specifice. O astfel de atitudine, manifestată explict sau implicit , este, practic, nevalidată. Răspunsul este dificil de dat în condițiile în care măsura localismului identitar pe care ne-o permit datele disponibile este destul de slabă (bazată numai pe doi indicatori). Poate fi formulată însă și ipoteza caracterului predominant social al variațiilor identitare interregionale. Vîrsta și satisfacția materială par să fie mai relevante decît apartenența regională pentru nivelul de autoidentificare cu localitatea sau zona în care trăiesc oamenii: dacă printr-un procedeu analitic obișnuit în prelucrarea datelor se înlatură efectul vîrstei și al satisfacției materiale, regiunile istorice încetează de a mai fi context relevant pentru diferențierea localismului identitar[1]. Altfel spus, *populația din Transilvania este mai legată sufletește de zona în care trăiește nu atît pentru că există o cultură locală specifică acestei zone, cît mai ales datorită ponderii mai mari de populație vîrstnică și nivelului mediu ridicat al satisfacției materiale.* Acesta din

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

urmă este el însuși reflex al unei situații personale și zonale mai bune decît în alte regiuni. Nu este vorba de a exclude efecte de tip strict cultural. Constatarea anterioară susține numai ipoteza rolului prioritar al factorilor asociați cu vîrsta și starea materiala în determinarea fenomenelor identitare locale – loialități comunitare și regionale. Altfel spus, structura socio-demografică pare să fie mai importantă decît cultura regională în determinarea loialităților regionale.

O formă identitară complexă este cea a *tradiționalismului comunitar (identitar), reprezentat de loialități față de grupurile naturale care funcționează ca agenți tradiționali de socializare: familia, comunitățile locale și biserica*. Persoanele din Crișana-Maramureș manifestă nivelul maxim de tradiționalism comunitar. Minimul se înregistrează la populația din orașele sudice localizate în Muntenia, Oltenia și în București (tabel 2).

Tabel 2

Nivelul mediu al tradiționalismului identitar pe regiuni istorice și medii rezidențiale

Regiune istorică	rural	urban	total
Moldova	59	52	**55**
Muntenia	59	47	**54**
Oltenia	59	45	**53**
Dobrogea	-	50	**51**
Transilvania	63	53	**57**
Crișana-Maramureș	67	65	**66**
Banat	-	58	**57**
București	-	47	**47**
Total	**60**	**51**	**55**

Sursa de date: sondaj COMALP ;
– subeșantion sub 30 persoane

Regionalizarea problemelor sociale

Slaba diferențiere regională a fenomenelor identitare contrastează puternic cu diferențierea problemelor sociale. Există o acută segmentare regională a conștiinței asupra problemelor sociale locale (tabel 3):

– teama de prețuri și șomaj este maximă în orașele din Muntenia și Dobrogea și în întreaga Moldovă;

– corupția și infracționalitatea sînt resimțite ca deosebit de grave în orașele din Dobrogea și în București. Situația cel mai puțin problematică din acest punct de vedere pare să fie în orașele Transilvaniei și în satele din Crișana-Maramureș.

– bucureștenii acuză cea mai proastă stare a serviciilor publice.

Tabel 3.

Gravitatea problemelor sociale locale estimată de populație, pe regiuni istorice și medii rezidențiale

În tabel sînt notate valorile medii ale indicelui

	Rural			Urban		
	I.1. prețuri și locuri de muncă	I.2. servicii publice	I.3. infracțiuni, corupție, locuințe, curățenie	I.1. prețuri și locuri de muncă	I.2. servicii publice	I.3. infracțiuni, corupție, locuințe, curățenie
Moldova	6	17	-58	10	-24	8
Muntenia	-6	24	-57	13	-4	41
Oltenia	-23	-29	-8	-6	-15	47
Dobrogea	*	*	*	25	-1	67
Transilvania	-26	27	-82	3	-40	14
Crișana-Maramureș	-33	17	-110	7	-10	43
Banat	*	*	*	9	-44	43
București	*	*	*	7	41	107
Total	**-10**	**15**	**-53**	**8**	**-12**	**42**

Pentru Tabelul 3,
Sursa: Sondaj COMALP, septembrie 1995
* număr mic de cazuri în subeșantion, insuficiente pentru ca media să fie relevantă
I1, I2 și I3 sînt scoruri factoriale înmulțite cu 100.
Cu cît valoarea indicelui este mai mare, cu atît problemele din categoria respectivă sînt considerate mai grave.
I1 – prețuri și locuri de muncă;
I2 – servicii medicale, școli, creșe, grădinițe, transport în comun, aprovizionare cu alimente,
I3 – corupție, infracțiuni, curățenie localitate, locuințe.

Chiar și în condițiile în care se controlează, prin procedee analitice, rolul variabilelor de status (vîrstă, avere, educație, sex, mediu rezidențial), diferențierile regionale în percepția problemelor sociale se mențin.

Contrastul dintre fenomenele identitare și cele de conștientizare a problemelor sociale sugerează ipoteza unei regionalizări a României mai mult pe probleme sociale decît pe orientări culturale (tabel 4).

Tabel 4

Modele cauzale ale tradiționalismului identitar și gravității percepute a problemelor sociale

	Variabile explicate			
Variabile explicative	Tradiționalism identitar	Gravitatea problemelor asociate cu infracțiuni corupție, locuințe, curățenie a localității	Gravitatea problemelor asociate cu serviciile publice	Gravitatea problemelor asociate cu prețurile și locurile de muncă
avere	0	0	-	-
locuiește în oraș	-	+	-	+
vîrsta	+	-	0	0
capital uman	-	0	0	-
bărbat	-	0	0	0
Oltenia	0	0	0	-
Muntenia	0	-	+	-
Banat + Crișana-Maramureș	+	-	+	-
Moldova	0	-	0	0
Transilvania	0	-	0	-
Gravitatea obiectivă a problemelor sociale	0	-	+	0

\+ relație semnificativă, de directă proporționalitate între cauza de pe linie și efectul de pe coloană
\- relație semnificativă, de inversă proporționalitate între cauza de pe linie și efectul de pe coloană
0 relație nesemnificativă între variabila de pe linie și cea de pe coloană

Fiecărei coloane îi corespunde un model de regresie multiplă. Cu - și + au fost simbolizați coeficienții de regresie parțială de semn negativ și, respectiv, pozitiv, semnificativ diferiți de zero. Prin 0 au fost figurați coeficienții nesemnificativi. Calculele au fost făcute fără subeșantionul reprezentînd populația Bucureștilor. Populația din subeșantionul Dobrogea funcționează ca termen de referință implicit.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Tradiționalismul identitar tinde să-și piardă dependența de regiunea istorică în măsura în care se controlează efectele vîrstei, capitalului uman[2],capitalului material (averii), mediului de rezidență și gravității obiective a problemelor sociale.[3] O excepție de la această regulă este populația din vestul țării – Banat și Crișana-Maramureș – pentru care tradiționalismul identitar se menține ridicat chiar și în condițiile în care se controlează efectul variabilelor de status personal.

Conștința problemelor sociale rămîne puternic diferențiată în funcție de regiunea istorică chiar și atunci cînd, prin procedee analitice, se înlătură efectul variabilelor de status: populația din Muntenia și Oltenia este în mod special nemulțumită de calitatea serviciilor publice și e mai puțin îngrijorată de prețuri și șomaj decît cea din Dobrogea. De remarcat că această legare a conștiinței problemelor sociale de regiunea istorică se realizează chiar în condițiile în care am egalizat, prin procedee analitice, gravitatea obiectivă a problemelor sociale locale.

Pentru fenomene identitare structurate în funcție de etnie, experiență de migrație, religie etc. vor trebui întreprinse analize specifice. Ceea ce am schițat în paginile anterioare a vrut să fie numai o "invitație" la considerarea problemelor identitare nu numai pasional, ideologic și calitativ, ci și pornind de la ce spun oamenii.[4]

Chiar și din succinta analiză a fenomenelor identitare rezultă necesitatea de a determina spații de referință mai relevante decît regiunile istorice. Analize pe care le-am întreprins în alt context susțin imaginea regiunilor istorice ca "straturi socio-culturale de profunzime peste care s-au suprapus straturi mai noi de mare consistență și vizibilitate", manifeste ca arii culturale care fie "sparg" regiunile istorice, fie încalcă granițele lor.[5] ❑

NOTE:

1. Pentru detalii tehnice asupra modului de construire a indicilor folosiți în acest material vezi Dumitru Sandu, *Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, Editura Staff, București, 1996.
   Localismul identitar LOCALISM a fost măsurat printr-un indice cu variație între -100 și 100, construit cu valorile de răspuns la întrebările referitoare la gradul de legare sufletească în raport cu localitatea și regiunea. Nivelul satisfacției față de bunurile materiale de care dispune persoana sau la care are acces SATMAT a fost determinat în baza unui indice cu valori între -100 și 100, compus cu informații despre satisfacția față de locuință, bunurile din locuință, alimentație și nivelul veniturilor. Corelațiile parțiale dintre LOCALISM și fiecare regiune istorică, ținînd sub control vîrsta și satisfacția materială, sînt nesemnificativ diferite de zero. Singura excepție se referă la relația dintre LOCALISM și faptul de a locui în București. În acest caz, corelația parțială este semnificativ diferită de zero și negativă, indicînd un nivel deosebit de redus al localismului identitar pentru populația din orașul-capitală.
2. Capitalul cultural al unei persoane a fost măsurat printr-un indice care include informație despre nivelul de educație al persoanei intervievate și al părinților respectivei persoane.
3. Gravitatea obiectivă a problemelor sociale a fost măsurată printr-un indice de tip scor factorial în funcție de rata mortalității infantile, densitatea de locuire, emigrarea la mare distanță și rata șomajului la nivelul județului în care locuiește persoana intervievată.
4. Replica cea mai simplă care ar putea fi dată unei astfel de abordări ar putea fi de tipul "identitățile nu pot fi cunoscute decît prin demers calitativ". O complementaritate calitativ-cantitativ în cunoaștere cred însă că poate fi acceptată ca normă firească de sfîrșit de secol XX. Opțiunea exclusivistă pentru una sau alta dintre cele două perspective se leagă mai mult de copilăria științelor sociale.
5. Transilvania, spre exemplu, este diferențiată în arii centrale, cu nivel redus al problemelor sociale (Brașov-Sibiu, Cluj-Mureș și Covasna-Harghita), arii periferice puternic marcate de probleme sociale acute (Bistrița-Năsăud și Sălaj) și arii semiperiferice sub aspectul gravității problemelor sociale (Alba-Hunedoara). Sau, un alt exemplu, cel al Moldovei, în care se poate distinge cu ușurință o arie periferică, marcată de grave probleme sociale (Botoșani-Vaslui) și două arii semi-periferice (Galați-Iași, Neamț-Vrancea-Bacău-Suceava). În seria încălcărilor de frontiere regionale aș menționa cazul exemplar al ariei formate din județul bănățean Timiș și din Arad, aparținător de Crișana-Maramureș. Ignorarea unor astfel de segmentări intra- sau interregionale este de natură să ducă fie la eșecuri în planul cunoașterii sociologice (vezi cazul sondajelor bizare care merg pînă acolo încît procedează la selecții strict aleatorii sau strict pragmatice de județe în cadrul regiunilor istorice sau la nivel național), fie la eșecuri de marketing politic sau comercial.
   Reexaminarea problemelor sociale și a fenomenelor identitare din perspectiva ariilor culturale este o abordare care cred că trebuie asumată în procesul de căutare a unor noi unități regionale relevante pentru înțelegerea diferitelor tipuri de schimbare. Pentru detalii asupra ariilor culturale ale României vezi D. Sandu, *op.cit*, cap. 6.

DUMITRU SANDU (1949) – Ph.D. in Sociology, University of Bucharest.

He teaches, as senior lecturer, "social data analysis" and "sociology of the postcommunist transition" at the University of Bucharest.

Relațiile româno-americane în fața unei noi etape

MIRCEA RĂCEANU

In 1995, the Romanian-American relations were the best considering the period after 1990. But, event though President Iliescu's official visit in Washington was an important step in the process of improving the Romanian-American relations the interest of the American policy and the presence of the American investors compared to other countries from the area is much more diminished. These facts are the subject of the analysis made by the former Romanian diplomat Mircea Răceanu, who currently lives in USA.

Recent, un prieten m-a întrebat cum apreciez relațiile dintre România și Statele Unite ale Americii, avînd în vedere evoluțiile care au avut loc în cursul anului 1995. I-am răspuns pe scurt că, în opinia mea, relațiile româno-americane se află într-un moment critic! Cu alte cuvinte, ele pot urma calea unei relații stabile și sănătoase care, de obicei, caracterizează raporturile dintre două state prietene sau să continue, mai mult sau mai puțin, în spiritul în care s-au desfășurat în ultimii ani. Prietenul m-a privit mirat și mi-a spus că se aștepta din partea mea la o apreciere potrivit căreia relațiile se află în plină ascensiune, dovadă primirea președintelui Ion Iliescu la Casa Albă și dialogul la nivel înalt care a avut loc cu acest prilej cu președintele Clinton, dialog considerat de presa românească inspirată de guvern drept "evenimentul politic al anului pentru România". I-am răspuns că, la prima vedere, s-ar putea să aibă dreptate, dar că realitatea este mult mai complicată și că nu întotdeauna realizarea unor contacte, chiar la nivel înalt, înseamnă automat și o îmbunătățire radicală a relațiilor bilaterale dintre două țări. Am adăugat că aprecierea de mai sus pleacă nu de la declarațiile de intenții, precum "hotărîrea" României de a dezvolta cooperarea cu SUA și nici de la aprecierile și concluziile euforice cu privire la stadiul actual și perspectiva raporturilor cu SUA făcute după primirea de la Casa Albă. Aprecierea respectivă are la bază obiectivele stabilite după 1989 de către Statele Unite în Europa Centrală, situația din România, precum și experiența personală avută de-a lungul anilor în relațiile româno-americane și în urmărirea politicii externe ale SUA.

1. După evenimentele din decembrie 1989, relațiile dintre România și Statele Unite ale Americii au parcurs un drum lung și anevoios. La început, ele au fost dominate de anumite speranțe și promisiuni, generate inerent de prăbușirea dictaturii comuniste, apoi ca rezultat direct al acțiunilor întreprinse în țară de promotorii "democrației originale" în detrimentul celei autentice, relațiile au fost practic înghețate pentru o perioadă de aproximativ trei ani.

Acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate, în noiembrie 1993, a produs un oarecare reviriment în evoluția acestor raporturi. Ca urmare, s-au înviorat schimburile și cooperarea economică, s-au intensificat contactele în diferite domenii de activitate, inclusiv pe plan politic și militar. Astfel că, în toamna anului 1995, s-a ajuns la realizarea mult așteptatului dialog oficial la nivel înalt dintre cele două țări.

În consecință, se poate afirma că, din punct de vedere simbolic, primirea la Casa Albă a președintelui României a marcat de fapt încheierea unei etape (cea începută după decembrie 1989) în istoria relațiilor româno-americane, o etapă dificilă, uneori chiar tensionată.

În mod concret, în această perioadă, relațiile dintre România și Statele Unite nu numai că nu s-au ridicat la nivelul și calitatea celor care au existat la sfârșitul anilor '60 și în timpul anilor '70, dar – spre deosebire de trecut – s-au situat în urma raporturilor pe care alte țări din zonă (de exemplu, Republica Cehă, Polonia, Ungaria și unele dintre fostele republici sovietice, printre care și Republica Moldova) le-au avut, pe plan politic și economic, cu Statele Unite ale Americii.

Astfel, persoanele care vor studia cu atenție această perioadă în relațiile dintre România și SUA și se vor concentra, în primul rînd, asupra elementelor de fond (dialogul politic și componenta economico-financiară) vor constata, printre altele, următoarele:

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

– au trebuit să treacă cinci ani pentru realizarea dialogului la nivel înalt între Washington și București, și acesta doar la nivelul unei "vizite de lucru", în condițiile în care în perioada respectivă liderii celorlalte țări din zonă s-au bucurat de multiple primiri, unii dintre ei chiar "oficiale" sau "de stat" la Casa Albă (printre care, și președintele Republicii Moldova). Această situație și-a găsit reflectarea și în cazul celorlalte contacte politice, mai ales pe linie guvernamentală și parlamentară. De altfel, nivelul și frecvența contactelor au fost, în general, scăzute și sporadice în ultimii cinci ani (de exemplu, doar o singură vizită a Secretarului de Stat al SUA în România, care a avut loc la începutul lunii februarie 1990);

– România a fost ultima țară din zonă căreia i s-a acordat clauza națiunii celei mai favorizate (după aproape trei ani și jumătate), fiind în același timp singura țară căreia, în perioada de tranziție, Congresul SUA i-a respins-o inițial, în toamna anului 1992. De asemenea, în prezent, în timp ce celelalte țări din Europa Centrală dețin clauza pe o bază permanentă, Bucureștiul continuă să o primească pe bază anuală;

– volumul actual al schimburilor comerciale dintre România și SUA se află mult sub nivelul anilor '80, cînd a depășit cifra de un miliard de dolari (în 1984, comerțul bilateral a atins cifra de 1.219 miliarde dolari, din care 973 milioane dolari au revenit exportului românesc în SUA), iar investițiile de capital american în România sînt mult mai mici decît în alte state din zonă. De asemenea, în timp ce investițiile de capital străin în România au fost după 1989 de aproximativ un miliard și jumătate de dolari, în cazul Republicii Cehe, Poloniei și Ungariei investițiile respective s-au ridicat, în aceeași perioadă, la peste 20 miliarde dolari. În context, nu cred că cineva a luat în serios recenta explicație dată de președintele Iliescu, potrivit căreia atragerea investițiilor străine a fost "stînjenită de imaginea violentă a revoluției române, televizată și promovată în întreaga lume";

– existența unei atitudini rezervate din partea Administrațiilor americane (republicană sub Bush și cea democrată sub Clinton) față de București. Cu alte cuvinte, s-au ridicat serioase semne de întrebare în legătură cu credibilitatea și adevăratele intenții ale conducerii române. Începînd cu primăvara anului 1990, aceste semne de întrebare au contribuit în mod direct la diminuarea substanțială a preocupărilor americane față de România, în raport cu alte state din Europa Centrală și la perpetuarea unei imagini negative a acesteia în Statele Unite. Regretatul om politic Corneliu Coposu îmi spunea, în timpul întîlnirii pe care am avut-o la 5 februarie 1995 la Washington, cu ocazia ultimei sale vizite în Statele Unite ale Americii, că a fost "surprins" să constate la interlocutorii americani "cît de scăzut este de fapt interesul american" față de România, mai ales în contextul pledoariei sale în favoarea admiterii României în NATO.

●

Cauzele care au condus la această situație în relațiile româno-americane sînt bine cunoscute atît la Washington, cît și la București (deși acesta din urmă refuză să recunoască public, din motive lesne de înțeles). În consecință, nu este în intenția mea să mă opresc pe larg asupra lor. Doresc doar să menționez ca însumate la un loc cauzele respective, în ultimă instanță, se reduc la refuzul conducerii de la București (contrar declarațiilor și asigurărilor date) de a merge ferm pe linia reformei economice și a democratizării întregii societăți românești, abandonării și repudierii vechilor structuri și mentalități, concomitent cu ignorarea noilor priorități ale Statelor Unite în zonă și, în context, a preocupărilor specifice ale părții americane față de România. În legătură cu acest ultim aspect aș dori să fac următoarele precizări:

– pînă la prăbușirea sistemului comunist în Europa de Răsărit și fosta URSS, Statele Unite ale Americii au promovat o "politică de diferențiere" față de statele est-europene în funcție de poziția lor față de Moscova (cu alte cuvinte, din considerente strategice) sau de promovarea unor reforme pe plan intern. Se știe că România, în acea perioadă – datorită politicii sale externe, relativ independente – s-a situat într-o poziție unică, beneficiind de avantaje politice și economice care, practic, a singularizat-o față de celelalte țări din zonă în raporturile ei cu Statele Unite ale Americii;

– după 1989, guvernul american, renunțînd la "politica de diferențiere", a stabilit ca în promovarea intereselor și priorităților Statelor Unite în țările Europei Centrale și fostele republici sovietice, să se plece în primul rînd de la gradul de democratizare al societăților respective. Evident, în noua situație creată, a dispărut rolul privilegiat pe care România l-a avut anterior în raporturile cu SUA. De asemenea, în condițiile existenței a două state-tampon între România și Rusia, s-a diminuat substanțial, cel puțin din punct de vedere al SUA, rolul strategic pe care România l-a jucat anterior în zonă. Judecînd însă după declarațiile unor oficialități române cu privire la "noua semnificație geopolitică" a României sau "parteneriatul strategic al României cu SUA" se poate trage concluzia că factorii care au formulat sau formulează în prezent politica României față de Statele Unite sau ignoră în mod deliberat schimbările intervenite după

1989 în prioritățile americane în Europa Centrală sau nu le-au înțeles încă pe deplin. În orice caz, nu poate fi vorba de un "parteneriat strategic" cu Statele Unite atît timp cît nu se poate vorbi despre un proces real de democratizare a societății românești. De asemenea, nu cred că avansarea de către președintele Iliescu a ideii privind instaurarea în România a unei "economii sociale de piață" este de natură să contribuie la realizarea parteneriatului respectiv.

2. Vizita președintelui Iliescu în Statele Unite a constituit, fără îndoială, un pas important în îmbunătățirea relațiilor româno-americane. Întrevederea de la Casa Albă, precum și celelalte contacte pe care președintele României le-a avut mai ales cu oficialitățile americane din Administrație și Congres au oferit celor două părți posibilitatea de a-și expune preocupările și doleanțele legate de evoluția raporturilor bilaterale și de a efectua un schimb de păreri privind problematica internațională de interes comun.

În cadrul acestor contacte, mesajul părții americane a fost extrem de clar: Statele Unite doresc o relație stabilă și apropiată cu România. Pentru realizarea acestui deziderat, cel puțin din punctul de vedere al părții americane, este necesar ca Guvernul României să continue, pe de o parte, punerea în aplicare a reformelor economice, inclusiv privatizarea în masă (termen folosit de președintele Clinton), ceea ce va deschide calea spre lărgirea comerțului bilateral și a intensificării investițiilor americane în România, iar pe de altă parte, să acționeze ferm în direcția instaurării unei societăți cu adevărat democratice în România. Sînt cunoscute în acest sens criticile membrilor Congresului legate de asocierea partidului de guvernămînt cu partidele extremiste, corupție, libertatea presei etc. Semnificativ în acest sens este conținutul scrisorii adresate președintelui Iliescu, la 27 octombrie 1995, de către co-președinții Comisiei Congresului SUA pentru Securitate și Cooperare în Europa, senatorul Alfonse D'Amato și deputatul Cristopher Smith.

În consecință, primirea la Casa Albă și discuțiile avute cu acest prilej trebuie privite ca punct de plecare, extrem de important, pentru dezvoltarea raporturilor româno-americane. Sper că se va evita situația din ultimii ani ai regimului comunist, cînd partea română era mai mult preocupată de realizarea contactului la nivel înalt decît de conținutul propriu-zis al mesajului. Repetarea istoriei ar fi extrem de dăunătoare pentru viitorul relațiilor româno-americane.

3. Iată de ce consider că raporturile dintre cele două țări se află în fața unei noi etape. În ce direcție însă se vor îndrepta aceste relații va depinde în mare măsură de învățămintele pe care le va trage guvernarea de la București, atît din trecut, cît și ca urmare a convorbirilor la nivel înalt care au avut loc la Washington în toamna anului 1995.

În concluzie, dacă Guvernul de la București va ignora și de această dată mesajul părții americane și nu se va angaja pe linia democrației și a reformelor economice, nu cred că se va produce o schimbare radicală în actuala desfășurare a raporturilor bilaterale româno-americane și, în orice caz, nu se va instaura acel climat de încredere reciprocă, care caracterizează relațiile dintre două state prietene.

De asemenea, dacă președintele României și Guvernul român nu vor acționa în spiritul promisiunilor făcute la Washington, este puțin probabil ca speranțele Bucureștiului pe linia consolidării dialogului la nivel înalt, permanentizării clauzei (exista încă o serioasă opoziție în Congres), creșterii investițiilor americane de capital, precum și în privința integrării rapide a României în structurile euro-atlantice, inclusiv aderarea la NATO (deocamdată, România nu figurează printre țările primului eșalon, conform Actului de Participare în NATO, care face parte din proiectul de lege H.R. 1868 relativ la "Alocările de fonduri pentru operațiunile afacerilor externe, 1996", aprobat de Congres la 26 octombrie 1995) se vor materializa în spiritul și în perioada dorită de partea română.

Dacă însă mesajul a fost recepționat corect și dacă există cu adevărat o voință politică de a coopera și colabora strîns cu partea americană, atunci nu văd ce obstacole ar mai putea exista în calea dezvlotării și consolidării unei relații apropiate și stabile între România și Statele Unite ale Americii. ❑

MIRCEA RĂCEANU – Is the coauthor of the work *Romaniaversus United States. Diplomacy of the Absurd 1985-1989*, St. Martin's editure, New York, 1990. Before 1989, he worked as secretary of the Romanian Embassy from Washington, having also different position in the system of relations between Romania and USA and Canada. He was arrested in January 1989 being considered a spy by the regime from Bucharest. Condamned to the capital punishment he was released in December 1989.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Incursiune în CSI

ANDREI MOCEAROV

Analiștii spațiului ex-sovietic se concentrează în special asupra evoluțiilor din Rusia. Alegerea are, cu siguranță, nu numai o motivație juridică – Rusia fiind moștenitorul legal al URSS –, dar este legată în primul rînd de caracterul decisiv pe care jocul politic de la Kremlin îl are asupra destinului spațiului geografic dominat pînă nu demult de sovietici.

Procesul debarasării de moștenirea sovietică depinde însă, fără îndoială, într-o măsură mai mare sau mai mică, și de dinamica reformelor din celelalte state foste componente ale URSS.

Lăsînd la o parte republicile baltice, care au realizat o desprindere decisivă și, se pare, definitivă de Moscova, evoluția în celelalte douăsprezece state rezultate din destrămarea URSS – care formează actualmente CSI – este încă contradictorie. Eforturile de întărire a statalității, a independenței naționale se intersectează cu tendințele de reintegrare.

Am ales ca subiecte de analiză trei dintre cele douăsprezece state CSI, și anume Belarus, Ucraina și Kazahstan. Dincolo de rațiuni electorale – toate cele trei republici au terminat anul 1995 prin organizarea unor alegeri sau completări de alegeri pentru parlamentele naționale –, opțiunea este motivată în primul rînd de faptul că evoluția din aceste state – și, evident, Rusia – pare a fi crucială pentru conturarea variantei de dezvoltare și cooperare în spațiul ex-sovietic. Toate cele trei republici sînt confruntate cu un proces complex și contradictoriu, determinat, pe de o parte, de încercările de regăsire/găsire a unei identități naționale, iar pe de altă parte, de tendințele, în creștere, de integrare postsovietică. Belarus și Ucraina, republici slave, iar Kazahstan – cu o importantă componentă etnică de origine slavă, sînt, în același timp, și principalele gazde ale celor aproximativ 25 milioane de ruși rămași în afara granițelor Federației Ruse.

Belarus

O republică relativ mică, aflată totuși într-o poziție strategică, pe axa Berlin-Moscova, străbătută de căi ferate și drumuri importante, precum și de o conductă de gaze est-vest, cu 10 milioane de locuitori, dintre care 96% vorbesc rusa ca limbă principală, a făcut pași mici pe calea consolidării identității statale. Fără o experiență istorică de sine stătătoare, cu o populație care are o foarte slabă identitate națională – majoritatea se consideră ruși –, Belarus este prima breșă importantă, căci ireversibilitatea evoluției postsovietice este aici pusă serios sub semnul întrebării.

Detronarea lui Șușkevici din postul de președinte al Sovietului Suprem (cea mai mare demnitate din țară pe vremea aceea), unul dintre semnatarii – alături de Elțin și Kravciuk, fostul președinte ucrainean – decesului legal al URSS, în decembrie 1991, și alegerea ca președinte al statului a lui Alexandr Lukașenko – în 1994, prin vot universal, cu 80% din sufragiile exprimate, populist și nostalgic al vremurilor sovietice – a schimbat radical datele problemei. La un an de la instalare, Lukașenko a pus țara sub controlul său și al serviciilor ce îi sînt subordonate. "Statul sînt eu", ar putea să declare președintele.

Din mai anul trecut, cînd încercarea de alegere a Parlamentului a eșuat – doar 120 din 260 de locuri au fost ocupate, insuficient pentru atingerea pragului constituțional de două treimi, din cauza slabei participări la vot – Belarus a fost martora unei tragicomedii, căci Lukașenko a făcut tot ceea ce a putut ca să submineze democrația. Fostul director de colhoz, cu instincte bolșevice, consideră compromisul o fatalitate; victoria trebuie să fie totală. Lukașenko nu a ezitat să-și manifeste nedeghizat antipatia față de opoziție.

Printre "performanțele democratice" ale liderului belarus s-ar putea aminti: suspendarea sindicatelor, restrîngerea publicării ziarelor independente, ignorarea legilor. În plus, a ridicat imunitatea deputaților, atît la nivel național cît și local, a anulat pașapoarte diplomatice, ca în final să emită un decret conform căruia înalții funcționari ai statului, dar și redactorii de ziare, trebuie să obțină aprobarea președintelui dacă doresc să facă o călătorie în străinătate. De altfel, liderul sindicatelor libere, Bîkov, a fost oprit la granița cu Polonia, unde mergea ca răspuns la invitația oficială din partea sindicatelor poloneze. Lukașenko a organizat aniversarea cu fast a fondării CEKA – poliția secretă bolșevică –, ocazie cu care a numit noul ministru de interne și noul șef al securității, cea din urmă păstrîndu-și denumirea din perioada sovietică, KGB.

Într-un interviu acordat ziarului german *Handelblatt*, președintele belarus a admis chiar că Hitler nu a fost așa de rău. El a declarat că: "La vremea respectivă, Germania s-a ridicat din ruine datorită unei conduceri puternice și nu tot ceea ce a fost legat de Hitler a reprezentat ceva negativ".

Magia alegerii de către popor a președintelui a cuprins nu numai pe lucrătorii din ministerele de forță, dar și pe simplii cetățeni, care îi acordă încă un semnificativ sprijin. La referendumul organizat în mai 1995, cu ocazia primului tur al alegerilor, 80% dintre belarusi au răspuns "Da" următorului set de patru întrebări: introducerea rusei ca limbă de stat; revenirea la vechiul drapel roșu cu verde, din epoca sovietică; integrarea economică cu Rusia; dreptul președintelui de a dizolva Parlamentul dacă "violează în mod sistematic sau în mod grav Constituția".

Totuși, la sfîrșitul verii trecute, Lukașenko a simțit pentru prima oară o rezistență împotriva politicii sale voluntariste. A avut loc greva lucrătorilor de la metrou organizată de sindicatele independente. Cu binecuvîntarea președintelui, a urmat o serie de acțiuni represive împotriva organizatorilor și participanților la grevă. O consecință a acestei atitudini a fost amînarea, de către FMI, a eliberării creditului *stand-by* promis.

Sfidător, Lukașenko a declarat că el nu negociază prietenia cu Rusia pentru niște trei sute milioane de dolari veniți de la FMI, declarație surprinzătoare, fără o conexiune în fond cu problema în cauză, deoarece relația Rusia-FMI este foarte bună.

În septembrie, a blocat desfășurarea ședințelor parlamentare – vechiul parlament își păstra prerogativele după alegerile nevalidate din mai –, revocînd toate proiectele de lege, precum și corecțiile la buget. În felul acesta, președintele belarus și-a depășit clar prerogativele constituționale, intrînd în conflict și cu Curtea Constituțională, care a considerat șase decrete prezidențiale ca neconstituționale. Lukașenko a ignorat partidele ca subiecte ale vieții politice și ca parteneri în deciziile importante pentru stat. Reacția de răspuns a fost crearea unui front al solidarității, care cuprinde partide ce se găsesc pe poziții politice diametral opuse.

Cu o putere nelimitată, dar suferind de disconfortul determinat de critica politicii sale, atît din partea comunității internaționale, dar și a protestelor în creștere în propria țară, Lukașenko a încercat să meargă pe calea găsirii unor aliați externi. El a sprijit cu entuziasm inițiativa unei uniuni militaro-politice în cadrul CSI. De altfel, integrarea cît mai profundă cu Rusia, Ucraina și alte republici ex-sovietice rămîne prioritatea absolută a președintelui belarus.

Recunoscînd că piața îngustează marja de manevră a statului, Lukașenko încearcă să tempereze consecințele reformelor de piață, blocînd pe cît posibil privatizarea – sub 10% la ora actuală – și nemanifestînd o deosebită plăcere față de investițiile străine.

Lukașenko privește integrarea cu Rusia ca un substitut pentru reformă. Belarus este cea mai fervență adeptă a integrării sale în cadrul CSI, fiind membră atît a uniunii economice, cît și a uniunii militare. De asemenea, de curînd a format cu Rusia și Kazahstanul uniunea vamală și insistă asupra unei uniuni monetare cu Rusia. Aceasta, cel puțin actuala conducere de la Kremlin, nu pare prea încîntată de o apropiere prea mare cu Belarus. Uniunea monetară a eșuat deocamdată, Rusia motivînd faptul că vitezele reformei sînt prea diferite în cele două țări.

În ceea ce privește extinderea NATO, Lukașenko este un adversar înverșunat și a propus recent, la Moscova, într-o expunere la Academia Militară Tehnică, că Belarus este gata să redesfășoare arme nucleare în cazul deplasării alianței nord-atlantice spre răsărit. De altfel, Lukașenko a blocat, în septembrie anul trecut, trimiterea ultimelor 18 rachete nucleare (dintr-un total de 81) spre demontare în Rusia.

Fără prea mare încîntare, Lukașenko a acceptat pînă la urmă să organizeze repetarea alegerilor, în două tururi, pentru completarea celor 120 de locuri atribuite în primăvară, în felul acesta îndeplinindu-se principala condiție pusă de Consiliul Europei pentru a debloca procesul aderării Belarus la organizația europeană. Astfel, epopeea alegerilor noului parlament belarus a ajuns pînă la urmă la epilog. Pe 10 decembrie au fost aleși 59 de deputați, care se adaugă celor 19 ce au reușit pe 29 noiembrie și celor 120 aleși în mai. În general, în urma scrutinului din mai și noiembrie-decembrie, 198 de deputați au primit dreptul să participe la ședințele organului legislativ suprem.

Campania electorală s-a desfășurat într-o atmosferă extrem de tensionată. Puterea executivă a ales tactica sabotării. Președintele nu numai că nu a chemat cetățenii la vot, dar nu i-a lăsat nici pe alții să desfășoare campania electorală. Astfel, lui Meceslav Grib – președintele Sovietului Suprem – i-a fost blocat accesul la televiziunea belarusă, iar cînd acesta a obținut timp de emisie la televiziunea rusă, transmisia acesteia a fost oprită, pretextîndu-se o avarie tehnică. Pentru alegeri, fiecare candidat a primit o sumă ridicolă – circa 50 dolari. În ziua celui de-al doilea scrutin, mijloacele video și audio nici

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

nu au pomenit măcar de alegeri. Iar în plus, televiziunea belarusă a transmis șase lung-metraje atractive cu scopul de a ține lumea în case. Cu toate trucurile folosite de Putere, belarușii s-au prezentat la vot, 61% la 29 noiembrie și 53% la 10 decembrie – pentru fiecare circumscripție este nevoie de o prezență de cel puțin 50% pentru validarea alegerilor – contrazicînd parțial reputația lor de pasivitate politică. În felul acesta, s-a obținut cvorumul necesar pentru ca noul parlament să poată activa.

Alegerea în sine a parlamentului este o victorie a democrației, dar cu toate acestea, rezultatele generale și componența noului Soviet Suprem nu oferă motive de optimism pentru democrați. În noul parlament au intrat 42 de comuniști, 39 de agrarieni și 96 independenți, dintre care mulți sînt apropiați forțelor de stînga. Sistemul electoral majoritar nu a permis decît un acces limitat democraților. Multe partide democrate au obținut doar unul-două mandate, iar faimosul încă din timpul perestroikăi Front Popular Belarus – principalul adept al identității belaruse și respingerii influenței ruse – nu a obținut nici măcar un loc. Chiar și așa, se consideră simplul fapt al alegerii parlamentului drept un succes, deoarece există acum o contrapondere față de președintele Lukașenko, care a făcut totul pentru absolutizarea puterii.

Lukașenko, fără prea mare entuziasm, a chemat totuși deputații să colaboreze, dar a atras atenția că menirea lor este să facă legi și să aprobe bugetul, ignorînd în continuare componenta politică a parlamentului. Analiștii politici consideră că pasivitatea politică a noului parlament va fi cumpărată prin stimulente materiale: salarii mari, automobile de serviciu, călătorii în străinătate etc. Totuși, ciocnirea dintre "roșii" președintelui și "roșii" parlamentului este practic inevitabilă. Cîteva personalități democrate, adunate în special în Partidul Uniunea Civilă, au reușit să intre în parlament: Stanislav Șușkevici, fostul președinte al Sovietului Suprem; Stanislav Bogdanovici, fostul guvernator al Băncii Centrale, demis de Lukașenko; Viktor Goncear, fost vice-premier; Piotr Kravcenko, fost ministru de externe. Acest grup va forma un prim cheag al opoziției democrate. Liberalii consideră chiar că vor putea găsi un fundament comun cu mulți comuniști și agrarieni, declarația unui important șef comunist, Vasile Novikov, fiind promițătoare: "Principala sarcină a organului legislativ din Belarus este să blocheze alunecarea țării către o dictatură personală". În Belarus, linia principală de sciziune nu este între comuniști și democrați sau între adepții suveranității și cei ai restaurării URSS, dar între adepții dictaturii de fier și cei care încearcă să apere firavii muguri ai unei societăți civile.

Ucraina

Ucraina a fost una din marile speranțe ale spațiului ex-sovietic, dar care, din păcate pentru ea, n-a confirmat.

În anul în care s-a prăbușit URSS, Banca Mondială publica un raport în care estima că Ucraina avea potențialul de a ocupa un loc între "cele mai bogate țări din lume". Cufundată în crize economice, politice sau etnice, Ucraina a ajuns rapid pe listele de risc maxim, iar un raport "scurs" de la CIA prezicea chiar un război civil în stil iugoslav.

Punctul de criză maximă a fost depășit, și faptul se datorează în primul rînd noului președinte ucrainean, Leonid Kucima, ales în iunie 1994, care, prin pragmatismul său, a oferit o variantă – adevărat, diferită substanțial în raport cu cea promisă în campania electorală, cînd a reușit să ajungă la inimile conservatorilor și prorușilor – care are meritul de a fi atenuat prăpastia dintre vestul naționalist și estul nostalgic.

Principala performanță a lui Kucima (vezi *Sfera Politicii*, nr. 27, "Un punct de cotitură") a fost lansarea decisivă a reformei economice, care stagnase timp de trei ani, după cucerirea independenței, în 1991.

Kucima a fost nevoit să facă față unei cvasi-permanent duel cu un parlament, caracterizat inițial drept conservator, dar care – de voie-de nevoie – a mărșat în cele din urmă la inițiativele președintelui. În momentele dificile, Kucima a amenințat cu referendumul, bazîndu-se pe o popularitate oricum mai mare decît parlamentul. Astfel, a obținut prerogative speciale, cu care poate lua anumite decizii fără aprobarea parlamentului. Totuși, aceasta împuternicire este temporară și nu are o bază constituțională. Noua Constituție ucraineană se află în fază de proiect, elaborat de un grup de lucru de la guvern și trimis pentru studiu comisiei constituționale.

Proiectul de Constituție oferă o variantă *en vogue* în spațiul CSI – republica prezidențială. Definind Ucraina ca un stat democratic, cu orientare socială și de drept, proiectul optează pentru un parlament bicameral: Camera Deputaților, cu 220 membri, aleasă prin vot direct, și Senatul, format prin alegeri indirecte, cuprinzînd trei senatori din fiecare regiune. Foștii președinți au un loc pe viață în Senat. Ambele Camere au un mandat de patru ani. Deși Camera Deputaților poate exprima un vot de neîncredere în Guvern, cu o majoritate simplă, președintele are prerogativele de a o dizolva în cazul în care candidatul propus pentru postul de prim-ministru este respins. De asemenea, Camera Deputaților poate fi dizolvată dacă nu reușește, timp de șaizeci de zile de la prezentare, să valideze programul Cabinetului de Miniștri. Ca și în Rusia, procedura de înlăturare a președintelui țării este foarte complicată și, practic, imposibil de realizat.

Crimeea, unul dintre punctele fierbinți în ultimii ani, are autonomie limitată, căci Constituția Republicii Autonome a Crimeei, precum și legile ei nu pot fi în contradicție cu Constituția ucraineană.

O surpriză plăcută a produs orientarea externă a președintelui ucrainean. Ales datorită sprijinului masiv din partea vorbitorilor de rusă din provinciile industriale din est, Kucima, departe de a merge în brațele Rusiei, a redirecționat Ucraina spre Occident. De cînd a luat în primire funcția, el a călătorit la Washington, Ottawa, Bruxelles, Bonn, Roma, Tokio. SUA, debarasîndu-se de argumentul că relațiile mai bune cu Ucraina pot însemna relații mai proaste cu Rusia, a răspuns cu interes noii orientări ucrainene. Clinton l-a primit cu înalte onoruri pe Kucima la Casa Albă și a întors vizita la Kiev cu un anturaj impresionant, de 850 persoane, în mai 1995, cînd l-a lăudat pe Kucima, admirînd curajul și clarviziunea acestuia.

Deși anunțată printre prioritățile de prim rang ale politicii sale, atitudinea față de Rusia este precaută. Kucima nu uită că o bună parte din energie sosește din Rusia și o parte însemnată a populației optează pentru relații strînse cu marele vecin slav. Dar relațiile cu Rusia sînt departe de a fi cordiale. Cele două țări nu au putut încheia, încă, tratatul de prietenie și colaborare, blocat din cauza faptului că nu s-a putut ajunge la un acord în privința împărțirii flotei Mării Negre. Ultima vizită a lui Kucima la Moscova, în ianuarie '96, cu ocazia întîlnirii la vîrf periodice din cadrul CSI, nu pare să fi dezlegat nodul flotei maritime militare cu baza la Sevastopol. Sprijinit de Statele Unite, Kucima își permite o politică destul de independentă față de Rusia. Ucraina a rămas extrem de reticentă la formele de integrare în CSI, acceptînd-o doar pe cea economică, dar și aceasta parțial, deoarece este doar "asociată" la uniunea economică. De cea militară nici nu vrea să audă, refuzînd chiar să participe la forțele de menținere a păcii în CSI. De asemenea, nu s-a alăturat uniunii vamale, iar la Adunarea Inter-Guvernamentală a CSI, principalul element al unei eventuale uniuni politice, are doar statutul de observator.

În ultimul timp, confruntat și cu accentuarea rezistenței sociale – în toamna anului 1995, forțele de stînga au profitat de aniversarea Revoluției din Octombrie pentru a organiza un val destul de impresionat de proteste, contestîndu-l puternic pe Kucima –, elanul reformator al președintelui ucrainean pare estompat.

Primele semne ale încetinirii reformei s-au făcut simțite încă din vară, cînd Kucima s-a simțit obligat să declare că va "corecta" politica, punînd interesele industriei de stat deasupra celor ale sectorului privat.

În septembrie, indecizia legată de liberalizarea comerțului și șovăiala parlamentului asupra bugetului aproape au forțat FMI să blocheze a treia tranșă, de 350 milioane dolari, a unui împrumut *stand-by* de 1,5 miliarde dolari. Banii au sosit numai după ce președintele Clinton a intervenit personal la FMI. Totuși, deficitul bugetar și inflația au sărit peste limitele stabilite de FMI. Planul ambițios de privatizare – peste opt mii întreprinderi de stat – propus de Kucima încă din decembrie 1994, este pus cu dificultate în aplicare și are întîrzieri mari față de orarul stabilit inițial. În plus, parlamentul face încercări de a mări lista de întreprinderi de stat ce nu pot fi privatizate. Pe această listă figurează deja 6.200 întreprinderi de stat considerate "strategice", mergînd de la fabrici de pîine, pînă la uzine militare și telecomunicații. De curînd, parlamentul a încercat să scoată de pe lista de privatizare toate companiile de gaz și petrol. Pînă la urmă, a votat doar interzicerea privatizării sectorului de tranzit al gazului, datorită temerii de a nu pierde controlul asupra instalațiilor în favoarea Rusiei, care a propus să preia părți de proprietate în schimbul datoriei Ucrainei pentru gazul rusesc.

Reforma agriculturii bate și ea pasul pe loc. Una dintre marile ambiții ale lui Kucima este privatizarea pămîntului. Dar, pentru ca acest lucru să se întîmple, el trebuie să învingă nu numai rezistența conservatorilor din parlament (Oleksandr Moroz, *speaker*-ul parlamentului, numește privatizarea pămîntului "o crimă"), dar și rețelei monopoliste de procesare și distribuție a hranei, susținută puternic de birocrația coruptă locală. Deși unii consideră că Ucraina poate fi potențialul "coș de pîine" al Europei, peisajul rural arată preistoric. Pe unul dintre cele mai fertile pămînturi din lume, țăranii ucraineni duc o existență similară agricultorilor din lumea a treia. Ei consumă majoritatea produselor pe care le cultivă sau fac troc pentru ceea ce nu produc ei înșiși.

PIB a scăzut cu 23% în 1994 și 11-12% în 1995 (estimat). Economia poartă în spate dinozaurii industriali – o cincime din forța de muncă lucrează în complexul militaro-industrial – și, fără o restructurare decisivă, înviorarea are șanse minime să se producă. Ucraina nu dispune de resursele naturale ale Rusiei și este dependentă energetic.

Cu toate dificultățile enumerate, diplomații occidentali de la ambasadele din Kiev sînt optimiști. De exemplu, ambasadorul american la Kiev, William Miller, consideră că, dacă Kucima va rămîne fermn, el are 90% șanse să ducă reforma la bun sfîrșit.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Unul dintre atuurile puternice ale lui Kucima ar putea fi însuși caracterul ucrainenilor, răbdători, chiar stoici. Pasivitatea lor a fost dovedită în iarna anului 1994, cînd hiperinflația a coincis cu o criză energetică, care a lăsat apartamentele înghețate, dar ucrainenii au preferat mai degrabă să bombăne acasă decît să protesteze pe străzi. Asemenea pasivitate, desigur, poate lăsa guverne proaste să stea mai mult decît ar trebui la conducere, dar în același timp ușurează sarcina unui guvern bun de a introduce schimbări dureroase.

La 10 decembrie au avut loc alegeri pentru cele 45 locuri rămase libere în Rada Supremă a Ucrainei (care are în total 450 locuri). Ele au decurs fără surprize, fiind de remarcat două lucruri: victoria concludentă a primului-ministru Evgheni Marciuk, care a obținut aproape 84% din sufragii în circumscripția în care a concurat, și prezența în creștere, printre candidați, a oamenilor de afaceri. Aceștia din urmă au reprezentat cam o cincime din cei 354 de candidați înregistrați în cele 45 de circumscripții.

Evgheni Marciuk, fost director KGB, vorbește fluent engleza și este considerat un reformator. Adresîndu-se unei conferințe a investitorilor, la Londra, Marciuk s-a declarat total angajat spre economia de piață și un adevărat discipol al lui Adam Smith.

Raportul de forțe în parlamentul ucrainean nu s-a schimbat în urma acestor alegeri.

Poziția față de NATO a Ucrainei nu este foarte clar definită. Oficial, Kucima se află apropiat abordării Rusiei în privința planurilor de extindere a NATO, declarînd-se împotriva "trasării noilor linii de demarcație pe continent". Poziția nu este determinată de o simpatie deosebită pentru Rusia, ci mai degrabă de teama că Ucraina va rămîne o zonă-tampon între NATO extins și Rusia. Totuși, uneori, oficialități ucrainene au lăsat să scape aluzii că ar putea fi interesați de extinderea NATO. Deocamdată, Constituția ucraineană interzice participarea la blocuri militare, iar noul proiect al Constituției prevede ca decizia accesului la uniuni interstatale să fie decise exclusiv printr-un referendum național.

Kazahstan

Kazahstanul, o republică de dimensiuni mari (de peste patru ori mai mare decît Franța), dar cu o populație puțin numeroasă (6 locuitori/km^2) se distinge prin specificul structurii etnice: kazahi – 46%, ruși – 35%, germani – 3%, ucraineni – 4%.

Kazahstanul este cunoscut în primul rînd datorită lui Nursultan Nazarbaev, etnic kazah, ce poate fi considerat drept una dintre cele mai importante personalități ne-slave din spațiul ex-sovietic, dar și a importantelor sale resurse ale subsolului. Nazarbaev, fost oțelar, conduce cu autoritate republica încă din 1989 cînd, pe vremea URSS, devenise prim-secretar al Partidului comunist al Kazahstanului. Din 1991, este președinte al Republicii Kazahstan, mandat pe care l-a prelungit pînă în anul 2000, în urma unui referendum organizat în aprilie 1995. Cifrele de participare (91%) și de aprobare (95%) amintesc de perioada sovietică, dar analiștii consideră că ele nu sînt chiar atît de exagerate. Participarea a fost uriașă datorită simțului "datoriei civice" promovate în timpurile sovietice, care mai persistă, iar votul pentru Nazarbaev este văzut ca un vot pentru stabilitate. Cu toate acestea, SUA și Uniunea Europeană au criticat referendumul. Dar prelungirea mandatului prin referendum este la modă în Asia Centrală. La fel au procedat și alți doi președinți – în Turkmenistan (cea mai înapoiată pe calea reformelor), dar și în Kîrghistan (cea mai avansată în procesul de tranziție).

De altfel, practic, nu există alternative credibile pentru liderul kazah, care este popular și respectat. După demiterea parlamentului, în martie 1995, datorită constatării unor nereguli la alegerile din 1994, de către Curtea Constituțională, Nazarbaev a condus prin decrete. Deși democrația nu este pe un loc fruntaș pe listele de priorități ale lui Nazarbaev, el este apreciat de Occident pentru pașii importanți pe care i-a parcurs: renunțarea la planificarea centralizată, privatizarea pămîntului (legea a fost promulgată la 26 decembrie 1995), precum și interesul pentru investițiile străine.

Investitorii străini sînt atrași în special de resursele petroliere, dar se plîng de corupție și de dificultățile de a conlucra cu birocrația locală. "Chevron" este prezentă în cîmpul petrolier Tengiz, de pe coasta kazahă a Mării Caspice (deține 50% din acțiuni). Firma elvețiană "Cam Finance SA" a cîștigat o licitație de cumpărare a 29% din complexul metalurgic "Balhașmis" și va investi 510 milioane dolari în următorii 5 ani în întreprindere. Firma elvețiană intenționează să mai cumpere încă 10% din acțiunile complexului metalurgic pînă în anul 2000. Kazahstanul intenționează să atragă 7 miliarde dolari investiții străine în cele 53 de întreprinderi metalurgice. La sfîrșitul anului, Kazahstanul a vîndut uriașa uzină de oțel "Karmet", care contribuie cu 10% la PIB, unui concern cu baza în Marea Britanie, "Ispat International". De asemenea, Kazahstanul are cele mai mari rezerve din lume de zinc și uraniu, este al doilea la plumb, crom și argint și ocupă locul al treilea la cupru.

Deși producția industrială – puternic dezvoltată în nordul țării în perioada sovietică – a scăzut la jumătate de la obținerea independenței, Nazarbaev este optimist și planul guvernamental pe trei ani are ca principale țeluri: o inflație cu o singură cifră pînă în 1998, privatizare rapidă și ridicarea standardului de viață. Deocamdată, moneda națională (tanga, introdusă în 1993) este relativ stabilă, inflația este ținută sub control, iar piețele financiare se dezvoltă.

Noua Constituție, adoptată în august 1995, face Kazahstanul o republică puternic prezidențială. Parlamentul este bicameral, Senatul (47 locuri) ales indirect și Majilis (Camera inferioară, 67 locuri) aleasă direct. Parlamentul are puteri foarte slabe. El riscă dizolvarea dacă votează neîncrederea în guvern. Nu poate iniția legi și nu poate declanșa procedura de înlăturare a președintelui.

În decembrie anul trecut au avut loc alegeri parlamentare. Candidații pentru 40 de locuri senatoriale au fost selectați de autoritățile locale (vot indirect), iar președintele Nazarbaev a numit 7 senatori. 285 de concurenți (172 numiți de partide și 113 independenți) au participat pentru ocuparea celor 77 de locuri ale Majlisului. 6 partide, dintre care 4 pro-prezidențiale și două de opoziție (Partidul Comunist și Congresul Poporului – născut din Mișcarea Antinucleară Kazahă) au prezentat candidați. Candidații tuturor partidelor participante au pătruns în parlament, însă acesta este dominat categoric de adepții președintelui Nazarbaev.

Pe plan extern, Nazarbaev duce o politică echilibrată. Conștient de potențialul exploziv pe care îl reprezintă etniile slave, în cazul unui divorț prea dur de Rusia, Nazarbaev a ales o cale prudentă. El participă, în general, la majoritatea acțiunilor de integrare în spațiul CSI (economic, militar și vamal) și a fost chiar inițiatorul creării unei uniuni euroasiatice, inițiativă care nu s-a bucurat însă de succes. Menținînd legături strînse cu Rusia și cu alte state ex-sovietice, Nazarbaev face în același timp pași lenți, dar fermi, pe calea întăririi statalității kazahe. Treptat, el a înlocuit cadre de etnie rusă din conducere cu persoane de etnie kazahă. Strategia lui Nazarbaev constă în sprijinirea dezvoltării integrării în CSI, pe baze noi, integrare pe care el o vede ca principala protecție împotriva pericolului restaurării vechilor structuri sovietice.

Deschis și spre Occident, cu care deține relații amicale, în ciuda criticilor – care sosesc, din cînd în cînd, în special legate de conducerea sa autoritară –, Nazarbaev crede că, deocamdată, Rusia rămîne principalul garant al stabilității în Asia Centrală, pentru simplul motiv că este mult mai aproape decît SUA.

Kazahstanul respectă graficul de denuclearizare trimițînd armele nucleare de pe teritoriul său pentru demontare în Rusia. De asemenea, participă la programul Parteneriatul pentru Pace.

Tensiunile etnice dintre kazahi și ruși s-au diminuat simțitor după plecarea în masă a etnicilor ruși – în special în ultimul an –, dar ele pot izbucni oricînd într-un nou ciclu de confruntare.

Cu toate diferențele dintre cele trei republici ex-sovietice și a cursului diferit al reformelor – mai susținute în Ucraina și Kazahstan și, practic, blocate în Belarus –, ele sînt dominate de disputa dintre adepții îndepărtării de sub tutela Moscovei și cei ai unei integrări în jurul Rusiei.

Dacă președintele belarus, Lukașenko, este un adept convins al integrării, chiar spre forme sovietice, iar Nazarbaev menține un echilibru pentru a profita atît de avantajele independenței cît și de cele ale cooperării într-un spațiu cu o filosofie a integrării deosebită însă de cea de tip sovietic, președintele ucrainean Kucima pare cel mai hotărît adversar al integrării, dînd impresia că dorește să facă din Ucraina un pol al rezistenței împotriva eventualelor presiuni integraționiste din partea Moscovei, care să atragă și alți parteneri (deocamdată, Azerbaidjan și Moldova par principalii jucători ai mizei ucrainene).

Rusia lui Elțîn a lăsat pînă acum un *respiro*, de care unii au profitat mai mult, alții mai puțin.

Miza alegerilor prezidențiale din Rusia este deosebită și pentru motivul că o victorie a național-comuniștilor ar stimula cu siguranță pe adepții integrării din cele trei republici ex-sovietice, demoralizați în ultimul timp de poziția indiferentă a Moscovei, înnămolită în războiul cecen.

Supraviețuirea acestor republici la umbra Moscovei rămîne încă o chestiune deschisă, dar – fără a diminua contribuția noilor state – decisivă rămîne evoluția politică de la Kremlin. ❑

ANDREI MOCEAROV (1954) – He graduated from the Politechnical Institute of Bucharest. Currently, he is parliamentary expert at the Department of International Relations, Direction of Analysis, Synthesis and Parliamentary Documentation of the Chamber of Deputies.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Criza iugoslavă: începutul sfîrșitului?

MIHAIL DOBRE

This article makes an overview of the specific developments of the Yugoslav crisis in 1995 and emphasizes the importance of the US peace initiative. After summarizing the way the Agreement came about, the author considers some of the most important strategic effects of the American led peace process in Bosnia.

The conclusion is that, as far as the Yugoslav crisis is concerned, the Dayton Peace Agreement is likely to be seen as the beginning of the end.

În condițiile produse de încheierea Războiului Rece, evoluția negativă a raporturilor dintre factorii politici iugoslavi a generat o criză complexă, a cărei trăsătură fundamentală este dată de conflictul – transformat rapid în lupte pentru teritorii – dintre sîrbi și croați.

Dacă în Croația (în 1991) și în Bosnia (din 1992) criza a atins forma înfruntărilor armate deschise, alte zone neatinse de război, precum Fosta Republică Iugoslavă Macedonia, sau provinciile Kossovo, Sandjak și Voivodina din Serbia, prezintă un potențial conflictual deosebit de ridicat, ceea ce face foarte dificilă sarcina oricărei inițiative menite să asigure pacea în spațiul fostei Iugoslavii.

Începutul anului 1995 găsea principalii actori ai dramei iugoslave într-un impas total, iar reacția comunității internaționale se înscria în mare măsură în note similare. Este deja un fapt bine cunoscut că, în ciuda eforturilor depuse de-a lungul anului 1994[1], nu fusese posibilă degajarea unei reglementări care să ofere răspunsuri celor trei întrebări-cheie pe care le-a pus destrămarea fostei Iugoslavii, anume (a) satisfacerea voinței sîrbilor de a dispune de ei înșiși, (b) asigurarea supraviețuirii economice, politice și culturale a musulmanilor bosniaci și (c) reorganizarea legăturilor între popoarele din spațiul post-iugoslav[2].

Planul de pace pus la punct de Grupul de Contact al Conferinței Internaționale asupra Fostei Iugoslavii în iulie 1994 eșuase precum celelalte inițiative similare ale comunității internaționale, deși acesta se bucurase de o largă audiență în cancelariile diplomatice din spațiul euroatlantic.

O licărire de speranță exista totuși: la 31 decembrie 1994, prin medierea fostului președinte american Jimmy Carter, fusese încheiat un armistițiu pentru o perioadă de patru luni între guvernul de la Sarajevo și sîrbii bosniaci, iar cu puțin timp înainte, la 2 decembrie 1994, autoritățile croate și reprezentanții sîrbilor din Krajina încheiau un acord prin care încurajau cooperarea economică reciprocă și decideau deschiderea unei importante artere rutiere (autostrada Zagreb – Lipovac).

I. Evoluțiile în principalele zone de conflict

De-a lungul anului 1995, criza bosniacă a fost însoțită de escaladarea confruntărilor militare în teritoriile locuite de sîrbi în Croația. Interdependența evoluțiilor din cele două țări avea să fie pusă, în mod semnificativ, în evidență nu numai de cooperarea dintre guvernele de la Zagreb și Sarajevo, dar și de intrarea în război, în decembrie 1994, a sîrbilor din Croația alături de cei din Bosnia.

1. În *Bosnia*, armistițiul încheiat la 31 decembrie 1994 a reușit în primele luni să oprească luptele, dar pe măsură ce momentul expirării termenului său se apropia înfruntările armate au fost reluate în aproape toate regiunile disputate.

După ce sîrbii au reînceput atacurile asupra orașului Sarajevo, aviația NATO a bombardat, în zilele de 25 și 26 mai 1995, la solicitarea ONU, depozitele de muniții ale sîrbilor bosniaci, care au reacționat capturînd aproape 400 soldați din cadrul forței ONU de menținere a păcii (UNPROFOR).

"Criza ostatecilor" a reprezentat o sfidare majoră la adresa forurilor internaționale abilitate pentru soluționarea conflictului, cu precădere pentru capacitatea statelor occidentale de a defini o politică coerentă și eficientă destinată realizării unei reglementări politice durabile. Drept urmare, miniștrii apărării din țările membre ale Uniunii Europene și din țările NATO participante la UNPROFOR au decis, în cadrul unei conferințe desfășurate la Paris, la 3 iunie 1995, să pună bazele unei *Forțe de Reacție Rapidă*, în scopul sprijinirii activității monitorilor ONU, prevenirii luării de ostateci și ușurării deplasării libere a convoaielor umanitare. Confruntați cu o astfel de situație, sîrbii bosniaci au eliberat, în cîteva zile, ostatecii luați din UNPROFOR, dar luptele nu au încetat.

În luna iulie 1995, sîrbii din Bosnia au ocupat "zonele de securitate" Srebrenica și Zepa.[3]), iar în cooperare cu conaționalii lor din Krajina au început asediul enclavei Bihaci, a cărei populație este preponderent musulmană.

În aceste condiții, reacția lumii occidentale a fost promptă. La Conferința desfășurată la Londra, la 22 iulie 1995, s-a decis asigurarea protecției "zonelor de securitate" stabilite de ONU, iar la cererea organizației mondiale, aviația NATO și Forța de Reacție Rapidă au atacat, la sfîrșitul lunii august, obiective militare ale sîrbilor bosniaci, după ce explozia unui obuz făcuse peste 30 de victime la Sarajevo. Pe de altă parte, ofensiva sîrbă a determinat regruparea celorlalte părți în conflict, fiind astfel încheiat un acord de cooperare militară între armata Croației, armata Bosniei–Herțegovina și "Consiliul de Apărare Croat" (organism constituit de croații bosniaci).

2. În *Croația*, ritmul evenimentelor a fost accelerat de intenția autorităților de la Zagreb de a nu mai prelungi mandatul forței ONU de menținere a păcii. După cum este cunoscut, aproximativ un sfert din teritoriul Croației se găsea, după luptele din 1991, sub controlul "Republicii Sîrbe a Krajinei", iar în această zonă a fost desfășurată UNPROFOR în ianuarie 1992, teritoriile contestate fiind împărțite în patru "zone de protecție ONU": Krajina de Nord, Krajina de Sud, Slavonia occidentală și Slavonia răsăriteană.

Conducerea croată a acuzat în repetate rînduri ineficiența forței de protecție a ONU, în special incapacitatea acesteia de a asigura controlul asupra frontierelor internaționale ale Croației, și a exprimat considerentul că prezența UNPROFOR era contraproductivă pentru procesul de pace.

Sub presiune internațională, guvernul croat și-a moderat solicitările. Astfel, prin declarația comună făcută la Copenhaga, la 12 martie 1995, de președintele croat Franjo Tudjman și vicepreședintele american Al Gore a fost acceptată menținerea unei forțe ONU, dar cu un nou nume și cu un mandat și efective schimbate, fapt realizat la 31 martie 1995, cînd lua ființă "Operațiunea ONU de Restaurare a Încrederii" (UNCRO)[4].

Deoarece acordul, deja menționat, încheiat la 2 decembrie 1994 nu a putut fi respectat, autoritățile croate au decis să recurgă la soluția de forță, ocupînd la 1 și 2 mai 1995 autostrada Zagreb – Lipovac din Slavonia occidentală. Această acțiune – "Operațiunea Flash" – a fost urmată de bombardarea de către sîrbi a Zagrebului și a altor orașe, dar zona a rămas sub controlul guvernului central, fapt care a dus la capturarea cîtorva sute de luptători sîrbi și la exodul a mii de civili.

La începutul lunii august, armata croată a lansat un puternic atac în Krajina de Nord și Krajina de Sud, iar în cîteva zile aceste regiuni au fost aduse sub controlul guvernului croat, succesul operațiunii – denumită "Furtuna '95" – fiind evident.

Ofensiva înfăptuită de guvernul croat, stimulată fără îndoială și de perspectiva alegerilor prezidențiale și parlamentare care au avut loc în septembrie 1995, a introdus elemente noi în raportul de forțe dintre combatanți, făcînd ca zonele deținute de sîrbi în Bosnia să fie înconjurate de trupe croate și musulmane superioare numeric.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Mai mult încă, schimbarea a creat o situație strategică periculoasă, în care Croația și Serbia, posesoare ale celor mai puternice armate din Balcani, puteau fie să convină împărțirea Bosniei între ele, fie să se înfrunte într-un război de mari dimensiuni, cu consecințe incalculabile.

Nu este însă mai puțin adevărat că noua situație militară a oferit, totodată, și un culoar favorabil pentru o reglementare politică în spațiul post-iugoslav. Acestă oportunitate a fost sesizată de Administrația Clinton, care nu a ezitat să preia inițiativa în cadrul eforturilor internaționale destinate soluționării crizei.

II. Inițiativa diplomatică americană și Acordul de pace

La mijlocul lunii august 1995, diplomația americană a devenit deosebit de activă în spațiul iugoslav, echipa de negociatori condusă de Richard Holbrooke, asistentul secretarului de stat al SUA pentru afaceri europene și canadiene, trecînd peste numeroase momente dificile[5]) în încercarea de a face acceptat un nou plan de pace.

Deși a avut un caracter confidențial, constituind astfel substanța întîlnirilor negociatorilor americani cu autoritățile de la Sarajevo, Zagreb și Belgrad, planul de pace american a ajuns pe diverse căi la cunoștința opiniei publice. Principalele sale elemente componente erau:

a) Confirmarea planului de pace al Grupului de Contact din 1994, cunoscut și sub numele de "planul 51/49", de la raportul procentual propus între teritoriile care urmau a fi deținute de Federația croato-musulmană și de sîrbii din Bosnia. Se propunea deci împărțirea Bosniei între părțile combatante, dar cu respectarea principiului stabilit de Conferința de la Londra din august 1992, conform căruia orice reglementare trebuia să susțină suveranitatea și integritatea Bosniei în cadrul frontierelor sale recunoscute la nivel internațional.

b) Realizarea unor aranjamente constituționale între diferitele componente ale Bosniei.

c) Recunoașterea reciprocă între Bosnia, Croația și R.F. Iugoslavia (Serbia și Muntenegru).

d) Ridicarea sancțiunilor economice impuse de ONU noii federații iugoslave.

e) Reglementarea negociată a problemei Slavoniei orientale, cea mai importantă regiune deținută de sîrbi în teritoriul croat.

f) Asumarea de angajamente pentru reconstrucția Bosniei.[6]

Această inițiativă prelua deci planul de pace al Grupului de Contact, dar încerca să ofere fiecărei părți motive de satisfacție, deși nici una nu se putea declara pe deplin mulțumită.

Astfel, diplomația americană oferea sîrbilor un coridor teritorial mai larg decît cel prevăzut de planul din 1994, care să facă legătura între Serbia și teritoriile deținute de sîrbi în Bosnia. În mod deosebit, SUA renunța la orice obiecție față de posibilitatea constituirii unor "relații confederale" între zona sîrbă a Bosniei și Republica Serbia, după exemplul Confederației realizate, prin acordurile de la Washington din martie 1994, între Republica Croația și Federația Croato–Musulmană din Bosnia.

Negociatorul Uniunii Europene, fostul prim-ministru suedez Carl Bildt confirma, la 20 august 1995, această opțiune americană și arăta că, în viziunea mai multor membri ai Grupului de Contact, Bosnia urmează să se organizeze ca o "uniune a două state", în care fiecărei părți i se oferă posibilități egale de a stabili relații cu republicile învecinate.[7]

Inițiativa diplomatică americană a fost acceptată de toate părțile în conflict, iar prevederile ei au definit spiritul în care s-a desfășurat procesul destinat unei reglementări politice a ansamblului crizei iugoslave. Pe această bază, deși operațiunile militare au răbufnit în numeroase ocazii, iar tensiunea a rămas la cote ridicate, drumul către realizarea unui acord de pace a urmat o traiectorie aproape permanent ascendentă.

Astfel, la Conferința cu privire la Bosnia–Herțegovina, desfășurată la 8 septembrie 1995, la Geneva, miniștrii de externe ai Bosniei, Croației și R.F. Iugoslavia au adoptat *Principiile de bază* pentru negocierile de pace, care au fost dezvoltate ulterior prin documentele convenite la 14 și 26 septembrie 1995.

Pe de altă parte, la 5 octombrie 1995 a fost realizat un *Acord de încetare a focului* în Bosnia–Herțegovina, iar la aceeași dată, guvernele Bosniei, Croației și Serbiei conveneau începerea de negocieri de pace la sfîrșitul acelei luni.

Procesul de negociere pentru realizarea unei reglementări de pace în Bosnia s-a desfășurat la baza aeriană Wright-Patterson din localitatea Dayton, statul Ohio (SUA), începînd cu data de 1 noiembrie 1995. Timp de trei săptămîni, delegațiile Bosniei, Croației și Serbiei, în prezența puternicei și persuasivei echipe de negociatori americani, s-au înscris în caruselul pertractărilor diplomatice, fiind mai mult decît stimulate să ajungă la un compromis. Dacă în ceea ce privește situația teritoriilor controlate de sîrbi în Croația nu au fost realizați pași semnificativi – maximum obținut fiind *Acordul de bază* încheiat la 12 noiembrie 1995, în localitatea Erdut din Slavonia orientală, de autoritățile croate și reprezentanții sîrbilor, în prezența ambasadorului SUA la Zagreb –, efortul de reglementare a crizei bosniace a fost încununat de succes.

Acordul Cadru General de Pace în Bosnia–Herțegovina a fost parafat la 21 noiembrie 1995 și reprezintă triumful ideilor care au constituit fundamentul inițiativei americane. Capitole distincte ale Acordului reglementează problemele reorganizării statului bosniac după 42 de luni de confruntări sîngeroase: elaborarea Constituției și definirea structurii interne a statului, organizarea de alegeri libere și corecte, asigurarea protecției drepturilor omului. Pentru punerea în practică a Acordului, a fost prevăzută crearea unei "Forțe internaționale de implementare a păcii" (IFOR), care să fie organizată de NATO, condusă de un general american și mandatată de ONU. Sarcinile IFOR includ supravegherea respectării încetării focului și separării părților, ca și controlarea spațiului aerian, ea fiind abilitată nu numai să asigure pacea, ci și să se apere în orice împrejurare. Acordul mai conține prevederi pentru asigurarea stabilizării regionale (elaborarea de măsuri de creștere a încrederii și de control al armamentelor) și stipulează obligația tuturor părților de a colabora cu Tribunalul internațional pentru crime de război, constituit special pentru fosta Iugoslavie.[8]

Acordul parafat la Dayton a fost semnat oficial de șefii de stat din Bosnia, Croația și Serbia cu ocazia Conferinței de la Paris, din 14 decembrie 1995. Aplicarea acestui acord se realizează, în prezent, prin concentrarea eforturilor internaționale cu precădere asupra activității IFOR, inițierii acțiunii de reconstrucție civilă și asigurării stabilității și bunei vecinătăți în Europa sud-estică.

III. Criza iugoslavă și securitatea europeană

Încheierea Acordului de pace în Bosnia, dincolo de semnificația sa pentru spațiul iugoslav și pentru stabilitatea continentală, reprezintă un moment important în procesul de reașezare a raporturilor de putere la scară europeană.

1. Acordul de pace constituie, fără îndoială, o *pax americana*. Washington-ul a intervenit în forță, fără a ține cont nici măcar de aliații săi vest-europeni, a preluat un plan de pace imaginat de aceștia și printr-o diplomație abilă, sprijinită pe argumente de putere, a știut să-și impună voința.

Poziția americanilor în soluționarea conflictului iugoslav are menirea de a tranșa, probabil definitiv, dezbaterea cu privire la rolul SUA în asigurarea securității și stabilității în Europa. Principala problemă care, în mod legitim, trebuie ridicată este aceea că americanii au intervenit numai atunci cînd au perceput un interes special pentru ei în reglementarea crizei.

2. Modul în care a fost soluționat dosarul bosniac reprezintă, în viziunea unor reprezentanți ai bătrînului continent, "o înfrîngere pentru Europa"[9]. Pentru aceștia, incapacitatea europenilor de a pune capăt conflictului spune multe în legătură cu lipsa lor de decizie și precaritatea mijloacelor lor de a asigura singuri apărarea continentului în fața unor eventuale amenințări.

În aceste condiții, "Politica Externă și de Securitate Comună", prevăzută de Tratatul de la Maastricht ca un domeniu esențial al procesului de integrare în cadrul UE, va trebui tratată cu o grijă specială, cu precădere la apropiata Conferință interguvernamentală a Uniunii. Dacă "Politica Externă și de Securitate Comună" va include sau nu și o "politică de apărare comună", aceasta depinde în mod esențial de voința politică a țărilor membre de a transforma "identitatea de apărare europeană" din-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

tr-un deziderat într-o realitate. Oricum, o eventuală definire a Uniunii Europei Occidentale ca dimensiune de apărare a UE nu ar aduce atingeri viabilității legăturii transatlantice din cadrul NATO.

3. La rîndul ei, Rusia nu a jucat, cel puțin aparent, un rol de prim rang în reglementarea crizei bosniace. Trebuie însă remarcat că protejații Moscovei, sîrbii de pretutindeni, și-au văzut îndeplinite revendicările esențiale prin concretizarea planului de pace american.

4. Sarcina primită de NATO de a organiza și conduce IFOR – care o pune în postura inedită de a avea sub comandă și trupe din țări care nu sînt membre ale acestei organizații, inclusiv din România – are reverberații și asupra procesului de lărgire a Alianței, care este intim legat de acela care se realizează la nivelul UE. Participarea la IFOR reprezintă, fără îndoială, un test pentru capacitatea țărilor aspirante la aderare de a-și asuma sarcini specifice Alianței

Totuși, ne permitem să remarcăm faptul că decizia privind lărgirea NATO – și implicit a UE – va fi una prioritar politică și că, în acest caz, participarea la IFOR sau la Parteneriatul pentru Pace vor putea constitui argumente convenabile pentru justificarea unei acceptări sau a unei respingeri.

În contextul aplicării Acordului de pace și a perspectivei revenirii la o viață normală în Bosnia, o întrebare nu poate fi reprimată: de ce efortul concertat pentru degajarea unei soluții de pace s-a produs atît de tîrziu, în 1995? De ce nu în 1992, 1993 sau 1994? De fapt, care a fost cauza perpetuării conflictului iugoslav, care a produs atîtea pierderi umane și materiale, lăsînd răni care vor avea nevoie de decenii pentru a se vindeca? Să fi fost oare spațiul iugoslav un simplu poligon de încercare în acțiunea de definire a unui nou echilibru strategic în spațiul euroatlantic?

Acordul de pace în Bosnia marchează un moment deosebit în evoluția crizei iugoslave, pentru prima dată existînd motive justificate să se spere într-o revenire la calm și securitate în Balcani.

Deși foarte criticat de unii analiști, mai ales pentru ficțiunea statală pe care o propune, Acordul poate reprezenta începutul sfîrșitului acestui conflict. El are meritul de a fi abordat, dintr-o anumită perspectivă, probleme esențiale pentru criza iugoslavă, precum autodeterminarea, frontierele, raportul națiuni–minorități. Timpul va dovedi dacă opțiunea formulată de promotorii Acordului de pace a fost cea mai inspirată. ❑

NOTE:

1. Pentru o vedere de ansamblu, a se vedea articolul nostru "1995 sub semnul contradictoriului. Cazul Europei", în *Sfera politicii*, nr. 24, ianuarie 1995.
2. Hans Stark, "Bosnie: la guerre sans fin", în *Politique étrangère*, 60, 1, Printemps 1995, p. 205.
3. Prin rezoluțiile 819 (1993) și 824 (1993) ale Consiliului de Securitate al ONU, anumite orașe din Bosnia și împrejurimile lor erau tratate ca "zone de securitate", cu un regim special de protecție.
4. Cf. rezoluției 981 (1995) a Consiliului de Securitate al ONU. Declarația Tudjman–Gore este citată în documentul *Report on the situation in some parts of former Yugoslavia*, adoptat la 25 septembrie 1995 de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei.
5. Ar putea fi menționat, cu precădere, accidentul de pe muntele Igman, în urma căruia și-au pierdut viața, în ziua de 20 august 1995, trei membri ai echipei de negociatori americani.
6. Cf. articolul "Les grandes lignes du plan de paix", în *Libre Belgique*, 20 Août 1995, care citează agenția bosniacă de presă *ONASA*.
7. A se vedea articolul "US caters for all tastes with plan for Bosnia", în *Financial Times*, 21 August 1995.
8. Cf. *Summary of the Dayton Peace Agreement*, în *Buletin informativ. Ambasada Statelor Unite ale Americii. USIS*, 22 noiembrie 1995.
9. Jacques Baumel, "Bosnie: une défaite pour l'Europe", în *Le Figaro*, 29 novembre 1995.

MIHAIL DOBRE (1960) – He graduated from the Faculty of History, University of Bucharest and holds a Master of Arts degree in Diplomatic Studies from Diplomatic Academy of London.

He currently, works with the Ministry of Foreign Affairs.

Extinderea NATO
un instrument pentru democratizare

GALE STOKES în dialog cu STELIAN TĂNASE

Stelian Tănase: *Prima întrebare este: v-ați așteptat la un sfîrșit atît de spectaculos al regimului comunist?*

Gale Stokes: Cred că specialiștii din SUA și din Europa Occidentală știau că, de exemplu, în Uniunea Sovietică și în Europa Răsăriteană existau o serie de slăbiciuni în economie și că exista, de asemenea, un anumit tip de probleme ale sistemului politic. Și, cu toate că știau aceste lucruri, nici unul dintre acești specialiști nu a folosit această cunoaștere, anticipînd următorul pas logic – colapsul. Așadar, cred că nimeni nu se aștepta cu adevărat la ceea ce s-a întîmplat.

Acum, după șase ani de la căderea comunismului, care considerați că sînt principalele motive ale acestei căderi?

Mulți oameni consideră că, în principal, colapsul comunismului în Europa Răsăriteană s-a datorat factorilor economici, că economia centralizată planificată a fost incapabilă să producă bunuri de consum cerute într-o economie modernă, bunuri pe care țările occidentale sau alte țări ale lumii, precum Coreea, Taiwan și așa mai departe, erau capabile să le producă. Dintr-o asemenea perspectivă, în spatele colapsului se află problemele economice. Evident, cred că problemele economice sînt importante dar, după părerea mea, mai importante au fost cele pe care le-aș numi probleme psihologice sau psihice. Vaclav Havel spunea, în scrisoarea sa din 1975, adresată lui Gustav Husak, că, în ciuda faptului că oamenii nu vorbesc despre acest lucru, ei se simt umiliți într-un sistem în care sînt lipsiți de autonomie și putere și trebuie întotdeauna să "dea tîrcoale" autorităților care, în cazul Cehoslovaciei, erau susținute de puteri externe – de Uniunea Sovietică. Havel gîndea că, în viitor, o anumită forță politică ar putea atinge acest sentiment de umilință, această idee lăuntrică potrivit căreia oamenii trebuie să aibă încredere în ei înșiși. În Cehoslovacia, de exemplu, cînd oamenii au ieșit în stradă, nu au strigat "Vrem Volkswagen-uri!", "Vrem mărci!", "Vrem frigidere!". Au ieșit în stradă și au strigat "Democrație!", "Libertate!", "Dreptate!" și alte asemenea cuvinte. Prin urmare, cred că astfel de idei au fost cele mai importante în revoluțiile din Europa Răsăriteană.

Care credeți că este moștenirea comunismului în peisajul social, politic, instituțional?

La declanșarea revoluțiilor s-a manifestat – cel puțin în Occident – un anumit sentiment de euforie – și nu știu dacă acesta era cu adevărat resimțit și în fostele țări comuniste; acest sentiment de euforie era legat de faptul că se considera că, brusc, comunismul s-a terminat, că fostele state comuniste se vor întoarce repede către democrație și vor introduce mecanismele pieței libere și că, în scurt timp, totul va fi normal în Europa Răsăriteană. Nu cred că societatea se schimbă atît de rapid și s-a dovedit a fi mult mai dificil decît se credea. Acest lucru este adevărat în anumite domenii, de pildă în sfera economică deoarece unele mari întreprinderi angajează atît de mulți oameni și într-o ramură atît de importantă a economiei s-a dovedit foarte dificil, chiar și în țări care aplică o terapie de șoc, precum Polonia, să privatizeze și să transforme structura acelor mari întreprinderi. Dar, mai important decît aceasta, una dintre moștenirile comunismului – aș spune chiar moștenirea pozitivă a comunismului – este sentimentul pe care îl au mulți oameni că este nevoie de anumite preocupări pentru cetățeni, că este nevoie de ceea ce în Statele Unite se numește "rețea de siguranță", pentru cei săraci, pentru văduve, pentru copii, pentru micii fermieri și așa mai departe. Această protecție a fost oferită de către fostul stat comunist și, astăzi, o parte a ei a dispărut pe măsură ce s-au impus mecanismele pieței libere. Și cred că una dintre moștenirile comunismului este sentimentul că acest lucru este rău, că

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

ar trebui să existe o bună "rețea de siguranță" socială. Astfel încît schimbările sînt mult mai dificile. Sînt ca un tanc petrolier în mijlocul oceanului; care, o dată pornit într-o anumită direcție, necesită foarte mult timp pentru a fi întors; și cred că acest lucru se întîmplă în Europa de Răsărit.

Credeți că fostele țări comuniste vor merge pe căi diferite pentru a ajunge la democrație? Vor ajunge la același tip de democrație?

În loc de "democrație" îmi place să folosesc cuvîntul "pluralism". Dacă privim către Europa Occidentală sau către statele dezvoltate ale lumii și luăm, de exemplu, Suedia, Italia, Germania, Portugalia sau chiar Taiwan, observăm că ele sînt, toate, dezvoltate din punct de vedere economic, că au sisteme pluraliste în care interesele din societate sînt, într-un fel sau altul, reprezentate în guvern și că există anumite procese de selecție pe care le folosesc pentru a-și alege liderii. Însă, în ceea ce privește soluțiile, în ceea ce privește pluralismul și democrația lor sînt diferite. Și mi se pare absolut evident ca în Europa Răsăriteană să existe diferențe asemănătoare în modul în care fiecare cultură, fiecare țară și societate se manifestă. Există esențialmente o problemă similară și aceasta este problema cum să reprezinți interesele în sfera politică, oferind în același timp anumite servicii pentru cetățeni. Acestea sînt probleme similare, însă soluțiile exacte urmează a fi diferite. De fapt, nici nu există o singură soluție. Există probleme comune și demersuri generale care sînt similare, dar detaliile urmează a fi diferite; și cred că acesta nu este un lucru rău. De fapt, este chiar un lucru bun.

Care considerați că sînt principalele clivaje, conflicte în fostele state comuniste, în Europa Răsăriteană, care, în general, este considerată o zonă politică instabilă, fragilă, în care abundă vechi probleme nerezolvate pînă acum?

Cred că sînt în minoritate spunînd că conflictele etnice sînt mai puțin importante decît alte tipuri de clivaje. Desigur, în România, diferențele de opinie dintre maghiarii care trăiesc în Transilvania și unii români reprezintă o problemă importantă. Dar cred că, în general, în întreaga Europă Răsăriteană există mai puțină diversitate etnică decît exista acum 50 sau 60 de ani. Aceasta din cauza unor evenimente teribile care nimănui nu-i place că s-au petrecut: cel de-al doilea război mondial, Holocaustul și alte evenimente. Cu toate acestea, Polonia este astăzi mult mai puțin omogenă din punct de vedere etnic, după cum este Republica Cehă. Așadar, cu cîteva excepții, cred că clivajele etnice sînt mai puțin importante decît altele. În al doilea rînd, cred că clivajele politice și economice care existau în anii '20 și '30 între țările est-europene sînt mult mai puține astăzi. Mulți lideri din Europa de Est recunosc astăzi că este necesar un anumit tip de interacțiune, de cooperare între ei. Nu numai prin aderarea la NATO sau la Uniunea Europeană, ci și prin aderarea la Inițiativa Central Europeană, la Grupul Economic al Mării Negre, la Asociația Europeană a Liberului Schimb. Astfel încît astăzi, așa cum Germania și Franța au învățat să trăiască împreună, învață și cehii și polonezii care, în anii '20, erau dușmani. Sper că un lucru asemănător se va realiza între Ungaria și vecinii săi, dar aceasta este o problemă puțin mai dificilă.

Ați spus că românii sînt o națiune moderată. Ce credeți despre acest lucru? Vă rog să dezvoltați această idee.

Românii au un puternic sentiment că sînt o națiune moderată. Aș putea spune că și sîrbii simt la fel, și croații simt la fel, și slovacii simt la fel. Cred că aceasta este o problemă caracteristică uneori țărilor mici, cred că este o problemă central-europeană, nu doar o problemă românească. După cum știți, o bună parte din destinul acestor țări se află în mîinile unor puteri mai mari – Uniunea Sovietică, Gennania –, iar acest lucru este frustrant.

Și se poate interpreta ușor trecutul cuiva ca o serie de evenimente asupra cărora nu ai control, asupra unor aspecte importante ale dezvoltării socictății tale în viitor. Cred că acest lucru este foarte comun. este caracteristic statelor mici din Europa Răsăriteană.

Este posibil ca aceste vechi obsesii, clivaje să fie astăzi depășite?

Da, este posibil să se depășească aceste idei. Și, după părerea mea, acest lucru este posibil numai prin recunoașterea interdependenței comunității internaționale și a interdependenței economice internaționale. Nu cred că este posibil devenind naționalist, defensiv și așa mai departe. Acestea nu fac decît să exagereze problema. Soluția constă nu în vreun anumit tip de șovinism, ci constă exact în direcția opusă, adică în cooperare.

Avem două căi pentru a rezolva problemele minorităților etnice: cale cehă și calea iugoslavă. Ce credeți despre viitor?

Cu siguranță, soluția cehă ar fi de preferat. Nu sînt foarte familiarizat cu situația din Transilvania privind plîngerile maghiarilor despre legea educației. Nu cunosc detaliile acestei probleme.

Toate statele au probleme cu minoritățile și cu grupurile etnice, deoarece granițele nu coincid cu populațiile. Reprezintă conflictele sîngeroase o fatalitate?

Dacă aș avea o soluție la această problemă aș primi Premiul Nobel pentru pace... Dar nu o am. Am însă o părere despre ceea ce este important. Cred că conflictele etnice există pretutindeni, există cu siguranță în SUA, în Europa Occidentală, în Canada, dar ele nu au devenit războaie civile, nici chiar revolte sau cereri de autonomie – sau cereri de autonomie încununate de succes, așa cum au cerut bascii în Spania – și aceasta nu numai din cauza faptului că, de-a lungul anilor, în Europa Occidentală s-a dezvoltat o puternică cultură politică, un pluralism și o democrație, ci și datorită Uniunii Europene. Cred că pentru Europa Occidentală, Uniunea Europeană este o foarte importantă invenție postbelică, care a avut ca efect întărirea guvernelor și întărirea capacității de a menține conflictele în interiorul propriilor lor societăți. Franța și Germania nu sînt încurajate să lupte una împotriva alteia, așa cum au făcut-o în timpul lui Bismark, în timpul primului război mondial și a celui de-al doilea. Și, astfel, potențialul pentru un naționalism extrem al conducerii unei țări împotriva unei minorități este mai mic. Aceste idei există, aceste tendințe politice există, însă Uniunea Europeană este un factor major pentru minimalizarea lor.

Aș dori să vă întreb, mai întîi, ce credeți despre evoluția fostei Uniuni Sovietice, apoi ce credeți despre evoluția acestei în raport cu Europa Răsăriteană.

Cred că aceasta este o problemă foarte importantă acum, cînd fosta Uniune Sovietică s-a destrămat. Rusia este principala țară care a rămas, dar este mult mai slabă – atît militar, cît și politic.

Din punct de vedere politic, Rusia este într-o situație aproape haotică, președintele ei este acum bolnav, este în spital, în curînd urmează alegeri. Astăzi, Rusia este mult mai slabă din punct de vedere politic, economic și militar. Din punct de vedere al securității, Rusia, Ucraina nu mai reprezintă o amenințare militară pentru Europa Răsăriteană sau Europa Occidentală, așa cum era acum 10 ani.

Însă, Rusia este o țară mare și are multe resurse. Și, într-un fel sau altul, Rusia va căuta, așa cum caută și astăzi, să fie din nou o mare putere. Ce se va întîmpla cu NATO? Se va extinde? NATO se află într-un proces de extindere, căruia Rusia i se opune foarte puternic. Rămîne de văzut cum se va realiza acest proces. Personal sînt în favoarea acestei expansiuni a NATO în Europa Răsăriteană, către România și alte state răsăritene, dar nu ca mecanism militar ci, mai curînd, ca instrument de democratizare. Deoarece beneficiile politice sînt mai importante decît cele militare. Evident, beneficiul militar este semnificativ și reprezintă o parte a celui politic. Cred că mult mai important pentru securitatea României și a altor state est-europene ar fi admiterea lor în Uniunea Europeană. ❑

Traducere de
Cătălina ULRICH

GALE STOKES, Professor at Rice University, from Houston, Texas, is a specialist for Balkan History, especially the history of Serbia on which he wrote extensively.

But, lately, he has developed a special interest for the problems of Eastern Europe after the Communist failiure.

He authored a few dozen of articles and six books, among which we mention: *Politics and Development, From Stalinism to Pluralism* or *Legitimity to Liberalism.*

The dialogue presented below approaches a variety of problems of Eastern Europe ranging from the web of problems concerning the changes to the opportunities of integrating in the European and Euro-Atlantic structures.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

"Inescapable liberalism":

How can one not be a liberal today?

AURELIAN CRĂIUȚU

Suppose A is an East European young scholar interested in political theory, particularly in liberalism. Having lived in a country where the official ideology was anything but liberal, his knowledge of Western liberalism is limited. Hence his desire to familiarize himself and his fellows with the Western liberal tradition and its major texts which had not be taught before in his university. To this end he invites us to organize a one-week seminar on liberalism in an East European university and asks us to draw a minimal picture of the liberal tradition in as few session as possible. We cheerfully accept this invitation, stimulated as we are by the fall of communism and the unique range of opportunities to freely discuss the "most suitable" democratic regime and institutions for the former communist countries. Some of us may even sincerely believe with Fukuyama that the fall of communism marked the "end of history" and has inaugurated the much awaited liberal millennium. Sooner or later, however, we shall realize that organizing this seminar is a much more difficult task than we believed simply because there is no unique or universally accepted view of liberalism that might be securely "exported" abroad. Nonetheless the invitation has already been accepted and we must contrive a reasonably decent and marketable way of presenting (selling) liberalism to our new audience. What is then to be done?

Perhaps the central idea of this seminar should be that liberalism could not exist without a taste for paradox: limited powers yields more – safer – power, freedom is not possible in the absence of authority, individuals rights do need the protection of the State, liberal State is not an oxymoron, extreme democracy may undermine freedom equality and the like. But this is a highly controversial – and non-marketable – message that could fuel various antiliberal critiques we want to shun.

Then it occurs to us to initiate our seminar might be to point out that there are a many liberalisms as there are liberals. But this is quite strong – and controversial – statement which commit us to a particular stance and opens a few other equally problematic questions. By asserting that there are as many liberalisms as there are liberals we do in fact espouse a *non-esentialist* approach: we assume that there is no "essence" of liberalism, there are only various types of liberalisms that belong to the same "family". Yet it is doubtful whether or not this view would help us answer some important related question such as:should we insist on the alleged differences between *classical* and *revisionary* liberalism or should we rather ignore this distinction? Is liberalism tout court only a political and economic doctrine, a philosophy of freedom an essential part of a philosophy or life? Then our East European friends might also want to know how important are the differences between European and American liberalisms and if it makes sense to speak of different version of European liberalism (say British, French, German and Italian)

Given the puzzle we are facing – for all above-mentioned questions are highly controversial – it occurs to us that the best why to define liberalism and its values might be to first present its enemies.Apparently this seems to be a suitable way to proceed but soon we come to realize that liberalism has been contested by too many rivals: theocracy, organized religion, Marxism, totalitarianism, popular democracy, socialism (in all its form), communism, conservatism, nationalism. Pointing out the objections raised by each of these rival doctrines would take time and would definitely shift the emphasis of discussions to other issues we consider less worthy of attention. It might also suggest that the liberalism is a defensive doctrine devoid of any "positive" content. Moreover it would be difficult to explain to our audience that there have always been people who considered themselves "liberal conservatives" or "liberal nationalists"; they accommodated liberal principles to their conservative or nationalist *Weltanschauungen*.

Thus it seems that we have many options for organizing our seminar but all have major inconveniences. Then a sudden inspiration moves one of us to propose concentrating on the current debates between liberals and communitarians. Most of us agree that this would nicely overlap with our previously abandoned projects. A consensus is likely to be reached but – surprise – we discover among us a few dissenters claiming that too much ink has flown on this topic and that we should better ask another, more silent, question:how is it possible not to be a liberal at the end of the twentieth century? We are puzzled and anxious to set the agenda for the seminar but realize that the prospective for

consensus is dim: the two camps are proposing different outlines and we aren't quite certain which one is better given our goals and constraints.

Thus we start comparing the two proposals by focusing on the liberal-communitarian debate (I shall call it the first proposal). Initially it seems that the distinctions between the two camps are prominent enough to allow us drawing a picture of liberalism. Some of us enthusiastically propose to present Rawls's liberalism as exposed in his two major works: *Theory of justice* (1971) and *Political liberalism* (1993). This seems, indeed, a reasonable proposal insofar as Rawls deal, inter alia, with the political consequences of major liberal principles such as pluralism and tolerance. We all agree that Rawls's central question is how can a stable and just society of free and equal citizen live in concord when deeply divided by reasonable though incompatibles doctrines. Furthermore we point out other Rawlsian concepts such as overlapping consensus, justice as fairness, and well-ordered society that would nicely round up our picture of liberalism. But we come soon to realize that this is a highly particular version of liberalism that might be suitable only for the American society. It presents an idealized picture of its real meaning since the picture it offers is sanitary version of political life.

Those of us who opposed the first proposal refer to John Gray's harsh critique of the "new liberalism": they point out the cultural singularity of the new liberalism "as a peculiarly (if not parochially) American phenomenon" and its "political marginality" (Gray, 1994: 728). Furthermore they claim that this (American) version of liberalism has an "academic and impoverished" (Gray, 1994: 720) conception of pluralism and cultural diversity insofar as Rawlsian liberalism aims at preserving a "trivial and banalised" (Gray, 1994:728) form of value pluralism and alternative lifestyles. They insist that the new, liberalism, with its category of a historical and unsituated person (unencumbered self), is nothing more than the most recent reformulation of the Enlightenment project of the context of the American society. Indeed, the core project of the Enlightenment was the displacement of tradition and local identities by a new form of national morality which was supposed to be the basis of rational and universal civilization. The liberalism à la Rawls is animated by the same ethos and therefore it cannot satisfactorily deal with the challenging claims of modern multiculturalism, nationalism, and fundamentalism. Cultural identities, our friends claim, are not as voluntarstically constituted as Rawls and his disciples are inclined to believe: "they are fates rather than choices" (Gray, 1994: 726).

Thus we are led to conclude that Rawlsian liberalism might not be best form of liberalism to be "exported" to Eastern Europe simply because it is a particular version of liberalism that applies only to the American society and political culture. There are, however, quite a few dissenters to this view who claim that Rawls offers a safe – though, perhaps, an ideal – picture of liberalism. Some controversial points nonewithstanding, Rawls's *political* liberalism, they argue, might, still be a valuable means of creating an overlapping consensus – a kind of, though not identical with, Habermasian *Verfassungspatriotismus* – to accommodate different outlooks and identities within a liberal framework.

Yet this creates an aditional problem that has divided Western liberals over time: what kind of liberalism hold we accept? Is a deontological liberalism the only possible form or do we need something more than that, let's say a certain form of perfectionist liberalism? This is, indeed, a crucial question that not only forms the thrust of communitarian critiques but also divides liberals between themselves. Our friend A seems to be more and more puzzled for this point opens a wide range of options and controversial issues. Can we espouse a view of freedom that is perfectionist, theological, and consequentialist (as J.S. Mill did in his essay *On Liberty*) or should we repeat with Rawls that liberals must not try to impose a "comprehensive moral doctrine" on their fellow citizen? It makes, indeed, a big difference whether we accept Mill's liberal perfectionist assumptions or Rawl's deontological liberalism. Those who follow Mill in this respect will claim that liberalism has a meliorist character since it is inseparable from a doctrine of human perfectibility. Its alleged neutrality on the good life should not conceal its four main characteristic. It is *individualist* (in that asserts the moral primacy of the person against the claims of any collectivity), *egalitarian*, *universalist*, and – more importantly – *meliorist* in its affirmation of the improvability of all social institutions and political arrangements. Therefore, it can be argued, it is not neutraly that distinguishes liberalism from other doctrines (in order not to bring our friend from exclusions of ideals). Liberalism is not nihilistic for it implies a *minim moralia* which consist of some distinctive liberal values. Equal respect, rational dialogue, and tolerance are but three of them: could they form the core of a comprehensive liberal doctrine? The answer seems to be, for two philosophers close to Rawls – I refer here to Charles Larmore and Ronald Dworkin – argue that these are liberal values that support deontological and not teleological liberalism.

Then it occurs to us that autonomy might make the necessary difference in this respect. some of us recall that *In the Morality of Freedom* Joseph Raz demonstred that is possible to construct a theory of political freedom and morality based on a "perfectionism", that respect for per-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

sonal autonomy does not imply Rawlsian anti-perfectionism. Autonomy, Raz claims contra Rawls, is visible only if exercised in pursuit of the good life. Moreover, because we do have what Raz calls autonomy-based duties towards our fellows (1986: 407), the whole classical debate between proponents of negative and positive liberty seems to be in need of a restatement based on the notion of personal autonomy. Last but not least Raz insist (1986: 417) that the autonomy principle thus defined permits and even requires governments to create morally valuable opportunities and to eliminate repugnant ones.

Unfortunately this last point immensely complicates the picture we would like to draw for it raises a highly controversial issue as to who is entitled to ascertain what is morally valuable and repugnant. Moreover the "problem" with Raz, some of us argue, is that he is a (soft) communitarian and that by endorsing his perfectionist theory of autonomy we are not impartial any more. Others insist that Raz is less communitarian than, say, MacIntyre or Sandel, so we should not reluctant to disclose our preference for his carefully elaborated liberalism which is a kind of middle way between Rawls's deontological views and MacIntyre's strong critique of modern liberalism. We also believed that we could use the classical distinction between negative and positive liberty to present a simplified image of liberalism: it now seems that this is a less useful dichotomy than we thought for plays a crucial role in this respect.

Our friend A is obviously unsatisfied with this turn *et pour la cause* . He would have expected from us a clear-cut picture of liberalism to move the audience and give the participants to our seminar a firm sense of what is liberalism all about. Now that the famous debate between liberals and comunitarians seems to be blured, all we can offer is a murky picture that would hardly persuade an audience consisting of people who have had little, or virtually no experience with liberal policies. All what remains is to ask second question: how can *not* be a liberal?

This sounds, indeed, unconventional and stimulating and stimulating. Yet to answer it we still have to figure out a minimal definition of liberalism: finally we agree with Stephen Holmes that liberalism is "a philosophy of limits which is simultaneously a philosophy of freedom" (Holmes, 1994: 605). This is a minimal and elegant definition that serves our purpose for at least three reasons. First, it points to the relationship between liberalism and constitutionalism: checking arbitrary power has been central to all liberals, regardless of the various nuances that create the diversity within the liberal camp. Second, it buttress our intuition that liberalism is "the art of separation", i.e. a particular way of drawing the map of the economic, social, and political world. Liberalism erected "walls" between church and state, between public and private sphere, between civil society and political community. Limited government and constitutionalism have been perhaps the greatest successes of this art of separation that are still relevant to us today.

Third our definition of liberalism suggest that most – if not all – communitarians are themselves liberals, for they cannot fail to express their allegiance to the two abovementioned principles (freedom by the art of separation). Charles Taylor himself acknowledged this point when arguing that "for many of us in the Aristotelian camp, some facets at last of the ideal of modern freedom have great appeal" (Taylor, 1994:21). This amounts to saying that arguments for liberalism can be drawn out of communitarianism or put it differently, that the "communitarian critique of liberalism is a consistently intermittent feature of liberal politics". These last words belong to Michael Walzer (1990: 6) who argues that communitarian criticism is "doomed" to eternal recurrence. Civic republicans would also accept our definition despite their initial reluctance. Should we then conclude that liberalism is – to a great extent – *inescapable* today and that this would have to be the message for our East European audience?

Confronted with this conclusion our friend A seems – for a moment – a little bit disappointed. He fears that the participants to our seminar would believe that this is a highly ideological view which is not immune to other ideological counterarguments. Yet he eventually comes to realize that this is much more than an ideological point. Ours is a *liberalism of fear* which stemms from the awareness that the main aim should not be to achieve *summum bonum*, but to avoid *summum malum*. In a region still dominated by religious and ethnic cleavages such as Eastern Europe today this might be a valuable recipe. Yet it must also have a flavor of "perfectionism": what we have in mind here is the cultivation of autonomy as a core value. We start from the assumptions that individuals should be capable of conceiving and acting on projects and values and they should be able to subject their values and projects to constant critical appraisal and reevaluation. Our friend A is now even more puzzled: he wanted a clear-cut picture of liberalism and what he got was a sophisticated version that combines deontological and theological liberalism. Yet this is only one of the many paradoxes of liberalism ... ❑

AURELIAN CRĂIUȚU – Is a fellow-researcher at the Institute of National Economy and Lecturer, International Faculty of Human Sciences, Bucharest.

He published *In Praise of Liberty, Essays in Political Philosophy* is forthcoming.

Problemele politologiei românești

ADRIAN MARINO

Nu mai încape nici o îndoială: cea mai originală și creatoare contribuție a culturii române de după 1989 este incipienta politologie românească. Sub regimul totalitar anterior, o astfel de preocupare era, teoretic și practic, imposibilă.

Dogmatismul stalinist-național-ceaușist distrugea, în germene, orice încercare de reflexie politologică românească, mai mult sau mai puțin "originală". Din care cauză (dar sînt și altele), nu ne numărăm printre cei care susțină că, în România postdecembristă, nu s-a schimbat chiar nimic. Nu înseamnă însă că totul este în ordine.

Că obiectivele și modele noului discurs ideologico-politic, în cazul de față, sînt încă foarte limpezi. Departe însă de noi gîndul de a da "indicații prețioase". Epoca lor a trecut, sperăm cu toată convingerea, în mod definitiv. Ceea ce nu ne împiedică să oferim, sub beneficiu de inventar, cîteva sugestii și soluții, de supus unei dezbateri cît mai largi posibil. Sîntem încă într-o fază de început, de "pionierat", pe mai toate planurile. Iar erorile, din toate direcțiile, nu sînt excluse. Am spune chiar că ele sînt, vrînd-nevrînd, inevitabile.

Cîteva observații preliminare – despre care am îndrăznit să afirmăm că sînt esențiale – se cer formulate cu toată claritatea:

1. Lipsa totală de tradiție a politologiei românești originale ni se pare, în primul rînd, o mare și mai ales o tristă evidență. Lucrările de tip neoliberal (Ștefan Zeletin, Eugen Lovinescu) sau marxist-reformist (Șerban Voinea, la extrema limită: Lucrețiu Pătrășcanu) se numără pe degete. Și ceea ce este și mai grav (și nu totdeauna neapărat din cauza condițiilor istorice), ele n-au avut niciodată un mare ecou. Evident, a existat și o "politologie" de dreapta, de mare succes. Dar nici ea nu avea un caracter propriu-zis sistematic. Și nici nu putea avea, de fapt. Stilul său era fragmentarist-rapsodic, inspirat, mesianic, polemic-publicistic, nu o dată de manifest. Doar că "politologia" înseamnă "altceva". Cum precizează și Vladimir Tismăneanu, cel mai remarcabil politolog român actual (despre care vom vorbi mai jos): "Nu mă consider istoric, ci politolog. Prin urmare, interesul meu se centrează pe concepte precum putere și influență, autoritate și legitimitate, ideologie și valori" (*Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, București, Editura Univers, 1995, p. 146).

Adică exact ceea ce n-a făcut și nu face (încă) nici reflexia, să-i spunem "democratică", anterioară lui 1948, nici "opoziția" posterioară lui 1989. Este un aspect absolut capital, de unde "ni se trag" – popular vorbind – multe. Pe plan ideologic, în primul rînd, dar nu numai.

2. Raportul cu totul disproporționat, zdrobitor chiar – cel puțin deocamdată – dintre traducerile și lucrările originale românești. Se traduce – și este absolut necesar, excelent chiar – foarte multă politologie străină, în special franceză și anglo-saxonă. Ea umple un gol mai mult decît evident. Fixează repede. Precizează și analizează conceptele de bază. Oferă perspective ideologico-istorice internaționale fără de care reflexia noastră politologică nu este posibilă. Dar, cum spunea încă de la 1840 Mihail Kogălniceanu (și încă foarte bine), în prefața de la *Dacia literară*: "Traducțiile nu fac o literatură". Că se traduce Karl Popper, Fr. Furet și mulți, mulți alții, este admirabil. Subscriem integral la această acțiune editorială. Ceea ce nu ne scutește, nu ne dispensează – am spune: ne obligă chiar, într-un anumit sens – să tindem și spre propria noastră reflexie politologică. "Românească" doar în sensul că se formează și este formulată în cadrul cultrii și a tradițiilor sale și este exprimată în limba română. Fără nici o urmă de conotație naționalistă. Deci și lucrări românești despre drepturile omului, integrare europeană și multe, multe alte probleme esențiale și de cea mai strictă și acută actualitate.

3. Nu mai puțin capitală este, în sfîrșit, necesitatea sintezei reale, organice, dintre conceptele și schemele politologice, să le spunem "internaționale", și realitățile românești. Altfel spus, abandonarea decisivă a stilului

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

compilativ, mimetic, atît de frecvent – trebuie subliniată și repetată pe față această situație negativă – în favoarea analizei și sintezei creatoare originale. Idei, metode, referințe cît de moderne și "americane" posibil. Integral de acord. De o mie de ori.

Dar adaptate și aplicate pe material românesc, în vederea clarificării și explicării unor situații istorico-ideologice românești specifice. N-are sens să fierbem mereu ceaiul a dona oară. Așa cum s-a întîmplat, de pildă, în teoria literară, în structuralismul și semiotica – *verbi gratia* – românească din ultimele decenii. În fața noastră există un teren enorm de defrișat, începînd cu ultima jumătate de veac: perioada totalitar-comunistă. Foarte puțini au studiat-o, de fapt, la un nivel internațional și de reală sinteză. Două nume și titluri se cer neapărat citate: Ghiță Ionescu (*Comunismul în România*) și C. Dumitrescu (*Cetatea totală*).

De unde importanța fundamentală a acestui tip nou de analiză: modern, perfect sincronizat, dar cu "adresă" românească precisă.

De aici și semnificația a trei noi sectoare publicistice românești, de neimaginat înainte de 1989:

(a) Apariția categoriei, cu totul inedită, de comentatori politici, de înalt nivel, care încep să-și strîngă articolele în volume. Din prima serie (dăm deocamdată doar indicații cu totul sumare): Nicolae Manolescu și Stelian Tănase, urmați de Gabriel Andreescu, Varujan Vosganian, Bedros Horasangian, Andrei Cornea și alți cîțiva (dar nu încă foarte mulți). Octavian Paler cultiva un stil distinct, confesiv-militant. În excelenta recentă culegere *Vremea întrebărilor (Cronică morală a unui timp plictisit de morală)* (București, Editura Albatros-Universal Dalsi, 1995), el nu se declară "un analist cu pretenții științifice. Sînt doar un afectiv, care gîndește cu inima". Numai că "inima" lui O.P. are totdeauna dreptate.

(b) Comentatori care să-și sistematizeze ideile în lucrări de sinteză sau de semi-sinteză. Din această categorie, alte trei nume se disting în mod deosebit: Sorin Antohi (*Civitas imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, 1994); Dan Pavel – discipol declarat și deocamdată cel mai personal și productiv al pontifului politologiei românești actuale de care am amintit: Vladimir Tismăneanu – volumul *Etica lui Adam sau de ce rescriem istoria* (1995) și Alina Mungiu, *Românii după '89. Istoria unei neînțelegeri* (1995). Despre unii din acești scriitori am și scris ceva, despre ceilalți ne propunem să revenim pe larg.

(c) Apariția, în sfîrșit, a primelor reviste specializate românești de politologie: lunarul *Sfera Politicii* (ed. Stelian Tănase) și *Polis* (ed. Călin Anastasiu), publicații de foarte bun nivel, am spune chiar internațional. Și fiindcă facem astfel de afirmații într-o revistă destinată mai ales "exilului" (noțiune simbolică) nu credem că este exagerat să solicităm atenția "diasporei" asupra unor astfel de publicații. Ele trebuie sprijinite, inclusiv material. Și ar mai trebui să convingem pe compatrioții noștri că actuala cultură română nu este numai una de poeți, eventual romancieri, și mai ales de publiciști "daco-români". Ea este mult mai bogată. Are chiar și... politologi, critici, teoreticieni, comparatiști etc. Sigur, sfera lor de acțiune este, inevitabil, mai restrînsă. Dar o cultură care s-ar reduce doar la plachete de poezii (și este inimaginabil cît de numeroase sînt astfel de apariții în perioada actuală) rămîne o "cultură minoră". O "Cultură majoră" își pune însă limbajul său în toate problemele universale ale omului și ale momentului istoric specific. Iar formularea lor cere un cu totul alt stil de expresie decît cel metaforic și simbolic, un alt aparat conceptual și, bineînțeles, o altă bază de documentare.

Cînd se va înțelege bine acest lucru, fără a "denigra" în nici un fel "poezia" – cultura română în ansamblul său va fi făcut un enorm pas înainte.

Opera politologului Vladimir Tismăneanu, cu dublă identitate culturală, americană și română, ilustrează nu numai tendințele amintite, dar indică și un adevărat program de studiu. Cărțile autorului nostru sînt de prim ordin, cu multe tipuri americane și românești. Dintre cele din urmă vom aminti, deocamdată, doar ultimele două apariții: *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* (menționată) și *Irepetabilul trecut* (București, Editura Albatros, 1994). Ele sînt cu totul reprezentative pentru ceea ce începe să devină, efectiv, politologia românească. Ne preocupă stilul, metodele, direcțiile de cercetare, sfera de preocupări, inventarierea problemelor de bază și, bineînțeles, poate chiar prioritar, rezultatele. Despre toate aceste aspecte, doar cîteva cuvinte despre fiecare, pentru a avea deocamdată o privire de ansamblu strict introductivă. Citind și studiind pe Vladimir Tismăneanu, intrăm într-un nou teritoriu și respirăm mai ales o cu totul altă atmosferă publicistică. Frazele goale și descusute, eternul "escism" românesc, apos și inconsistent au fost aruncate, sperăm definitiv (?), la coș...

Atrage atenția, în primul rînd, noul stil al politologiei profesate – și cu remarcabil succes de presă – de

autorul nostru. Este obiectiv-descriptiv, oferă documente de bază, accesibile înțelegerii publicului american în primul rînd, dar și celui intelectual românesc pentru care scrie. Este conceptual, rece, concis, abstract fără a fi pedant, precis și limpede, "popularizator" fără a fi superficial. Are ritm, voluptate și evidentă suplețe și cadență. Jurnalismul superior este ras din zbor, la cel mai înalt nivel. Informează, analizează și sintetizează în același timp. Este un amestec personal și comunicativ în același timp, de perspectivă istorică și politologică, analiză conceptuală, amintiri personale, reacții subiective, judecăți subiective, judecăți precise și caleidoscopic-documentar. Autorul are o mare dezinvoltură și o remarcabilă lipsă de inhibiție. Și nici un fel de compelxe. Un spirit liber, trepidant și de un suflu, parcă, inepuizabil. Cineva l-a numit "un marxist anticomunist". Să zicem că ar fi sau că a fost mai ales așa. Cu atît mai remarcabilă este, nu spunem "reciclarea", cît libertatea sa de spirit, luciditatea și acuitatea sa critică actuală. Și mai ales faptul că opera sa umple un gol considerabil. Este, fără îndoială, meritul său esențial.

S-a susținut adesea – și cu intenții vădit partizane și apologetice – că în timp ce ideologia de extremă dreaptă dintre cele două războaie și care revine intens la suprafață este supusă unor analize critice foarte severe (Z. Ornea, dintre compatrioți; L. Volovici, K. Verdery, dintre cercetătorii străini, între alții), de marxism-comunism nu se ocupă, cu aceeași tenacitate și pasiune critică, nimeni.

Iată însă că Vladimir Tismăneanu mută discuția și, cu toată energia, chiar în acest domeniu. Reechilibrează o situație analitică, dar și ideologică. Nu sînt deci denunțați numai "legionarii", ci și "comuniștii". Cu precizarea că, în cazul celei de-a doua extreme, se ajunge, cu o claritate de invidiat, la cauzele cele mai profunde ale fenomenului. Pînă acum, polemica anticomunistă avea în vedere doar efectele și implicit victimele. Acum, în centrul atenției se află chiar geneza istorică, esența, mecanismul sistemului și mentalitatea clasei politice, nomenclaturiste, dominante, ce l-a făcut să funcționeze din plin. Care a făcut ravagii și, într-o formă sau alta, deține încă "puterea" efectivă în România actuală.

Reținem doar probemele esențiale printr-un efort energic și fără voie simplificator, de sinteză. Formularea lor indică și direcțiile viitoarei politologii românești. Ea va relua și aprofunda, una după alta, toate aceste situații esențiale, care au marcat uneori, s-ar spune irecuperabil, destinul istoric al României din ultima jumătate de veac.

Concluzia finală, esențială, ar fi, după Vladimir Tismăneanu, că marxism-leninismul românesc a fost cel mai rău din Est (în acest sens, am aminti de o altă lucrare a sa, *Condamnați la fericire*, Sibiu, Brașov, 1991, pp. 5-8). Dar că acest comunism se află, în același timp, într-o situație istorică paradoxală, de a fi "irepetabil" (în definitiv, am adăuga noi, toate evenimentele istorice sînt "irepetabile", fapte de "succesiune", cum spunea și "bătrînul" A.D. Xenopol) și de a "supraviețui" sub diferite forme. Altfel spus, marxismul a "eșuat" (*Irepetabilul...*, pp. 36-42), reușind, totuși, să se camufleze, să se metamorfozeze, să se regenereze chiar (toate formulele au o parte oarecare dde adevăr) sub forma "național-comunismului". Despărțirea de trecut și continuitatea sa politică formează, în orice caz, un fir roșu în demonstrațiile politologului nostru. În acest punct intervine obiectivitatea, și chiar obiectivismul, de tip american. V.T. vede și "de aproape" și "de departe", reglîndu-și obiectivul după împrejurări. Joc analitic subtil, care ar trebui bine înțeles într-o publicistică încă indecisă, între apologia necondiționată și pamfletul violent, lipsit de nuanțe.

Un alt "sct" de probleme centrale, discutate cu luciditate și acuitate – de aprofundat în continuare – se referă la mecanismul, statutul și definiția exactă a așazisei "revoluții" din 1989. La acest capitol, demonstrația lui V.T. este irefutabilă și va constitui, fără îndoială, punctul de plecare al oricărei analize serioase viitoare. Autorul arată, în esență, că n-a fost și nu este vorba decît de instaurarea unui "socialism cu față umană" (*Fantoma...*, p. 189), deci de "gorbaciovism" (*Irepetabilul ...*, p. 104). Că puterea a fost preluată de "reformiștii comuniști" din "eșalonul secund", ei dînd – în treacăt fie spus – și o bună lecție de modul cum poate fi salvată, în esență, o veche stare de lucruri și recuperată o revoluție spontană. România postdecembristă este deci singura țară din Est unde "gorbaciovismul" a reușit și unde el se menține, aparent paradoxal, și nu fără o anume abilitate, încă la putere.

Cum a fost și este posibilă o astfel de situație ni se demonstrează în termeni la fel de limpezi. Aparent este, în felul său, "cinică". Într-adevăr, chiar "cinică". Dar nu mai puțin obiectivă și exactă. Mai întîi, este vorba de forțe dintre cele "două Românii". Această dialectică explică de fapt întreaga istorie a României moderne, cel puțin de la 1848 încoace. Altfel spus, România "veche", cea dinainte de 1848, nu mai există ca forță dominantă și nici măcar ca potențial restauratoare. La această con-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

cluzie lucidă ajunge, de altfel, și alina Mungiu în *Românii după '89*, despre care vom discuta cu alt prilej.

Ceea ce echivalează cu a spune că, vrînd-nevrînd, *restitutio in integrum* nu mai este, cu tot regretul, posibilă. Ceea ce nu înseamnă că o serie de reparații și despăgubiri, în special în sfera proprietății particulare, nu sînt absolut necesare. Ne gîndim, în special, la Legea caselor naționalizate, echivalentă cu o adevărată nouă confiscare (dar nu numai). La aceasta se adaugă "lipsa de forță și superficialitatea tradiției democratice..." de la noi (*Fantoma...*, p. 89), deci slăbiciunea vechii democrații românești. Ea a existat, într-adevăr, dar cu multe forme de "pseudo", "bizantinism" și "sperficialitate". Însă, noile structuri comuniste – chiar după destalinizarea începută de Hrușciov – n-aveau nici ele nici cel mai mic interes de "democratizare" și "liberalizare". Pentru simplul motiv că orice reformă în acest sens ar fi periclitat noua Putere. Din care cauză, destalinizarea n-a avut loc niciodată la noi. Iar o tradiție națională, de stînga, reformistă, n-a existat nici ea. Ca supremă măsură de precauție, L. Pătrășcanu a și fost, de altfel, executat de Dej.

Vorbind oarecum și din "interior", prin experiență directă, poate cele mai bune pagini ale lui V.T. în acest domeniu, se referă la problema capitală a aparatului de partid. Este chiar cheia problemei acaparării, continuității și supraviețuirii comunismului în România. Tot ce ni se spune despre "oligarhia birocratică", metamorfozele, suplețea, bunele sale reflexe defensive, soldaritatea sa de tip tot mai evident mafiot, este de prim ordin. Sînt pagini politologice de referință, de acum încolo, am spune, "obligatorie". Modul cum acest aparat a știu să confiște revoluția, să păstreze esența sistemului, să supraviețuiască, și totuși, să dea iluzia schimbării este analizat cu multă pătrundere și detașare. Dar și cu o dezinvoltură, probabil iritantă pentru unii nostalgici de toate tipurile, savuroasă și edificatoare în orice caz, pentru cei ce au citit ceva și din politologia clasică. Nu vrem să dăm încă unele nume și titluri comparative pentru a nu fi greșit înțeleși. Nivelul unor astfel de discuții, la noi, este încă destul de coborît. Dar nouă, cel puțin, ne pare evident că V.T. are, uneori, ceva din luciditatea, mizantropia și realismul implacabil al politologilor moraliști de clasă. Stilul său, jurnalistico-radiofonic, descriptiv-informativ, riscă totuși să ne deruteze. Densitatea și acuitatea unor observații și reflexii sînt însă incontestabile.

Perspectivele politologiei românești în stare incipientă se lărgesc și mai mult prin analizele și sugestiile referitoare la ideologia și psihologia materialului uman care au făcut și fac posibile legitimarea, supraviețuirea și dominarea acestei clase nomenclaturiste. În esență, este vorba de "comunismul național", pe un fond permanent de tentație ideologică, etnocentristă. Triumful acestei mentalități au fost "accesele șovine ale lui Ceaușescu, romanizarea trecutului arhaic al țării, identificarea pătimașă cu conducătorii mitologici traco-geți și cu domnitorii feudali seduși de putere, fascinația «corporatismului organic» și reabilitarea simbolurilor și riturilor legături de sînge (care) au surse mai adînci decît psihologia personală a lui Ceaușescu" (*Fantoma...*, p. 20). Pistă, evident, necesar de urmat și adîncit, cu toată atenția. Naționalism-șovinismul actual se înscrie, din plin, în această tradiție.

După cum ar trebui aprofundată, cu același sînge rece, și psihologia solidarizării (evidentă, chiar dacă încă nu dominantă) cu trecutul ceaușist. Mulți, într-adevăr, se "simțeau bine" într-un sistem populist, deci egalitarist, care cultiva din plin resentimentul față de valoare, competență și cultură care, prin originile sale rural-etniciste, nu putea fi decît naționalist. Această mentalitate nu poate fi nici pro-europeană, nici democratică, nici citadină, nici partizana economiei reale de piață. Pentru un motiv foarte simplu: vechiul sistem nu obliga nici la eforturi personale, nici la răspundere individuală, nici adaptarea la o nouă societatea, unde riscurile sînt inevitabile, de unde nostalgia "ordinii" și "stabilității", este "prea multă libertate" etc. Dar, mai ales, existența era oricum asigurată, chiar dacă la un nivel extrem de scăzut. Azi, obsesia "prețurilor" este generală, pentru a nu mai aminti și de "infinitul tupeu al lacheilor" (*Irepetabilul...*, pp. 111-114) atît de evident și în neocolaborationismul "cultural" actual. Un text concis precum *Comunismul ca formă mentală* (*Irepetabilul...*, pp. 162-164) ar merita, singur, un întreg comentariu. Ce forme generale a luat el în România? În parte comune, generale, în parte specific naționale? Toate, lamentabile...

Din perspectivă diametral opusă, alte cîteva probleme cer, nu mai puțin, aceeași atenție.

Nu există încă, la noi cel puțin, un acord deplin și nici măcar o adevărată clarificare conceptuală a două noțiuni-cheie la fel de specifice epocii. Este vorba, în primul rînd, de "rezistență", respectiv "disidență", apoi de "opoziție". Criterii exacte de definiție încă nu există, și cu atît mai puțin o discuție serioasă în jurul acestei teme capitale. Noi am propus anterior, în esență, o definiție

destul de simplă a noțiunii, mai restrînse, de "rezistență literară" (*România literară*, 23/1991; în versiunea americană, *Literary Resistance*, în: *ARA Journal*, 16-17/1992, pp. 26-32). Aparțin acestei categorii toate acțiunile cultural-literare ce au sfidat, în cadrul ordinii totalitare. O dispoziție legală administrativă: contestarea cenzurii, scoaterea unor texte peste graniță și publicarea lor, sub semnătură sau pseudonim, "literatura de sertar" refuzată de cenzură și care a circulat totuși în manuscris, texte inițial "aprobate", apoi "retrase" din circulație pentru aluzii, idei, simboluri "neconformiste" etc. Criteriu relativ, firește, dar destul de precis și care a fost acceptat și de unii cercetători străini (de exe. Eva Behring. *Rumänische Literaturgeschichte*, Universitätsverlag, Konstanz, 1994, pp. 269-290).

Trebuie recunoscut deschis: această "rezistență" n-a avut la noi mare dezvoltare și va trebui explicat, pe larg, de ce ea nu a fost posibilă. Fără inhibiții, false pudori și, mai ales, false eroisme. Noțiunea se încadrează în categoria mai largă a "disidenței". În termenii reluați și de Vladimir Tismăncanu: "După Václav Havel, criteriile de definire ale unei subculturi disidente includ: vizibilitatea sa, indenpendența de infiltrațiile oficiale, aderența ideilor sale nu numai la grupări variate din țara în discuție, ci și din Occident. Din cauza ciudățeniilor culturii neostaliniste din România, consolidarea unei disidențe colective de acest gen a eșuat (*Fantoma...*, p. 166). O bună punere în temă și un subiect de viitoare aprofundare, pe material românesc. Însă cu o condiție esențială, de care tînăra noastră politologie ar trebui să se teamă ca de foc: fuga de orice literaturizare, eroizare și, implicit, mistificare. O frazeologie ceaușist-bombastică nu poate și nu trebuie înlocuită cu o alta, de sens contrar. "Teză", probabil nepopulară, dar riguros în spiritul adevărului. Nu "iubim" nici o formă de demagogie. Stilistică și nestilistică.

În aceeași situație se află și o altă temă politologică esențială: ideea de "opoziție". Ea presupune, în două cuvinte, un sistem de idei riguros formulate și o tactică și strategie a acțiunii politice. Este evident că "opoziția" actuală se află în plin proces de reformulare și, mai ales, de maturizare. Din care cauză, a-i da note negtive ar fi, deocamdată, cel puțin, și inexact și, mai ales, nedrept. Ea are de depășit, totuși, două handicapuri esențiale. O spunem cu cele mai bune intenții din lume. Unul, perfect explicabil pentru generația care a făcut o lungă detenție, constă în supremația criteriului moral asupra celui ideologico-politic. Mentalitate care face, între altele, ca ea să se preocupe, în primul rînd, să spunem, doar de "dosare" și "informatori" și prea puțin sau deloc de sistemul care a făcut posibil fenomenul "dosarelor" și "turnătoriilor". Cu alte cuvinte, revenind mereu asupra acestei idei esențiale, ne ocupăm doar de efecte și nu de cauze. Nu de colonelul X, care – pensionar sau nu – se plimbă cu deplină dezinvoltură pe stradă, ci de "informatorul" recrutat prin teroare și constrîngere. Culpabilizăm, de fapt, victimele în primul rînd, și nu acțiunile "brigadei teroriste împotriva populației de ostateci", atît de bine descrise și de V.T. (*Fantoma...*, p. 137.).

În al doilea rînd, opoziția are mereu de luptat cu întreaga ostilitate a structurilor criptocomuniste actuale. Politologul nostru definește și această situație cu deosebită claritate, ridicîndu-se la principiul general al democrației. Politologia "națională" n-ar trebui să-l piardă nici un moment din vedere. Este o adevărată *fata morgana* a opoziției românești: "Numai o organizare politică în care opoziția nu este automat catalogată drept anarhism, nihilism sau mai știu eu ce formă de subversiune, numai un stat de drept în care desobedicnța civilă este acceptată drept comportament normal și nu este persecutată drept o deviantă maladivă se poate sustrage moștenirii trecutului comunist" (*Irepetabilul...*, p. 11). Operație dificilă, în cadrul căreia politologia și publicistica politică actuală, nu pamfletară ci ideologică, are de adus – insistăm – o contribuție esențială. Opoziția – nu dăm "sfaturi", vorbim doar în calitate de observatori – va trebui să-și echilibreze preocupările strict electorale sau cele, măcar minimal, ideologice.

Articolul este preluat din *Românul Liber*, nr. 8-9/1995.

(Continuare în numărul viitor)

ADRIAN MARINO (1921) – Critic, literary, historian, theoretician of literature, ideologue.

Free lance writer during the communist regime. He published 20 books out of which 7 published abroad. Founder of *Cahiers d'Etudes Litéraires*. In 1985 he was awarded the Herder Prize.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Document

Cazul Vasile Luca

(continuare din numărul trecut)

Publicăm continuarea memoriului trimis de Vasile Luca, membru al grupului comuniștilor români care, în anii '40, se afla la Moscova, ministru de finanțe în guvernele comuniste pînă în 1952, demis pentru deviaționism de dreapta și arestat pe fundalul conflictului între Gheorghiu-Dej și Ana Pauker în august 1952.

Memoriul a fost trimis în februarie 1957 lui Gheorghiu-Dej.

În text a fost păstrată ortografia documentului original.

Eu nu acuzi pe tov. Kișinevschi cu nici o acțiune criminale pentru că nu am asemenea dovezi expun numai unele lucruri de care tov. secretar general probabil nu știe nimic și o las la aprecierea lui să le judece singuri. Eu cînd m-am întors din URSS în țara după 23 Aug. 1944 luasem anumite angajamente la CC PC (b) de a lua contact cu serviciul de informație sovietică și se activezi în acest serviciu, să-l ajut regăsirea elementelor vechi să le recrutezi alți noi agenți de informație. Eu am îndeplinit acest angajament am luat legătura cu omul indicat și am făcut legătura între el și Bodnăraș și astfel a fost reorganizat întreg serviciul de informație sovietică cu ajutorul meu și a lui Bodnăraș. Fiind ales secretar general al FND și secretar de CC al PMR, la cererea mea am fost eliberat de munca la serviciul de informație și cît îmi aduc aminte am predat pe Kișinevschi în locul meu. Pe urmă eu nu mă interesam de aceste problema dar cred că Kișinevschi a rămas pînă azi în legătură cu acest servici.

S-a întîmplat ca un agent de informație și anume Veisbuch zis Albu a fost recrutat nu știu de cine la acest servici dar care după anumite fapte a creat presupunere că ar lucra și pentru anglo-americani. Acest Albu Veisbuch împeună cu Tăutu un vechi și cunoscut excroc de la Finanțe a fost autorul scrisorilor anonime adresate la Com. de Control și la Cadre ale CC prin care caută să compromite cadrele Ministerului de Finanțe și pe mine personal.

Eu am adresat lui Bonaciu cu plîngere împotriva acestor calomniatori, Bonaciu mi a arătat că ei au mai multe procese de excrocărie dar nu pot fi judecați fiind că Veisbuch amenințe pe judecători cu cadrele și cu comisia de control unde era ca la el acasă.

Eu am propus lui Bonaciu ca să le judece fără teama se fie condamnați și între timp se fie cercetat legăturile lor cu serviciul de spionaj anglo-american. Așa și s-a făcut. Cercetările MAI a descoperit că acest Albu a fost informatorul siguranței. Nu știu cum acest excroc fost agent de siguranță și spion a putut să adreseze legației sovietică din închisoare și ce legătură a avut cu tov. Kișinevschi că odată Kaftaradze și de 2 ori tov. Kișinevschi au intervenit la mine pentru el și pe urmă ce eu am fost scos de la CC al PMR, eliberat dela MAI deși cum mi-a spus Pintilie a fost stabilit faptul că Veisbuch a fost agent al siguranței burgheze. Desigur eu nu am nici o dovadă că Kișinevschi a avut și are legătură cu acest Veisbuch că Vaisbuch ar fi agentul lui, poate că pur și simplu conducătorul serviciul de informații sovietică care a avut o atitudine așa de rece față de mine încă înainte de scrisoare închisă a fi rugat pe Kișinevschi ca să intervie față de mine pentru fostul lor agent Albu Waisbuch care lucra pe două linie. Desigur aceasta nu era cunoscut de către Serviciul Sovietic. Se știe că pînă la anul 50-51 eu am avut relația foarte prietenoase cu Kișinevschi dar după intervenția lui pentru Vaisbuch și răspunsul meu că acest om este un spion și fost agent de siguranță Kișinevschi a avut față de mine o atitudine dușmănoase pe care nu putea s-o ascunde. A mai fost supărat pe mine și din cauza că eu am fost contra ca se fie numit el Ministru al Petrolului cînd Vasilichi a fost schimbat.

În timpul anchetei a fost făcut toate încercările de a mă scoate spion a ționiștilor în legătură cu Averbuch-Agami. Cînd însă am arătat că acest Agami venise în țară mi a fost prezentat de Kișinevschi ca un mare ziarist democrat antifascist și eu am primit în audiență numai odată pe baza recomandării lui Kișinevschi în 1946 și apoi am mai întîlnit în Palestina în față cu întreaga delegație română, ancheta a renunțat de a mă acuze cu legăturile cu acestui mare nu "ziarist democrat" ci spion american.

Se pune întrebare de unde știa Kișinevschi de acest mare "ziarist democrat" și pe ce baza organizat un banchet la Scînteia pentru acest ționiști agent american.

Probabil că toate acestea sunt jocuri al împrejurărilor dar arată cît de ușor pot crea acuzație serioase dacă dai drumul urii sau fantazici bolnăvicioase. Este fapt însă că tov. Kișinevschi a avut anumite linie naționaliste evreiască care este cunoscut și eu n-am dreptul să-l judec. Eu încerc să înțeleg și să explic de ce Kișinevschi are atîta ură față de mine și atîta perseverență în acțiuni de exterminarea mea politică și fizică cînd în fața altora are atîta toleranță mai ales față de oameni care lucrează în sectorul de sub conducerea lui. Dorianu nu a fost provocator numai un activist central care cu cîte ori a fost chemat la siguranța fiind că nu a "știut să minte" a spus totul ce a vrut adică întrebat siguranță. Oare incapacitate de a minte scutește omul de răspundere pentru trădare? Dar linia a fost nu a minți la siguranața ci a refuza da orice informație orice declarații siguranței. Dorianu a stat liber fiind lăsat în pace către siguranța căruia a convertit asemenea comunist care nu știe se minte. Mai și alți fost informator și provocator ai siguranței burgheze pitiți în sectorul condus de tov. Kișinevschi în fața cărora are o toleranță mare.

Încă mult înainte de descoperire devierilor de dreapta în problemele țărănești, Tov. Kișinevschi făcea intrigărie contra mea și a atîtat Secretarului General împotriva mea că eu așI fi căutat izolarea lui dela problemele de guvernament. Nu este exact. Realitate este că am avut și am toată stima și dragoste și azi pentru tov. Gheorghiu Dej dar am socotit atunci în 1947-48 cînd cu intrarea mea și a lui Paucher în guvern Partidul a rămas fără un secretar care se ocupă de partid și partidul a rămas în mîna aparatului și nu condus efectiv de către secretariat, că tov. Gheorghiu se pierde în chestiunea unui minister și ca secretar general nu se ocupă de partid de linia, de strategia și tactica partidului care rămas numai la mîna aparatului poate să devieze. Asta nu înseamnă că am fi urmărit izolarea lui dela problema de guvernament ci dimpotriva concentrarea și a acestei problema în mîna partidului. Partidul sub conducerea Secretarului general se putea ocupa mai unit ș mai colectiv organizat cu toate problemele politice și de stat și n-ar fi alunecat pe calea individualiste adică fiecare făcea ce știa în domeniul său de activitate ședințe de partid se ținea foarte rar și cu procese verbale foarte scurtă chiar și fără procese verbale și fără stenografie.

Deci eu am avut toate buna credința în interesul partidului și a muncii colective a conducerei. Despre aceasta problema am vorbit și cu alți membri a Biroului Politic și am rugat pe Ana Paucher ca se vorbească cu tov. Gheorghiu.

Problema a fost rezolvate prin lărgirea Secretariatului și ridicarea lui Moghioroși ca secretar și tov. Dej a devenit prim vicepreședinte a Cons. de Miniștri.

Cînd am vorbit cu Kișinevschi am mai pus și problema că tov. Gheorghiu nu este suficient pregătit în problemele economice iar economiștii burghezi Maurer și Taiger îl duc în eroare. Ar fi bine și în această problema se lucrăm mai colectiv mai unit cu linia și să ne lasă pe noi miniștri să ne ocupă practic și nu fiecare în mod cum își taie capul. Kișinevschi mi a răspuns "ce parcă la conducere partidului precepe, nu vezi că nu precepe, nici se scrie un articol că noi dela Agit.prop.scrim articolele lui". Adică ce a fi vrut atunci se spuuă Kișinevschi că secretarul general nu știe nimic și trebue înlăturat? Iată asta este adevărul de altfel mai tîrziu la demascarea lui Tito în fața activului central în care am fost eu referentul n-a încercat Kișinevschi se compromite pe tov. Dej că ar avea tendințe naționaliste și a merge pe drumul lui Tito? Pentru asta a și fost criticat la o ședințe a B.P. așa că tocmai tov. Kișinevschi nu avea nici un drept ca se vorbească despre încercarea mea de a izola pe Secretarul general. Eu atunci am sesizat pe tov. Gheorghiu că ar fi bine se scrie el singur că la Agit.prop. comentează faptul că articolele lui Dej se face la agit.prop. și poate să iasă o intrigărie împotriva lui.

În ședința plenare la care sa hotărît scrisoarea închisă către partid a fost răspîndit zvonul că eu așI fi ridicat împotriva lui Tov. Gheorghiu și tov. Drăghici a recunoscut în fața lui Teohari că a votat contra ca să fiu ales în comisia pentru cercetarea activității finanțelor din cauza că au așI fi ridicat împotriva lui Tov. Gheorghiu Dej. La această ședințe plenare o serie de membri a CC mai ales cei din agit.prop. au venit pregătiți în mod nepartinic și unii au făcut citate false din unele discurs conferința sau articol al meu care ar dovedi că ideologul devierii de dreaptă în problema țărănească așI fi eu. Și broșura mea despre cooperative a fost interpretat tendențios de către tov-șii pregătiți înainte. Toate aceste fapte nepartinică îndreptate împotriva mea (indescifrabil) opera lui Kișinevschi care a dus în eroare și pe tov. Gheorghiu Dej. Scrisoarea închisă scrise de Kișinevschi a trecut cu mult spiritul hotărîrii plenarei trecînd la exagerare cu mult

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

în sensul negativ în contra mea și a șters cu totul pe alții și vina conducerii în colectiv ce a ce mă determinat încercarea să revin și nu mai vreu să recunosc acuzațiile ca principalul vinovat în deviere. Scrisoare a fost exagerat cu scopul de a face atmosfera împotriva mea ca se poate să mă lovească mai mult și se pregătească arestarea mea pentru sabotaj care nu am făcut nici în problema reformei monetare și nici în finanțarea economiei naționale.

Cum am arătat mai înainte în chestia acuzațiile de sabotaj nu am fost anchetat nici de comisia nici în calitate de anchetator sau anchetat și nici de către comisia de Control. A fost declarat de oameni de răspundere mare în partid că Vasile Luca este sabotor și contrarevoluționar fără ca el a avea posibilitate a lămurii faptele socotite acte de sabotaj.

Se nu se supără tov. Gheorghiu Dej dar declarația lui făcut în Valea Jiului pe baza căruia am fost de fapt prima dată declarat sabotor și arestat a fost o declarație eronate. Eu nu știu cum a putut mi-a faptul că minele de cărbuni sunt întreprinderi Sov.Rom. care nu sunt finanțate numai de Ministerul de Finanțe ci în comun cu URSS. Investițiile merg în paritate în suma hotărîte de cele două guverne, deci nimeni nu a sabotat investițiile pentru utilaj, pentru mecanizarea acestor mine. Pentru Sov.Rom.Cărbuni s-a dat atîți bani cît a fost hotărît pe baza propunerii planului de către comisia româno-sovietică și aprobat de cele două guverne. Dacă Minele Sov.Rom. au rămas insuficient utilate nu se datorește lipsei de bani ci de faptul că importul de utilaj a fost oprit de către Ministru a industriei grele tov. Chivu Stoica și Ministru al energhiei electrică care au luat angajamentul fabricarea utilajului în țară și a și încheiat contracte cu Sov.Rom. pe care însă n-au respectat și astfel utilajul n-au fost importat și nici fabricat în țară pentru care eu nu am nici o vină pentru că nici măcar nu am fost prezent cînd s-a hotărît renunțarea la importul de utilaj. În general eu nu am oprit și am ordonat plata pentru utilaj, la toate întreprinderile în limita aprobate de Guvern pe baza propunerii Comisiei de Planificare. Sumele atît generale dar mai ales împărțire pe ministere nu hotărăște Ministerul de finanțe ci de Consiliul de Miniștri, pe baza propunerii Comisiei de Planificare.

S-a mai declarat că nu s-a putut rezolvi problema salariilor pentru minieri pentru că Vasile Luca a fost contra adică din ură contra oamenilor munci a sabotat rezolvarea acestei problema. Și aceasta este inexact.

Problema salarizării fusese rezolvate de către Comisia sovieto-română în sensul propunerii Ministerului și a Direcției Generale ale Sov. Rom. Cărbunelui și aprobate și de guvernul sovietic. Din cauza reformei bănești pe baza propunerii comisiei a fost oprit executarea aceasta hotărîre însăși de tov. Gheorghiu-Dej și eu am fost nevoit să intervin pe lîngă guvernul sovietic pentru a obține renunțarea și a lui la executarea măririi salariilor la minieri.

Nu înțeleg de ce a fost aruncat pe spinarea mea că ași fi sabotat atît utilarea minelor cît și ridicarea salariilor. Se știe cîte luptă am adus ca să fie mai bine organizat conducere ca Direcției Generale se mută în Valea Jiului și redusesem și impozitul prețul am ridicat pe seama vugetului ca se nu fim nevoiți se mișcăm toate prețurile din cauza scumpirii cîrbunelui. Așa și documentul prezentate de plenara de către comisia de partid în frunțea cu Moghiorași din cauza că eu nu am fost prezent la alcătuirea acestui document nici la discutarea rapoartelor subcomisiei fiind exclus din comisia a intrat și in acest document o serie de fapte acuzative împotriva mea eronate false făcut unele chiar cu rea credința că știa că nu este așa cum a fost prezentat de comisia.

Am fost acuzat că ași fi sabotat reforma bănești. Și aceasta acuzația am recunoscut forțat pentru ca se nu fi nevoit se lupt împotriva documentelor de partid împotriva CC-ului care susținea aceasta acuzația.

În situația fatală imposibilă fără de ieșire decît la recunoaștere și condamnare, la aceasta situație am fost aruncat. Or lupt contra acuzațiilor nedrepte deci pretind ca CC se recunoaște că a fost duse în eroare și a greșit în documentele prezentate în public și astfel mai stau ani de zile la anchetă judiciare și arestat fără a putea fi judecat ori se iau asupra mea toate acuzațiile și se denaturez eu faptele ca se fiu judecat și condamnat la moarte pentru sabotaj care nu am făcut și nu am știut despre unele fapte de sabotaj care ar fi fost făcut de subalternii mei. Eu nu prea sunt convins dacă unele din subalternii mei ar fi sabotat sau ar fi avut niște greșeli că prea slabă a fost rezultatul anchetei și probele cu martorii la judecata. Este ciudat lucrul că martorii pusă chiar de apărare cînd era ceva în favoare acuzațiilor nu mai aduceau aminte de nimic. Iar din declarația lui Arsenii reiese rea credința afumînd că încasarea masive a impozitului agrar a fi provocat zvonuri despre reforma, cînd și copii înțelege că atunci cînd statul vrea se facă reforma bănești nu

încasează impozitul cu zel. Din declarația lui Arseni a eșit și altceva. El a declarat că ei au oprit fonduri mici de mărfuri ca se mai aprobă cooperativei ceea ce înseamnă că cooperativele au fost împiedicate tocmai în timpul pregătirei reforme bănești ca se achiziționeze cît mai multe cereale grăsime carne și altele cu prețuri de stat folosind marfa care este căutate de țărani și care nu se vinde decît acelora care vinde produse agrare în cantitate fixate. Tăiarea fondului unic de mărfur a însemnat adevărat sabotarea reformei bănești.

Eu nu eram entuziasmat de reforma aceasta căci știam că nu toate se fie rezolvate prin reforma bănești prețurile la cereale, carne, lapte, grăsime, adică la acele mărfur de produse agrare la care cerere este mult mai mare decît oferte. Ori ce economist știe că la piața liberă prețurile joacă după oferte și cereri. De asemenea nu se rezolvă nici desființarea cartelelor. Am și exprimat în fața tît a comisiei sovietică cît și în fața tov. Gheorghiu-Dej că întîi trebue rezolvate o serie de probleme și peste un ani se facem reforma cu totul alte condiții, fără a lovi în clasa muncitoare cu schimbul. Adică întîi se înlăturăm o serie de lipsuri din economia și finanțe apoi se facem reforma nu pentru înlăturarea cele cîteva miliarde, plusul în circulația numerarului ci a ridica valoarea leului egal cu rubla. Pentru scoaterea din circulația cele cîteva miliarde plusul se putea rezolva și fără reforme bănești. Era de ajuns să ridicăm impozitul agrar se scoatem mărfurile în calitate mai bune și se trimitem la sate mărfuri căutate de țărănimea. Puteam să ridicăm chiar mai mult efect impozitul în natură adică colectările pentru a creia rezerve de stat în vederea combatere capriciilor pieție și pentru alte scopur așa cum ne-a învățat Lenin și Stalin.

Așa de fapt fără a fi voit special din cauza răspîndirii zvonurilor despre reforme și o serie de măsuri însuși a comisiei reformei bănești emisiune și circularea numărarului a căzut în luna Ianuarie cu cîteva miliarde pentru care am fost acuzat eu, aparatul financiar și cooperația respectiv Cernicia, Solymos și alții. Nu știu de ce nu și Ministrul Comerțului că s-a vîndut mărit și în comerțul de stat nu numai la cooperație.

Am fost acuzat că am sabotat reforma prin încasarea forțate a impozitelor agrar în trimestru al 4-lea 1951 și în Ianuarie 1952. În documentele Consiliului de Miniștri se poate găsi stenograma despre pretențiunea lui Miron Constantinescu cu care eram în contrazicere ca în trimestrul 4 1951 să fie încasat tot impozitul agricol prevăzut în buget adecă 12 miliarde pe tot anul și nu 9 miliarde cum am prevăzut noi la finanțe. Degeaba am arătat că nu se poate încasa 12 mil. pentru că ridicare impozitului agricol a fost amînat pînă la 1952 Miron Constantinescu a bătut la masă și cerea încasării a 12 miliarde ceea ce n-a fost combătut de nimeni afară de mine deci eu am înțeles că aceasta este dorința comisiei și am făcut o campanie mare pentru a încasa maximum posibil. De altfel încă cînd s-au întors tovi dela Moscova unde au discutat deviere la problema țărănească și reforme bănești a fost linia hotărîte de partid adică de cei competent ca se încasăm tot dela țărănimea și datoria și impozitul. N-am nici o vină în această problemă și după mine pînă la 20 Decembrie nu a fost greșeala încasării impozitului și tot ce era de încasat pentru asigurarea bugetului. Eu cred că a provoca în mod artificial inflația cum a fost propus de Vijoli ar fi fost o aventura și a fost respinse de mine și de tovi Gheorghiu și Miron Constantinescu. Șeful comisiei sovietică nu era în țară iar ajunctul lui tot nu era de acord nici cu ridicare prețurilor propus de Vijoli și nici de celelalte măsuri propuse.

Propunerile lui Vijoli ar fi însemnat o inflație saltarea prețurilor deci ridicarea salariilor și totate consecințele dezastruoase, încurcarea planului de investiție, deficit bugetar etc. numai pentru ca la reforma se încasăm cîteva miliarde cîștig în plus și să nemulțumim și mai mult pe salariați la schimb. Cine a ridicat aceasta problema a confundat reforma bănești în 1952 cu cea din 1947. Eu chiar dacă am făcut opinia separată am făcut cu toate buna credința și am îndeplinit în mod cinstit toate indicație Comisiei de Reformă. Eu am prevăzut și într-o discuție cu tov. sovietici care pe baza informațiilor comii condus de Miron Constantinescu prevedea circulația numărarului pînă la 60 miliarde am exprimat părere că nu va mai fi mult pînă la sfîrșitul anului decît 50-52 miliarde. Eu am încasat impozitului în știutul comisiei mobilizînd aparatul central care pleca în provincie pentru ca pe lîngă colectare se ocupă și cu încasarea impozitului agricol și nimeni nu a fost contra. Comisia de reforma era zilnic informat de toate măsurile a Ministerului de Finanțe a Băncii și despre circulația monetare, de ce nu a propus alte măsuri dacă nu era de acord cu finanțe cu mine? De altfel faptul că în Ianuarie adică dela 20 Decembrie pînă la sfîrșitul Ianuariei circulația a căzut nu numai din cauza încasării unui miliard din impozitul agricol și din cauza ridicării vînzărilor la Cooperației fapte socotite sabotaj ci și din cauza măsurilor Comisiei ca reducere cartelelor, desființarea gratuității la călătoria

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

salariaților CFR-ist, desființarea gratuității la medicamente, reducerea cu 10-15 la sută numărul funcționarilor etc. pentru toate aceasta am fost eu victima atacului Confederației care nu știa că aceste măsuri nu sunt din inițiativa mea. Afară de aceasta massa de salariați dela construcția s-a dus acasă. De altfel încă în declarațiile mele la anchetă eu am combătut toate faptele cu care am fost acuzat și au spus lucruri inexacte ca se "dovedesc" eu că am sabotat reforma. Nu pot se desvolt mai pe larg la toate chestiunile cu care am fost acuzat ca oportunist contrarevoluționar sabotor etc. pentru că a trecut cinci ani de atunci cînd s-a făcut reforme și nu posed de documentele ce aș avea nevoie de a dovedi nevinovăția mea în toate probleme ale faptelor criminale cu care am fost acuzat și pentru care am fost condamnat. După ce am fost scos din CC și trimis la Com. de Control am cerut dela Moghioroși documentele mele care au fost reținute la Consiliul de Miniștri și pe urmă desigur trecut în mîna anchetei ca se pot dovedii nevinovăția mea și pentru a putea combate acuzațiile pentru care fusesem trimis în fața Comisiei de Control al CC PMR.

El mia spus textual "Poț se intervin ca să-ți elibereze aceste documente, dar degheaba te bați, partidul va dovedi". Eu cînd am văzut că sub influența unor informații false CC este mobilizat și chiar partidul întreg prin campanie în întruniri, prin presă etc. am renunțat la toate apărarea la toate lupta nu am făcut greutăți partidului așa cum mi-a cerut tov. secretar Gen. Gheorghiu-Dej am tăcut și cu încredere am așteptat crezînd că voi fi trimis undeva jos la munca de jos însă m-am înșelat groaznic. Am fost băgat în pușcărie ca un bandit contrarevoluționar, dușman de clasă.

Cum a fost stabilit și "vina de sabotaj" în chestia finanțării a construcțiilor pe baza planului de stat. Ancheta nu a mers mai departe cu cercetăr decît s-a mulțumit de documentele prezentate de Comisia de partid și de planificare. Adică în 1951 a fost planificate atîtea miliarde (nu-mi aduc aminte sumele) și a fost realizat numai atîta miliarde și cauza pentru care nu a fost realizat planul de construcție se datorește sabotajului în deschidere finanțării construcțiilor către Banca de Investiție pe baza legii făcute de Vasile Luca care sabota deschiderea finanțării pe baza acestei lege deci este vorba de un sabotaj de concepție. Încă la anchetă am arătat că documentul care arată numai sumele acordate și cele executate nu dovedește că din cauza legii și respectarea lui de către Directorul Vais nu a fost îndeplinit planul de construcția.

Dacă ancheta cerceta așa cum am cerut eu, adică care ministere n-a îndeplinit planul și din ce cauză, ar fi găsit că nu legea și respectarea ei adică nu din cauza finanțării n-a fost îndeplinit planul de construcție ci din multe alte motive obiective și de proaste organizare a ministerului și întreprinderilor de construcție.

S-a fi găsit că în nici o lună sumele puse la dispoziția ministerului și întreprinderilor de construcții nu au fost folosite complect deși au avut bani, finanțarea deschisă, planul n-a fost executat. A fi găsit faptul că la primul și la al doilea trimestru a anului 1951 a lipsit materialul de construcție și mai tîrziu deși fabricile erau plină de ciment cărămizi un timp din cauza manevrei militare care a reținut 8000 de vagoane transportarea materialul de construcție a fost serios împiedicate și această lipsă de transport a împiedicat serios transportarea în mod general a mărfurilor deci plata lor de către comerți și cooperative deci necesitatea de mărire a fondului de rulment și o serie de alte piedici în producție. În sfîrșit, dacă ar fi fost cercetat așa cum am cerut eu a fi aflat că zeci de miliarde n-a fost ridicate și în valoarea lor nu s-a îndeplinit planul de construcție tocmai acele ministere cărora se deschidea finanțării fără a prezenta alte documente decît iscălitura ministrului MFA și MAI. Știe și tov. Gh. Gheorghiu-Dej Miron Constantinescu și Teohari Gheorghescu că în anul 1951 primul an al planului cincinal planul de construcție a apărut tîrziu și cu modificări serioase din cauza introducerii construcțiilor celor două ministere în valoare de zeci de miliarde. Nu s-ar fi putut finanța aceste lucrări decît prin anularea altor lucrării de construcție și a mării veniturile statului prin cea mai severe economii. Eu am arătat secretariatului că de fapt am tăiat din buget în mod arbitrar sume de cheltuel și am ridicat tot arbitrar numai pe baza perspectivei că planul de producție va trece prevederile planului și vom folosii la maximum rezervele întreprinderilor vom lupta pentru ridicarea productivitatea muncii și pentru reducerea prețului de cost așa că deși bugetul este greu de îndeplinit, vom îndeplini.

Ce s-a întîmplat însă deși banii au fost puse la dispoziție celor 2 Ministere ei nu au execut planul în valoare de 10 miliarde.

(continuare în numărul viitor)

Congresul PNȚCD

VIRGINIA GHIȚĂ

Congresul PNȚCD a avut două concluzii majore: una previzibilă, întinerirea conducerii partidului; una mai puțin așteptată, declararea disponibilității de a guverna post-electoral chiar și alături de partea "democratică" din PDSR.

Ca la orice congres, structurile de conducere au fost decise în culise. Primele trei funcții în partid au fost cîștigate de cei pe care presa îi dăduse de două săptămîni drept învingători: Ion Diaconescu – președinte, Gabriel Țepelea – prim-vicepreședinte, iar Radu Vasile – secretar general, el reprezentînd singura concesie pe care seniorii au făcut-o generației tinere, alt exponent al acesteia, Mircea Ciumara, fiind pînă în ultima clipă în situația de a nu prinde nici măcar funcția de vicepreședinte.

Surprizele au început să apară la anunțarea componenței Biroului de Coordonare, Conducere și Control (BCCC), ce reprezintă, practic, forul de decizie al partidului. În prima seară a congresului, reprezentanții celor trei provincii au încheiat un pact de susținere reciprocă și au negociat o listă comună de vicepreședinți, listă care urma să concureze lista deputatului Mircea Ciumara, pe care figurau deputații Remus Opriș, Răzvan Dobrescu, Ion Berciu, Sorin Lepșa, Mircea Popa-Zlatna.

Deși subestimat de adversari, Mircea Ciumara a simțit însă punctul slab al înțelegerii celor trei provincii și l-a convins pe reprezentantul Moldovei, deputatul Vasile Lupu, să-i dea voturile delegaților săi. Astfel, Vasile Lupu a intrat în BCCC ca vicepreședinte datorită voturilor delegaților din Ardeal și Muntenia, iar echipa Ciumara a reușit să cîștige patru posturi de vicepreședinte datorită voturilor sale și ale Moldovei. Noul BCCC este format din lista Ciumara, cu trei excepții, deputații Nicolae Ionescu-Galbeni, Vasile Lupu și Ulm Spineanu, ultimii votați de seniorii partidului.

Reorientarea lui Vasile Lupu ar putea părea ciudată, dar ea este explicabilă dacă acestuia i se vor ceda vicepreședința Camerei Deputaților și locul senatorului Gabrielescu în delegația de la Consiliul Europei.

În urma congresului, dintre cei unsprezece membri ai BCCC, patru aparțin echipei Ciumara, cinci sînt apropiați de seniori și doi vor decide în ultimul moment cărei grupări i se alătură.

De fapt, conflictul între cele trei grupări din PNȚCD nu este determinat de deosebiri doctrinare, ci de orientarea partidului după preluarea de către una dintre ele a puterii de decizie. În timp ce seniorii, strînși în jurul președintelui Diaconescu, rămîn fideli liniei tradiționale, care exclude orice compromis cu Puterea, celelalte două grupări – cea cristalizată în jurul deputatului Mircea Ciumara și cea opusă acestuia – dominate în general de tineri, doresc să ajungă la guvernare și sînt dispuse să negocieze oricît pentru aceasta.

Datorită eterogenității actualei conduceri a partidului, deciziile importante privind colaborarea în plan legislativ și guvernamental cu PDSR vor fi luate cu un scor foarte strîns.

O anticipare a viitoarei funcționări a BCCC va putea fi făcută cu ocazia alegerilor celor cinci secretari generali adjuncți, ce reprezintă, practic, executivul partidului. Fiecare grupare dorește să-și impună oamenii și, în funcție de cine cîștigă, se va vedea cine deține de fapt putcrea în partid.

Aparent, toată conducerea partidului dorește, cel puțin la modul declarativ, să participe la guvernare după alegerile legislative. Liderii PNȚCD nu exclud posibilitatea ca Opoziția unită, reprezentată de CDR, să nu cîștige cu mult peste ceea ce a obținut la alegerile din 1992, fiind astfel nevoită să participe la o coaliție guvernamentală.

Luînd în seamă această posibilitate și înlăturînd surprinzător de repede ipoteza obținerii majorității parlamentare într-o alianță cu celelalte partide din Opoziție, PNȚCD și-a anunțat disponibilitatea de a guverna alături de PDSR, dacă acesta respectă un program cît de cît democratic. Ceea ce este greu de crezut.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Pare ciudat că PNȚCD vizează o guvernare alături de PDSR și ignoră posibilii aliați mai democratici, precum PAC, PL '93, PD, UDMR, PDAR. Această cinddățenie poate fi explicată doar printr-o înțelegere între CDR și PDSR în scopul ridicării pragului electoral la 5% blocînd astfel accesul în Parlament a partidelor mai mici. Din dorința de a-i pedepsi pe cei care au criticat-o, CDR elimină astfel PAC și PL '93, iar PDSR nu mai riscă să fie supus șantajului din partea PRM, PSM și PUNR.

În drept, existența a doar cîteva partide în Parlament face negocierile mult mai ușoare, dar și concesiile devin majore.

Deși, numeric, doar voturile actualului PDSR și ale CDR nu ajung pentru a impune ridicarea pragului electoral la 5%, PNȚCD rămîne singurul care mai poate scurt-circuita această înțelegere.

Dar aceasta se va întîmpla în funcție de gruparea care va reuși să preia puterea de decizie în noul BCCC.

VIRGINIA GHIȚĂ – After 1990 she had a large publicistic activity at *Expres*, *Zig Zag* reviews.

Currently she works at daily newspaper *Evenimetul Zilei*.

Ipoteze privind "cazul Măgureanu"

RALU FILIP

Virgil Măgureanu, directorul SRI, și-a publicat recent dosarul de rezident al fostei Securități. Fapt fără precedent în domeniul serviciilor de informații. Poate tocmai de aceea a și generat numeroase controverse în presă și în viața politică. Ce l-a determinat pe Măgureanu să-și publice dosarul? A fost un act spontan sau efectul unui conflict care vizează nu atît persoana directorului SRI cît instituția cu atare? Dacă de conflict este vorba, atunci cine sînt actorii și ce urmărește?

O ultimă întrebare: este amestecat un serviciu secret străin în ceea ce se petrece în prezent cu și în SRI?

Conflictul posibil

Opinia dominantă a analiștilor și a observatorilor politici este aceea că Virgil Măgureanu și-a publicat dosarul de rezident al fostei Securități din cauza unui conflict care l-ar opune, atît pe el, cît și instituția pe care o conduce, unor forțe obscure, grupate în jurul unor lideri politici sau a unor grupuri de presiune, preponderent economice.

Conform acestei opinii, conflictul ar fi de dată mai veche și ar fi fost generat de afirmarea unei orientări politice prooccidentale (ale cărei obiective strategice, declarate, ar fi aderarea României la NATO și UE). Argumentele generale în favoarea acestei păreri: faptul că atacurile împotriva președintelui Iliescu și împotriva directorului SRI s-au declanșat după *luarea unor inițiative angajante, oarecum ferme, privind integrarea României în structurile europene și nordatlantice*; natura acuzelor aduse președintelui Iliescu și directorului SRI, care vizează în principal *aservirea țării unor puteri străine, punerea pe butuci a capacității de apărare și a industriei militare* și a; toate acuzele, extrem de grave, au fost puse în relație *cauză-efect* cu intenția României de a adera la NATO și UE.

O altă cauză posibilă este nemulțumirea unor cadre aparținînd fostei Securități, care ori nu au mai fost incluse în noua structură a SRI, ori au fost îndepărtate după un timp din SRI.

De la înființare și pînă astăzi, SRI s-a aflat într-o permanentă schimbare. Schimbare de imagine, avînd de luptat cu amintirea Securității și implicit cu neîncrederea populației. Schimbare de mentalitate, dar mai ales de scopuri, altele fiind sarcinile unui serviciu de informații după căderea regimurilor comuniste în Europa de Est și încetarea Războiului Rece.

Pînă la evenimentele din decembrie 1989, principala menire a Securității era cea de a apăra regimul politic și pe cei doi conducători. Aproape întreaga activitate a Securității a fost subjugată acestui scop. Inamicii erau puterile occidentale și, secundar, unele țări din blocul comunsit (URSS, Ungaria). Din această cauză, în Securitate era dominant curentul naționalist, care dorea o Românie complet independentă și de Vest și de Est, dorință absurdă, formată mai ales prin îndoctrinare ideologică și educație "patriotică".

Or, după 22 decembrie 1989, România s-a trezit în situația de a cere sprijinul țărilor occidentale, în situația de a fi nevoită – pentru a-și apăra interesele naționale – să adere la structurile europene și nordatlantice. Atît inamicii, cît și factorii de risc la siguranța națională s-au schimbat radical. Ceea ce a impus și schimbări de personal, peste 35% din cadrele provenind din Securitate fiind înlocuite.

Aceste schimbări au dat satisfacție unora și au provocat nemulțumiri altora, mai ales celor înlăturați din SRI. Nemulțumirea constituie una dintre cauzele pentru care, în prezent, Virgil Măgureanu este ținta unor atacuri și acuze. Dorința de răzbunare și speranța că în urma demiterii lui Măgureanu își vor recăpăta funcțiile din care au fost destituiți i-au determinat pe unii din ei să pună la dispoziția politicienilor și presei date și dosare compromițătoare în legătură cu directorul SRI.

O altă cauză sau condiție poate fi, după cum observau mai mulți analiști politici (Dorel Șandor, "La puterea a doua", TVR 2, 14 ianuarie), *conflictul existent între serviciile noastre de informații*.

Chiar Virgil Măgureanu a făcut o declarație publică în care a pus sub semnul îndoielii activitatea unor ofițeri de la UM 0215, Serviciul de Informații al MI. Argumente: mai mulți ofițeri destituiți de Virgil Măgureanu au fost angajați la UM 0215 (generalul Dan Gheorghe, șeful serviciului, colonelul Condoiu și fostul șef al diviziunii Filaj a SRI). Pe de altă parte, UM 0215 a fost înființat cu ofițeri provenind din fosta Securitate, care nu au mai fost preluați de SRI în momentul înființării acestuia. În fine, din cauza unor conflicte personale, care datează încă din 22 decembrie 1989, o bună perioadă de timp UM 0215 a acționat împotriva SRI (de exemplu, evenimentele din 13-15 iunie 1990).

O posibilă cauză, care a scăpat multor analiști și politicieni, este *Raportul SRI*. Document care pune într-o lumină extrem de nefavorabilă guvernul Văcăroiu și, implicit, partidul de guvernămînt.

Foarte critic la adresa Guvernului, raportul SRI a bulversat pur și simplu viața politică. Practic, SRI acuză Guvernul de neglijență, incompetență, subminarea economici naționale și chiar trădarea intereselor țării. O altă concluzie șocantă a raportului: circa 34–45% din PIB ee dat de "economia subterană", ceea ce înseamnă că Guvernul este incapabil să facă față evaziunii fiscale și vamale, contrabandei, concurenței naționale, gestionării ilicite a patrimoniilor întreprinderilor de stat și private etc.

Raportul SRI aduce grave și concrete acuzații activității minsiterelor conduse de reprezentanții PUNR (transporturi, agricultură, comunicații și justiție). Aceasta este și o posibilă explicație la reacțiile vehemente ale liderilor PUNR în problema publicării dosarului de rezident al lui Virgil Măgureanu, dar și pentru coalizarea PUNR cu PRM și apărarea lui Vadim de către Funar. Raportul SRI semnalează, în ce privește:

- agricultura: *continuarea fenomenelor de degradare a patrimoniului național din sectorul zootehnic și diminuarea drastică a potențialului authton cu prefigurarea unor perturbări în asigurarea echilibrului necesar siguranței alimentare a populației.*
- transporturi: *starea tehnică a infrastructurii feroviare și a materialului rulant se află într-o continuă degradare; menținerea și proliferarea acestor deficiențe ar putea afecta strategia integrării transporturilor feroviare naționale în sistemul căilor de comunicații europene, putînd duce chiar la izolarea României.*
- comunicații: *persistă premise ori stări de insecuritate și vulnerabilități în funcționarea instalațiilor, echipamentelor tehnice ori circuitelor fizice*).

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Pus în fața unor dovezi zdrobitoare privind propria incapacitate de a conduce țara, nu este exclus ca anumiți membri ai Cabinetului să fi apelat la "amici politici", pentru a plăti polițe directorului SRI.

Nemulțumirea PDSR față de Virgil Măgureanu nu este cauzată doar de *Raportul SRI*. În timp, Măgureanu a stabilit relații cu lideri ai Opoziției, exemplul cel mai elocvent fiind Corneliu Coposu. Acest lucru nu-i putea lăsa indiferenți pe unii lideri ai partidului de guvernămînt. Există, în sînul PDSR, bănuiala că Măgureanu joacă la mai multe capete, iar faptul că Opoziția, cu excepția PD, i-a luat apărarea, a sporit suspiciunile privind fidelitatea față de partid a directorului SRI.

●

În afara neîncrederii în loialitatea lui Măgureanu, cîțiva membri marcanți ai PDSR sînt nemulțumiți și pentru că directorul SRI a refuzat, probabil, să le pună la dispoziție dosare compromițătoare cu care PDSR să-și înfrîngă adversarii în alegeri.

În fine, Măgureanu nu avea cum să ocolească rivalitatea grupurilor care se luptă în PDSR (se spune, de pildă, că un conflict l-a avut cu Doru Ioan Tărăcilă, ministrul Internelor, din cauza Brigăzii Antiteroriste, pe care senatorul PDSR și-ar fi dorit-o la MI).

Ținînd cont de toate acestea, nu ar fi de mirare că o parte a PDSR a ajuns la ideea necesității înlocuirii lui Măgureanu cu o persoană de încredere, care să răspundă anumitor comenzi.

Cum anumite fire obscure leagă părți din PDSR de PRM și PUNR, potrivnicii lui Măgureanu din partidul de guvernămînt nu au avut altceva de făcut decît să alimenteze cu date conflictul C.V. Tudor–directorul SRI.

O ultimă cauză sau o condiție posibilă este și cea a conflictului de interese dintre grupuri concurente în domeniul economic.

Foști ofițeri ai Securității și foști colaboratori ai acesteia s-au lansat în afaceri, deținînd firme mai mult sau mai puțin prospere. Probabil că aceste firme au intrat în conflict au alte firme, sprijinite din umbră de SRI, după cum este probabil ca Raportul SRI să fi pus în gardă investitorii și firmele care se îmbogățesc prin fraudă.

Actorii

Evident că nu avem de-a face cu un conflict personal între C.V. Tudor și Virgil Măgureanu. În spatele președintelui PRM s-au grupat *reprezentanți ai fostei Securități, cadre demise sau pensionate din Armată, persoane cu anumite interese economice*, care se opun aderării României la NATO și UE.

Ținta lor principală este președintele Iliescu, apoi Virgil Măgureanu, în măsura în care acesta – în calitate de director al SRI – sprijină politica proocidentală a puterii actuale.

Aceste forțe politico-economice, de orientare naționalist-extremistă, acționează pentru împiedicarea integrării României în structurile europene din cauza unor *considerente ideologice*, dar și *economice* (aderarea la NATO și UE putînd duce la dispariția unor monopoluri în economie, la pierderea unor comisioane și mai ales a unor surse de profit).

Caracteristicele moral-ideologice ale grupurilor ostile integrării României în NATO și UE fac posibile infiltrarea, intoxicarea și manipularea lor de către servicii secrete străine.

●

Așa cum am spus, unul dintre obiectivele strategice ale României este aderarea la NATO și UE. Acest obiectiv are mai multe obstacole. Un obstacol este Rusia, care se opune admiterii României și Poloniei în NATO. Alt obstacol este opoziția altor țări, de exemplu a Ungariei.

Este de așteptat, în acest context, ca serviciile secrete din aceste țări să acționeze pentr ua împiedica România să fie admisă în structurile europene și euroatlantice (vezi scandalul Iliescu–KGB, scandalul Olesky în Polonia, scandalul Walesa – tot în Polonia, scandalul bandelor de români, special antrenate de foști securiști, izbucnit în Germania). ❑

RALU FILIP (1959) – He graduated from the Faculty of Law, University of Bucharest.

Cultura politică a comunismului românesc

Pornesc de la presupoziția că în revistele *Sfera Politicii* și *Polis* – ca publicații de specialitate, din al căror *board* editorial face parte de la înființare – Vladimir Tismăneanu nu mai are nevoie de prezentare. Cei care ar resimți nevoia unei prezentări sînt cu certitudine din afara sferei profesionale a științelor politice. Întrucît am tratat altundeva (vezi articolul "Nimeni nu e perfect în țara lui. Lungul drum al politologiei noastre de la amatorism la profesionalism", *Cuvîntul*, nr. 10/noiembrie 1995) aspectele polemice stîrnite de publicarea ultimelor două cărți ale lui Tismăneanu, cărți apărute în România, în acest spațiu restrîns nu voi înfățișa decît unele dintre "liniile de forță" ale acestor cărți.

Deși formal, data de apariția a cărților* indică ani diferiți, *Ireparabilul trecut* și *Fantoma lui Gheorghiu Dej* au apărut cam în același timp, în primăvara lui 1995. Datorită eforturilor diferite ca intensitate ale celor două edituri, *Irepetabilul trecut* a trecut aproape neobservată (în mass media), în timp ce *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* a reprezentat un eveniment editorial, îndelung mediatizat, ceea ce a și determinat deja reeditări succesive. Alt element comun este textul "Fantoma lui Gheorghiu-Dej", text prezent în ambele volume, cu diferența că în volumul care poartă și titlul acestui studiu conține în plus cam douăzeci de pagini. În rest, cele două volume sînt diferite ca substanță și conținut. Majoritatea textelor din *Irepetabilul trecut* au fost scrise pentru publicul din țară; fiind fie citite la Radio Europa Liberă, fie publicate în reviste editate – de Dorin Tudoran – în Statele Unite ale Americii pentru România (celebrele *Agora* și *Meridian*), fie publicate în "revistele independente din țară", după 1989 (*22*, *România literară*, *Contrapunct* și *Orizont*). Textele din *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* sînt scrise pentru

Una dintre marile calități intelectuale ale lui Vladimir Tismăneanu este intuiția precisă a publicului căruia i se adresează, fie că scrie, fie că predă la universitate. Calitatea nu ar fi izbitoare dacă autorul nu ar fi un excepțional scriitor și un mare vorbitor. Or, fie că scrie (indiferent de nivelul la care o face), fie că vorbește, Tismăneanu afirmă lucruri memorabile. Cum autorul rîndurilor de față a avut privilegiul de a fi student la University of Maryland, el poate să dea mărturie personală cu privire la faptul că Tismăneanu a fost primul profesor dispus să-l învețe ceva. Restul, mai bine spus cei care l-au precedat, au fost simpli birocrați universitari, unii dintre ei cu circumstanța atenuantă de a fi în poziția respectivă din pricină că, fiind supravegheați, îi țineau pe studenți "la distanță". Nimic mai străin în demersul lui Tismăneanu. Fie că predă, fie că scrie, el vrea să-și apropie auditoriul, să stabilească o comunicare și să-i comunice acestuia esențialul, iar dacă respectivul context o permite, să intre în cele mai mici detalii, mai bine-zis în amănuntele semnificative pentru esențial.

Textele din *Irepetabilul trecut* reprezintă mărturia cea mai autentică al profundului atașament al autorului față de cultura în care s-a format. Ele reprezintă texte de explicitare a presupozițiilor democratice și liberale prezente implicit în restul scrierilor sale de cercetare savantă. Tismăneanu cunoaște perfect mediul din care a provenit, chiar dacă despărțirea s-a petrecut acum paisprezece ani, chiar dacă aici s-au petrecut atîtea. Prin urmare, el știe perfect ce trebuie să ne spună. O dezbatere inutilă, care răzbate dntr-o colecție precum *Alternativa* sau din cărțile și articolele unor Radu Florian, Silviu Brucan și Pavel Câmpeanu este cea cu privire la perenitatea leninismului sau, în ultimă instanță, a marxismului. Ea este tranșată într-un text de o claritate carteziană cu privire la *Manifestul Partidului Comunist*, anume "Unde s-a înșelat Karl Marx?".

"Scris la mijlocul secolului trecut, *Manifestul* a devenit cartea diriguitoare, substanța vitală a religiei marxiste. Generații de profesioniști ai revoluției și l-au apropiat drept text de căpătîi, au jurat pe litera și spiritul lui

* Vladimir Tismăneanu, *Irepetabilul trecut* (București, Editura Albatros, 1994, pag. 218, lei 2.900) și *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* (prefață de Mircea Mihăieș, București, Editura Univers, 1995, pag. 215, lei 2.800)

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

s-au sacrificat în numele acestor deziderate utopice. Națiuni întregi au fost, la rîndul lor, martirizate pentru a duce la îndeplinire imperativele dictate de Karl Marx, hegelianul de stînga, care s-a crezut chemat de istorie să repare toate injustițiile lumii și să ofere rețeta fericirii universale. În rîndurile incendiare ale *Manifestului* se poate decripta, cred eu, toată tragedia ce avea să urmeze: forțarea notei istorice de către Lenin, geneza bolșevismului ca matrice a terorii generalizate, stalinismul și noaptea concentrațională."

Cînd scrie pentru publicul românesc, Tismăneanu vrea și reușește ca, în același timp, să informeze, să educe, să lumineze. El are avantajul deținerii unei impresionante cantități de informații (de pildă, pentru istoria partidului comunist de la noi, el a "strîns" din arhive documente oficiale care îi confirmă ceea ce el știa deja, mai ales de pe vremea tinereții sale bucureștene și a sutelor de *interviews* neoficiale cu membri ai elitelor comuniste), dar și al unei priviri globale, pe care nu ți-o poate conferi decît atitudinea unui punct de vedere instalat în vîrful piramidei de cărți citite. Astfel, atunci cînd interpretează un eveniment precum decembrie 1989, el are capacitatea de a-i înțelege semnificațiile ce transcend anecdotica (și ea importantă) a modalității petrecerii sale, iar rîndurile scrise de el au încărcătura unor observații de filosof al istoriei.

"Acum cînd revoluția română este adeseori contestată, din cele mai diverse direcții, fiind acuzată de a nu fi fost altceva decît o combinație malefică de acțiuni a unor birocrații derutate sau hipersofisticate, este bine să așezăm evenimentele din România lui decembrie 1989 în perspectiva lor autentică. Ceea ce s-a petrecut atunci nu a fost, cum ni se spune adesea, numai o lovitură de palat (deși a fost și aceasta), ci mai presus de toate – *expresia istorică a reintrării României în spațiul civilizației europene, din care fusese smulsă în condițiile colonizării țării de către un imperiu mitocratic*. Asemeni revoluției maghiare din 1956, revoluția română a fost făcută de plebei, care s-au aflat subit plasați sub reflectoarele unei istorii ce îi uitase atîtea decenii. Deturnarea acestei revoluții de către relicvele vechiului regim nu poate nicicum știrbi grandoarea și noblețea ei, tot așa cum mizeria morală a colaborationismului kádárismului nu atinge în nici un chip frumusețea sacrificiului lui Imre Nagy. Prin revoluția din decembrie 1989, după prea îndelungata întîrziere național-stalinistă, România a redevenit parte a destinului Europei Centrale."

Accentul de profundă încărcătură morală răzbate și din interpretarea situației postcomuniste. Iată cum interpretează Tismăneanu campaniile unor publicații precum *România Mare* și *Europa* de exaltare a dictatorilor comuniști și securității cu campanii antisemite și antimaghiare, cu antiintelectualismul morbid: "substituțiile și identificările demagogice, insinuările și loviturile sub centură, anatemizarea celui desemnat drept «străin» pentru toate dramele unei țări sînt instrumentele eterne ale regimurilor polițienești în criză. Mircea Dinescu și Dorin Tudoran, Paul Goma și Ana Blandiana, Nicolae Manolescu și Octavian Paler sînt astfel întruchiparea acelui *autre*, pe care fantasmele antisemite îl vedeau drept corupător, otrăvitor, «destabilizator». Spre deosebire însă de perioada interbelică, trebuie spus, centrul de greutate al vieții intelectuale românești se găsește în tabăra celor care refuză asemenea ficțiuni paranoidale. A nu constata acest lucru ar însemna să mutilăm imaginea spiritualității românești de astăzi."

Studiile din *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* sînt mult mai întinse ca număr de pagini și mai puțin ca titluri: ele sînt publicate în reviste occidentale de *political science* (de pildă, în *East European Politics and Societies*), fiind de multe ori complicate alcătuiri intertextuale, în care nivelului discursiv al demonstrației textului propriu-zis i se suprapune nivelul metadiscursiv, bibliografic și biografi al notelor. Marea temă a acestui volum este cultura politică a comunismului românesc, studiul cu încărcătura teoretică și analitică cea mai impresionantă este "Tragicomedia comunismului balcanic", publicat în primăvara lui 1989, în care autorul își asumă "sarcinile descurajante" de "căutare a rădăcinilor politice și intelectuale ale comunismului românesc, relevarea interdependenței variabilelor naționale și internaționale și dezvăluirea legăturii indivizibile care conectează regimul comunist actual și nicicînd abandonata moștenire a stalinismului românesc". De aceea, *ceaușismul* îi apărea la acea vreme drept "încercarea disperată a unei elite împresurate, de a dobîndi autoritate din interior și recunoaștere pe plan internațional, punînd accentul tocmai pe calitățile care i-au lipsit în mod izbitor în cea mai mare parte din istoria sa: prestigiul național și influența în interiorul tradiției comuniste românești, ceaușismul nu apare drept o impostură (o violare a mersului firesc al lucrurilor), ci mai degrabă o exagerare a sindromului sectar preexistent, caracterizat de voluntarism, fanatism și totală aderare la filosofia stalinistă a «transformismului»".

În mod logic, autorul consideră că o "adevărată istorie a comunismului românesc" trebuie să pună accentul pe "rolul elitelor succesive ale căror valori și interese au determinat cultura politică a formațiunii conducătoare a țării".

La una dintre ultimele sale apariții publice din România, cînd tocmai se punea accentul pe calitățile sale de eminent *political scientist*, Vladimir Tismăneanu a recuzat o asemenea caracterizare, spunînd despre sine că este un istoric al ideilor, ceva în genul lui Isaiah Berlin. Or, în studiul culturii politice a comunismului românesc, autorul pune în evidență mecanismele prin care elitele "conspirative" au promovat o atitudine sistematică față de orice formă independentă de activitate socială, disprețul față de libertățile individuale, obsesiile antiintelectuale, ceea ce a condus la cultivarea unui "naționalism distorsionat, «fariseic». Din cauza originilor și naturii sale, el nu poate fi totuși un naționalism autentic, o credință, ci o plăsmuire sintetică al cărei scop fundamental era compensarea vidului ideologic generat de către declinul marxism-leninismului ca doctrină dominantă". Studiul culturii politice a comunismului autoritar îl conduce pe Tismăneanu la definirea naturii regimului politic comunist românesc cu distincție între *comunismul național* ("a apărut ca o reacție critică la imperialismul sovietic și ortodoxia ideologică rigidă", cu un caracter "inovator, flexibil", fiind tolerant în raport cu "relaxarea politică" și încurajînd "creativitatea intelectuală și imaginația teoretică", avînd ca exponenți pe Tito, Imre Nagy, Dubcek, Palmiro Togliatti, Berlinguer, Santiago Carillo, ajungînd pînă la puncrea "sub semnul întrebării a dogmei dictaturii proletariatului", iar "în varianta cea mai dezvoltată istoric, revoluția maghiară din 1956") și *stalinismul național*. Prin contrast, acesta din urmă "s-a opus sistematic liberalizării", apreciind autarhia și exclusivismul, precum și viziunea militaristă asupra situației interne și a celei internaționale. Stalinismul național, tratat drept *deviere*, orice abatere de la presupusele legi ale revoluției socialiste, fiind un sistem care "a tentat adesea elitele politice din țările în care stînga radicală prestalinistă fusese slabă sau complet inexistentă, respectiv din țările în care legitimitatea regimului era conferită de o sursă externă: România, Albania, Coreea de Nord, Cehoslovacia după 1969 și Republica Democrată Germană".

Interpretarea culturii politice a stalinismului românesc (bazată pe interpretarea culturii revoluționare bolșevice datorată lui Robert C. Tuckev) este antologică, pe baza ei Tismăneanu interpretează comunismul românesc cu mecanismele sale specifice (epurările, aliațele, trădările, dogmatismul, obediența etc.), precum și raporturile acestuia cu puterea sovietică. Pe aceeași bază interpretativă, autorul vine pînă în zilele noastre, explicînd continuitatea la nivel de cultură politică dintre vechile generații comuniste și noile generații renăscute din formulele fesenismului, pedeserismului și celorlalte mecanisme manipulative. Pentru a explica ultima fază, cea dezastruoasă a comunismului ceaușist, Tismăneanu scrie: "Situația actuală în care se află România este rezultatul trăsăturilor precumpănitoare ale culturii politice comuniste din această țară: autoritarismul, sectarismul, antiintelectualismul, clientelismul, conformismul ideologic, dogmatismul și, cea mai importantă dintre toate, lipsa legitimității politice". În articolele sale, Tismăneanu urmărește soarta ficăreia din aceste trăsături și, cu toate acestea, el este una dintre cele mai optimiste voci din cele care s-au pronunțat în ultimii ani. Însă, optimismul său are o solidă bază de *political science* și de viziune umanistă.

Mai sînt și alte teme, cel puțin la fel de interesante, de comentat. Nu le voi comenta în acest spațiu restrîns din două motive. Primul, pentru că sper că stimulul pe care l-am adresat aici recenzenților să deplaszce astfel de demersuri din zona diletantismului (vezi cronicile unor Dan C. Mihăiescu, Marius Iucan), expresie a intruziunii criticilor literari într-un domeniu cu paradigme mult prea diferite pentru a fi înțelese cu instrumentele inadecvate ale analizei literare înspre o critică politologică, ceea ce le va rezerva plăcerea analitică de a descoperi celelalte teme; în al doilea, din pricină că îmi rezerv dreptul de a comenta aceste teme într-un studiu mai larg cu privire la opera lui Tismăneanu, care să includă și cărțile americane netraduse încă. Un prim pas l-am făcut deja, în studiul introductiv la *Reinventing Politics. Eastern Europe from Stalin to Havel* (în curs de apariție, de vreo trei ani încoace, la Editura Staff).

Cu convingerea că rîndurile scrise în acest articol reprezintă mai mult decît o invitație la lectură, nu-mi rămîne decît să sper că am mărit cercul de cititori ai cărților lui Vladimir Tismăneanu.

Dan PAVEL

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

▼ Descoperirea libertății

Ultimul volum publicat de domnul Liviu Antonesei își împrumută titlul de la un celebru text al lui Daniel Defoe, apărut prima dată în 1722: e vorba de *Jurnal din anul ciumei*, care avea ca subtitlu "Observații sau aduceri aminte despre cele mai însemnate fapte, atît publice, cît și private care s-au petrecut la Londra în timpul marii molime din 1665". (Textul lui Defoe a fost tradus și în românește, în 1993, grație colaborării Editurilor Apollo și Oltenia din Craiova). În mod bizar, la pagina 9 a cărții d-lui Antonesei, acolo unde autorul explică împrumutarea titlului, numele lui Defoe e înlocuit cu cel al lui Swift! (Din nefericire pentru autor, fragmentul respectiv e reprodus, cu tot cu eroarea, și pe coperta IV a volumului). Nu ne putem da seama dacă e vorba de o scăpare (e totuși greu de crezut că un autor de talia d-lui Antonesei confundă pe Defoe cu Swift) sau de o eroare a redactorului cărții, întrucît nici o erată nu însoțește volumul. Interesant, *à propos* de titlu, este însă faptul următor: născut în 1659 (sau, după surse diferite, în 1661), Daniel Defoe evocă în *Jurnalul* sau ciuma care bîntuise Londra pe cînd el era copil, astfel încît autorul s-a văzut nevoit să se inspire, în recuperarea sa istorică, din arhive, în special, din buletine mortuare săptămînale sau din ordonanțele Primăriei londoneze. În rest, *Jurnalul* lui Defoe este o operă de ficțiune, în care, de pildă, autorul însuși apare ca un negustător. Nimic din toate acestea în cartea d-lui Antonesei, mai întîi, pentru că e vorba de oricc, numai de ficțiune nu! Cum zice chiar autorul în prefață, "sînt tipărite aici notațiile prin care, în ultimii doi ani ai vechiului regim, încercam să-mi explic cîte ceva din cele ce se întîmplau în jurul meu" (p. 7). "Ciuma" la care face referire autorul nu este, ca la Defoe, o catastrofă naturală, ci una umană, comunismul. Să notăm aici că dl. Antonesei subscrie tezei liberale care susține identitatea fascism-comunism și o exprimă în forma: "comunismul... își binemerită numele de «ciuma roșie». Așa cum și fascismul este numit pe drept «ciuma brună»" (p. 9). Să mai notăm că, exceptînd titlul și acest fragment, metafora medicală nu mai apare în interiorul cărții, autorul preferînd să sugereze apropierea celor două regimuri totalitare cu ajutorul utilizării numelui de Führer pentru persoana lui Ceaușescu. Jurnalul cuprinde deci note despre impresii directe, reținute din dorința de a înțelege, "ca și cum aș fi putut exorciza răul, ca și cum aș fi putut raționaliza absurdul". Nu este, totuși, vorba de teoretizări – adaugă, modest, autorul – "ci de observații curente cărora încercam să le descopăr un sens, o semnificație, fie ea și provizorie" (p. 8). Nefiind vorba de o teorie, ci mai degrabă de o "analiza a mizeriei cotidiene a comunismului românesc", dl. Antonesei a adăugat titlului împrumutat de la Defoe subtitlul "Încercări de sociologie spontană".

Cea mai interesantă idee a cărții este aceea că regimul comunist nu reprezintă o existență politică în sensul tare al cuvîntului. Teza e clasică, ea găsindu-se într-o formă standard în excelenta lucrare a lui Raymond Aron, *Démocratie et totalitarisme*, în care autorul francez distingea, între regimurile contemporane, pe cele ce cunosc concurența partidelor (regimurile pluralist-constituționale) de cele în care există un monopol al acțiunii "politice" (regimuri monopolist-partinice). Adăugînd că doar concurența dă sens acțiunii politice, Aron sugera că regimurile monopoliste nu sînt regimuri politice. Dl. Antonesei nu îl pomenește pe Aron, dar dezvoltă ideea că nu există politică în comunism pornind, mai întîi, de la observarea unui fapt banal: în România comunistă nu există o clasă politică. Ocazia îi e oferită de comentarea revoltei de la Brașov din noiembrie 1987. Sensul acestei revolte, care a făcut ca "nimic să nu mai fie ca înainte", este acela ca "o mare massă a protestat împotriva mizeriei generalizate, dar și împotriva celor ce simbolizează și «coordonează» această mizerie" (p. 13). Dl. Antonesei vorbește apoi de comportarea autorităților după înăbușirea revoltei ["sala în delir, prezidiul în delir, El (Ceaușescu – *n.m.* CP) în delir" (p. 15)], adăugînd la acestea observația următoare: "Prin ce sînt acești aplaudaci mai buni decît el? Nici măcar nu pot fi considerați ca o clasă politică, ei nu se gîndesc decît la mașinile de serviciu, la magazinele lor speciale, la televizorul lor în culori și la modul în care să-și procure un videocasetofon mai bun. Acum strigă «trăiască Ceaușescu», mai tîrziu vor striga, cu aceeași vehemență «moarte lui Ceaușescu»" (p. 15). Marea problemă a viitorului este chiar "crearea oamenilor politici" (p. 16). (Dl. Antonesei a reluat ideea absenței politicii, pornind de la constatarea absenței unei clase politice, în studiul "Cultură politică și terapie socială în România postcomunistă" publicat în *Cercetări sociale*, nr. 1/1994, pp. 118-123.).

Nu există o clasă politică. În egală măsură, nu există, în comunismul românesc, nici opoziție politică. Aici, dl. Antonesei se apropie de judecata lui Aron. Iată ce nota domnia-sa din 1988: "în afară de mineri în 1977, de mișcarea lui Goma tot în acel an, de explozia necontrolată – și de aceea ușor de reprimat – de la

Brașov, în fond, Führerul n-a întîlnit nimic care să i se opună" (p. 18). Sau, puțin mai jos, "în fond, opozanții din ultima vreme, cu toții născuți și crescuți în acest sistem, nu pot fi taxați ca o opoziție politică întrucît nu poate exista nici o forță politică în afara Partdiului" (p. 31). Inexistența unei opoziții politice îngăduie conservarea unui stil al acțiunii partidului: "continuă vizitele de lucru, discursurile sforăitoare despre viitorul roz și prezentul lipsit de griji" (p. 20). Pentru a sugera că opoziția e decisivă în nașterea politicii, dl. Antonesei vorbește pe larg despre blocarea sistematică a oricărei alternative la acțiunea partidului unic: "la nivelele medii și mai de jos ale puterii, s-a declanșat o intensă activitate de intimidare și izolare a indivizilor cu comportamente neconvenabile, potențial opozante" (p. 21) Autorul descrie apoi aceste strategii ale intimidării și izolării, ce conduc la un "talmeș-balmeș tipic românesc" (p. 24). În paragraful "Cum lucrează băieții" (pp. 25-31) avem cîteva mostre de zvonuri compromițătoare la adresa moralității potențialilor opozanți, de amenințări telefonice sau indirecte, de zvonuri contradictorii lansate pentru creșterea suspiciunii generale (p. 29).

Acestui tablou al derizoriului politic i se adaugă observații referitoare la viața cotidiană, autorul reținînd în volum cîteva episoade exemplare: cozile zilnice și imposibilitatea informării (pp. 30-38) sau tehnicile cenzurii literare (pp. 68 și 79). Uneori, evocările cotidianului (e vorba, la un moment dat, de apariția cerșetorilor în cantinele studenților) duc rapid la concluzii teoretice seci ("muncitorii români se proletarizează"). Un tablou, în nouă puncte, care rezumă concluziile observației cotidianului se află la pag. 62; un punct esențial al tabloului are parte de o ilustrare excelentă: economia e distrusă, căci "producția de dragul producției este cea mai ne-economică atitudine economică posibilă" (p. 64).

Partea cea mai consistentă din text se referă la anul 1989. Atenția autorului e atrasă, mai întîi, de scrisoarea celor șase, care, constata dl. Antonesei, "a găsit tonul just pentru a se adresa guvernanților, guvernaților și opiniei publice internaționale" (p. 39). Acestei caracterizări îi e adăugată o observație justă referitoare la audiența anticomunismului: "și în țară, dar și în străinătate, o luare de atitudine ce vine din interiorul sistemului are mai multe șanse să fie ascultată decît una emisă din afara lui" (p. 40). (Regăsim această apreciere și în cartea lui François Furet, *Le passé d'une illusion*). Analiza scrisorii celor șase îl duce pe dl. Antonesei la concluzia că ea conține proiectul unui reformism de tip gorbaciovian (p. 43), pentru care autorul nu are prea multe cuvinte de laudă. Domnia-sa se simțea mai aproape de protestul Doinei Cornea sau de cel al lui Mircea Dinescu, poetul fiind caracterizat în jurnal în cîteva rînduri admirabile: "nu e un teoretician, dar are un dar absolut fantastic de a plasticiza conceptele, de a sesiza esențialul, de a îmbina disperarea cu anecdoticul" (p. 44).

În paralel cu acest discurs despre autorități și esența non-politică a regimului, se înfiripează interogația despre propria atitudine anticomunistă. De ce nu reacționez eu însumi?, se întreabă autorul. Răspunsul la această întrebare se întinde pe mai multe pagini și ne dăm seama că e vorba de o temă la care autorul a revenit în dese rînduri. Nașterea acestei reacții, care – așa cum vom vedea – e echivalată de dl. Antonesei cu descoperirea libertății, urmează cîteva momente distincte. Autorul pomenește mai întîi de propria decizie de a nu "reacționa deschis, violent decît dacă voi fi provocat peste limita suportabilului" (p. 27). Dispare apoi teama: "nu-mi este teamă deloc, cum nu mi-a fost în ultimii cinci ani, cînd am făcut și eu ce am putut, mai mult în «clandestinitate»" (p. 42). Într-un moment ulterior, apare ideea că o soluție ar fi protestul fiecăruia în fața autorităților, în temeiul legii instituite (p. 47). Aceasta e una dintre cele trei soluții enumerate de Nicu Steinhardt, presimțite oarecum de autor, și finalmente, după descoperirea textului monahului, enumerate (la pp. 90-91). Există, în acest parcurs al libertății, o explicație a lipsei opoziției, care e dată în termeni ce amintesc de Etienne de la Boétie: "cînd te înveți cu supușenia, e greu să mai dorești să fii liber" (p. 53). Autorul are chiar resurse pentru a transforma această amară constatare într-o observație ironică: ce putem face, ce facem dacă se îmbolnăvesc "membrii organelor"? Nu e exclus să așteptăm doar însănătoșirea lor! Mai încolo, e expusă soluția aleasă, cea a lui Soljenițîn (pp. 91, 98). Ocazia e oferită de solidarizarea cu Dan Petrescu în susținerea ne-alegerii lui Ceaușescu la Congresul al XIV-lea (p. 94). Consecințele alegerii făcute sînt evocate în frumoasele cuvinte: "e absolut minunat să te simți liber, să nu mai ai nici un fel de lanț, nici căluș la gură" (p. 101). Urmează descrierea represiunii: în paragraful "ziua cea mai lungă" ne e relatată o incredibilă urmărire a autorului de către un securist (pp. 102-108), dar și o nouă descoperire ("oamenii sînt, totuși, mai buni și mai curajoși decît îmi imaginam eu", p. 109), ca și o revenire asupra metodelor de represiune ("«băieții» lucrează prost", un capitol scris pe un ton ironic și amar).

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Vom mai remarca fragmentul referitor la legitimitate (un regim care ajunge atît de departe în efectele sale asupra inconștientului indivizilor – inoculîndu-le "senzația că ne urmăresc mereu, că ne suspectează fără răgaz, că sînt gata să ne tulbure chiar cele mai intime momente" – nu are, nu poate avea nici un fel de legitimitate – p. 49), ca și cel despre manifestația din 14 decembrie de la Iași, cu cîteva zile înainte de răsturnarea regimului totalitar. Nu putem să nu menționăm aici și un pasaj care iese cumva din cadrele analizei mizeriei comuniste, dar care, personal, mi se pare cel mai interesant din întreaga carte: e vorba de rîndurile (de la pp. 88-89) despre onoare.

În anexe, un adevărat dosar al opoziției ieșene din anii 1980: două procese-verbale de percheziție la domiciliul lui Al. Călinescu, și respectiv Liviu Antonesei, un memoriu adresat de L. Antonesei inspectorului-șef de interne al județului Iași, un alt memoriu adresat de Mihai Dinu Gheorghiu organizației PCR din județul Iași, un scurt text intitulat "Situația opozanților români", dar care nu are vreo referință (autor, publicat etc.), și, în fine, convorbirea purtată de Dan Petrescu și Luca Pitu cu N.C. Munteanu la "Europa Liberă".

Dar textul domnului Antonesei e mai mult decît un document istoric. Volumul e interesant pentru că descrie descoperirea libertății nu în spațiul penitenciar, așa cum se întîmplă în memoriile unui Steinhardt sau Noica, ci în mijlocul mizeriei cotidiene născute din "visul de aur al omenirii".

Cristian PREDA

** Liviu Antonesei, Jurnal din anii ciumei: 1987-1989. Încercări de sociologie spontană, Editura Polirom, Iași.*

▼ Analitica dreptei

Apariția volumului de eseuri despre dreapta europeană sub coordonarea lui Hans Rogger și Eugen Weber* constituie un eveniment deosebit pentru cititorul român, care are pentru prima dată prilejul de a se informa asupra unui subiect analizat pînă acum la noi doar din perspectiva istoriografică a propagandei oficiale comuniste. Volumul oferă o perspectivă generală asupra tendințelor de dreapta și de extremă dreaptă din Europa în prima jumătate a secolului al XX-lea. Ca o dovadă a interesului actual al subiectului, eseul lui Eugen Weber referitor la dreapta românească a fost separat de volumul colectiv și a apărut și la Editura Dacia din Cluj.

Publicată în 1965, la două decenii de la terminarea celui de-al doilea război mondial, cartea constituie un avertisment adresat omenirii asupra pericolului forțelor extremiste. În condițiile în care prăbușirea extremismului de stînga a lăsat un gol ideologic în Europa Centrală și de Est, ceea ce ne expune la o posibilă revigorare a forțelor de dreapta, în contextul revirimentului naționalismului, volumul este extrem de actual. Astăzi se știe – sau ar trebui să se știe – că negarea democrației, a pluripartidismului în favoarea partidului unic și a cultului Conducătorului, au generat crime monstruoase (Holocaustul și Gulagul), care au secerat viețile a milioane de oameni.

Volumul este unul de sinteză cu privire la tema dreptei din țările Europei, autorii alegînd doar un număr de țări considerate reprezentative, aparținînd Europei Occidentale (Franța, Anglia, Belgia și Spania), Europei Centrale (Germania, Italia, Austria), și celei Răsăritene (Ungaria, România, Finlanda și Rusia). Acestor analize li se mai adaugă introducerea lui Eugen Weber și reflecțiile finale ale lui Hans Rogger, care oferă o imagine relevantă asupra fenomenului studiat. Deși se oferă o perspectivă de ansamblu asupra evoluției dreptei europene, trebuie remarcată lipsa unor capitole referitoare la Portugalia lui Salazar, Polonia lui Pilsudski sau Croația ustașilor lui Ante Pavlic, absențe care nu afectează însă în mod deosebit configurația și scopul declarat al cărții.

Dificultatea de a defini în mod satisfăcător conceptul de dreapta a fost surmontat de autori care, așa cum declara Hans Rogger: "Fără a dori să ne impunem opiniile și preferințele colaboratorilor noștri, a trebuit să adoptăm unele presupoziții spre a delimita sensul noțiunii de *dreapta* pentru scopul imediat și sperăm că aceste presupoziții vor fi considerate ca acceptabile. Ele sînt următoarele: că dreapta este un fenomen apărut relativ recent (respectiv acum 60-80 de ani); că este un fenomen specific etapei postliberale (sau postdemocrate) și postindustriale; că fiind o reacție la liberalizarea vieții politice, a fost mai violent și mai radical decît dorința conservatorilor de a-și menține privilegiile și *status quo*-ul și s-a caracterizat prin tendința de a aborda problemele politice cu unele dintre metodele și căile (sau cu toate laolaltă) consacrate de partidele de masă ale democrației și ale stîngii, ca și cu metode noi" (p. 447). Ceea ce caracterizează noul fenomen este violența, intransigența, extremismul, mobilizarea maselor, respingerea democrației liberale și a modernității, totalitarismul, ceea ce vine în contrast cu conservatorismul clasic, definit prin moderație, acceptarea compromisului, respectul față de instituțiile și valorile tradiționale, teama față de mase și implicarea lor în politică.

Modul în care apare și se dezvoltă dreapta diferă de la o țară la

alta, în funcție de condițiile specifice. Partidele conservatoare semnificative sînt cele de la extremitatea continentului, din Anglia și din Rusia. În cele două țări, apariția unor forțe de extremă dreapta s-a dovedit imposibilă, în prima datorită faptului că instituțiile (parlamentul, partide, monarhie) s-au dovedit suficient de eleastice pentru a absorbi șocul modernizării. În același timp, Anglia a fost țara transformărilor graduale, lipsite de mari prefaceri sociale și economice, capabile să genereze stări revoluționare.

La celălalt capăt al continentului, în Rusia, țarismul s-a opus modernizării în viața politică și a urmărit îndeaproape modernizarea economică. Structura socială a Rusiei a făcut, de asemenea, aproape imposibilă apariția unei mișcări de masă, la care se adaugă imensitatea teritoriului și lipsa mijloacelor de comunicare care să favorizeze răspîndirea ideilor (fie liberale, fie conservatoare). "Acolo unde lipseau maturitatea Angliei și înapoierea Rusiei, acolo unde coexista cu mare greutate vechiul și noul, politica parlamentară și o structură socială paternalistă, o industrie modernă și o agricultură cvasi-feudală, a apărut dreapta, pentru a da răspunsuri la problemele pe care instituțiile și procesele noi nu erau în stare să le rezolve, iar cele vechi nu le mai puteau soluționa." (p. 448).

Secolul al XIX-lea este pentru Europa secolul modernizării. Liberalismul economic și politic, cu toate opreliștile pe care le-a întîlnit, s-a instaurat în majoritatea țărilor europene, determinînd dezvoltarea economică și socială, formarea și dezvoltarea clasei mijlocii. Dezvoltarea industrială a însemnat, de asemenea, și formarea unei clase muncitoare puternice și înflorirea partidelor socialiste ca reprezentate ale ei. Introducerea votului universal, după primul război mondial, a adus în viața politică unele elemente marginale ale societății, elemente ce vor constitui materia primă a partidelor de dreapta și de extremă dreapta. Soluția aleasă de aceste partide a fost, în general, denunțarea democrației parlamentare și situarea lor deasupra partidelor politice, sub formă de ligi sau mișcări.

Lipsa unei ideologii a fost comună tuturor mișcărilor extremiste și a fost surmontată prin apelul la naționalism. Mussolini declara, la 4 octombrie 1922, în *Popolo d'Italia*: "Democrații de la *Il Mondo* doresc să ne cunoască programul? Programul este să le rupem oasele democraților de la *Il Mondo*. Și cu cît mai mult, cu atît mai bine". Singura mișcare de dreapta cu o ideologie coerentă a fost *Action Française* care, prin persoana lui Charles Maurras, a exercitat o influență enormă asupra dreptei europene, în special în țări ca Belgia, Spania, Italia.

Mistica a jucat și ea un rol însemnat în cadrul mișcărilor extremiste: fascismul, karelianismul din Finlanda, ungarismul lui Szalasi sau legionarismul din România au făcut apel la religie. Inclusiv națiunea a dobîndit o natură mistică; ea este o realitate concretă, în fața căreia individul nu reprezintă nici o importanță. Individul capătă semnificație doar prin intermediul națiunii, ca parte a ei. Critica se îndreaptă împotriva liberalismului care exaltă individul, ducînd astfel la atomizarea societății și la pierderea forței Națiunii.

Pentru multe țări, primul război mondial a reprezentat momentul de înfăptuire a deziderateloe de unitate națională a statelor in centrul și estul Europei, aflate sub dominația unor imperii multinaționale. Unele state au ieșit învingătoare din acest război, și acesta este și cazul României, pentru altele (Finlanda sau Ungaria, de exemplu) el a fost un eșec. Aceste țări au eșuat în unirea în cadrul granițelor naționale a tuturor teritoriilor pe care le revendicau, ceea ce a dus la un sentiment de frustrare din partea populației și a adus partidelor de dreapta un important capital politic. Partidele de dreapta au pus acest eșec pe seama incompetenței politicienilor.

Indiferent de țara în care au apărut, dreapta și extrema dreaptă au constituit răspunsuri specifice la anumite circumstanțe istorice: în Italia se naște dezamăgirea italienilor față de dorința lor de a deveni o putere europeană; în Franța, nemulțumirea față de corupția Republicii a III-a; în Anglia, Rusia sau Germania, din deficiențele statului sau imperiului.

Eseul lui Eugen Weber despre dreapta românească este bine documentat și ne oferă o sinteză pertinentă a evenimentelor din perioada interbelică din România, evenimente legate de Mișcarea legionară și de persoana lui Corneliu Zelea-Codreanu. Dreapta românească a avut unele elemente specifice, care o deosebesc de celelalte mișcări din Europa acelei perioade.

România a cunoscut, începînd cu 1829 (Tratatul de la Adrianopol), un continuu proces de modernizare și dezvoltare economică. Un secol de împliniri istorice – începînd cu Unirea din 1859 a Principatelor, continuînd cu dobîndirea independenței și proclamarea Regatului – a culminat cu unirea din 1918 și formarea României Mari. Generațiile care au urmat lui 1918, sufocate de realizările generațiilor anterioare, au fost puse în fața a două probleme majore: una politică, care viza schimbarea naturii sistemului politic, considerat ca o imitație a formelor occidentale, și una culturală (ambiția ca România Mare să joace un rol mult mai important în civilizația europeană). Cu toate aceste realizări, România a rămas

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

în continuare o țară agrară (80% din populația țării erau țărani) cu un nivel de viață scăzut. Chiar și în 1938, atunci cînd România a atins cel mai înalt nivel de dezvoltare, o parte din populația țării se confrunta cu boli (pelagra, sifilisul), mortalitate infantilă și cu o rată mare de analfabeți.

Generația lui Corneliu Zelea-Codreanu și a colaboratorilor săi a fost prea tînără pentru a lupta în război, ceea ce a determinat un sentiment de frustrare al acestei generații și un conflict cu vechea generație. Mișcarea legioanră a atras în special tineretul, pătrunzînd cu precădere în mediile studențești, dar mai ales în cele liceale. Abilitatea Mișcării a constat în resuscitarea frustrărilor ce decurgeau din problemele cu care se confruntau românii în acel moment și din prejudecățile moștenite: ura față de evrei (văzuți ca simbol al mercantilismului, comerțului, exploatării), frica față de comunism (pericolul permanent reprezentat, la adresa României, de existența statului sovietic), echivalarea politicianismului (semn al parvenirii clasei politice și de degradare morală) cu democrația care, pretindeau legionarii și intelectualii de extremă dreaptă, favorizează lupta între partide și dezbină națiunea.

Deși Mișcarea pretindea că se menține în limitele legalității, încercînd o schimbare din interior, legionarii au fost cei care au introdus în sistemul politic românesc terorismul, asasinînd o serie de personalități politice și culturale (I.G. Duca, A. Călinescu, N. Iorga, V. Madgearu). De asemenea, guvernarea legionară a însemnat o lungă serie de abuzuri îndreptate asupra evreilor. Perioada de cinci luni, cît a durat statul național-legionar, a marcat instaurarea arbitrariului în viața politică românească. Legislația antievreiască, elaborată începînd cu guvernul Goga, este extrem de dură și a fost păstrată pînă la sfîrșitul războiului. Rădăcinile antisemitismului sînt mai vechi în România, îndeosebi în Moldova, însă primele forme au fost lipsite de agresivitate (M. Eminescu, N. Iorga, A.C. Cuza). Evreii au reprezentat, în toată perioada interbelică, o pătură bine instruită – majoritatea erau medici, avocați, funcționari –, iar realizările lor sociale erau considerate de către adversarii lor drept avantaje economice și sociale.

Cu toate lipsurile ei, România interbelică a fost un stat democratic. Eșecul modernizării începută în secolul al XIX-lea a determinat grave tulburări sociale și politice, degradarea vieții economice și democratice și descompunerea sistemului politic românesc.

Sergiu ȚÂRĂ

* Eugen Weber, *Dreapta românească*, Cluj, Editura Dacia, 1995 (prefață Achim Mihu)

Hans Roger, Eugen Weber, *Dreapta europeană – profil istoric*, București, Editura Minerva, 1995.

▼ Valuri de futurologie

Cu două lucrări apărute înainte de 1989 (*Șocul viitorului* și *Al Treilea Val*), trei după '89 (*Powershift – Puterea în mișcare, A crea o nouă civilizație, Război și anti-război*), altele patru în curs de apariție, o vizită la București concretizată și printr-o întîlnire "la vîrf" cu președintele I. Iliescu, putem spune că Alvin Toffler este unul dintre cei mai cunoscuți autori americani din peisajul editorial românesc. Popularitatea autorului este mai mare în alte țări decît în SUA, căci, după cum însuși autorul ne spune în "Prefața de ordin personal" la *Powershift*, lucrarea *Al Treilea Val* "a reprezentat «biblia» intelectualilor reformiști din Chiua (...), a inspirat multe răspunsuri din rîndurile cititorilor conducînd, printre altele, la noi produse, companii, simfonii și chiar sculpturi". De altfel, centrul ideatic al tuturor acestor lucrări este *Al Treilea Val*.

O nouă civilizație apare lovindu-se de cea actuală. De ce? Autorul ne răspunde că "nimeni nu știe", deoarece o întrebare de felul "Care este cauza celui de-al treilea val?" s-ar putea să fie o întrebare, ce ține de "mentalitatea celui de-al doilea val". Din explicațiile autorului, vedem că instrumentarul metodologic și epistemologic pe care îl avem în acest moment la dispoziție pentru a detecta noua civilizație ce apare, ar putea fi depășit, aparținînd felului de a pune problemele caracteristice celui de-al doilea val. Cu toate acestea, în toate lucrările sale Toffler încearcă să ne arate că asistăm la nașterea unei noi civilizații, încercînd totodată să-i delimiteze contururile. Ne-am putea deci întreba, cu legitimitate, care a fost instrumentarul metodologic utilizat de autor în demersul său și care, după cum se poate vedea, l-a condus la concluzii atît de interesante? Răspunsul la întrebare îl găsim tot în "Prefața..." la *Powershift*: "toate cărțile au la origine DOCUMENTAREA, CERCETAREA ȘI REPORTAJUL, din numeroase domenii disparate și multe țări diferite". Prin urmare, vedem că și autorul, în analiza sa, a folosit metode (sociologice) caracteristice celui de-"Al doilea val".

În al treilea val, autorul ne spune că "nimic nu va rămîne neschimbat", deci o civilizație cu totul diferită de cea de acum, în care va fi nevoie și de o "politică a viitorului". Pentru a ne forma astfel o imagine mai clară despre lumea celui de-al treilea val, autorul folosește un exemplu din "lumea" fizicii cuantice și a biochimiei. Exemplul de la care pornește este teoria unui fizician,

cîștigător al Premiului Nobel pentru fizică, Ilya Prigogine. Prigogine susține că vechea noastră ordine (larg acceptată în domeniul biologiei și al chimiei) este relativ depășită, trebuind să introducem în calcul – în reprezentările noastre – și posibilitatea hazardului (derivată din principiul fizic al entropiei), de aici rezultînd teoria "ordinii din haos" sau a "ordinii din fluctuație". Fizicianul își susținuse teoria prin analogie cu formarea mușuroaielor de termite: adică faptul că ceea ce la început pare o activitate aleatoare, dezordonată, entropică, duce la structuri complexe și ordonate, acest salt fiind posibil prin hazard. Iar Toffler ne spune, în sprijinul teoriei sale: "constatarea este valabilă pesemne nu numai pentru reacțiile chimice, ci și pentru saltul de la civilizație celui de-Al Doilea Val la civilizația celui de-Al Treilea Val". Așadar, printr-un interesant artificiu de gîndire, autorul critică vechile patternuri, norme și proceduri, ca inspirate din mecanică, propunînd o nouă teorie (citește practopie) și civilizație, al cărei model este luat tot din fizică (!).

Într-o altă lucrare, *Powershift-Puterea în mișcare*, Toffler susține că încheierea Războiului Rece și neutralizarea vechii bipolarități Est-Vest a adus profunde transformări conceptului de putere. Asistăm, o dată cu intrarea în al treilea val, la transferuri de putere și la însăși schimbarea esenței puterii: "un powershift nu se rezumă doar la transferul puterii. O transformă". Așadar, prin terminarea Războiului Rece, lumea a intrat într-un dezechilibru, putînd să apară în urma vidului de putere creat noi reașezări, alianțe și conflicte neașteptate: *transferul puterii*. Totodată, prin intrarea în civilizația nouă (superinformatizată) apare și o *transformare a esenței puterii* (cunoașterea, informația în detrimentul factorului bogăție și a factorului forță–violență); de altfel, unul dintre motto-urile volumului e celebra maximă a lui Fr. Bacon, "Cunoașterea în sine înseamnă putere".

Analizînd căderea comunismului, cauza acestui eveniment, Toffler ne spune:"Socialismul s-a ciocnit cu viitorul", cu sistemul de creare a bogăției din Al Treilea Val. Noua civilizație a subminat și alte trei puncte forte ale socialismului: proprietatea comună, planificarea centralizată și accentul major pus pe factorul material. Rezumîndu-și explicațiile referitoare la colapsul comunismului, autorul afirmă: "Marx, argumentînd pentru primatul bazei materiale, îl întorcea pe dos pe Hegel. Marea ironie a *istoriei* de azi este că noul sistem de creare a avuției, la rîndul său, îl întoarce pe dos pe Marx. Sau, mai exact spus, îi culcă și pe Marx și pe Hegel pe o latură".

Care este însă ideea despre "istorie" a lui Toffler, avînd în vedere că teoria lui pornește de la o abordare globală a evoluției civilizației românești. Valurile? Răspunsul îl găsim tot în "Prefața..." la *Powershift*: "Accelerarea istoriei aduce consecințele sale proprii, independente de direcțiile propriu-zise ale schimbării. Simpla creștere de viteză a evenimentelor și a timpilor de reacție își produce propriile efecte...". Așadar, în viziunea autorului, creșterea de viteză a evenimentelor duce la accelerarea istoriei. Asta dacă noi considerăm că istoria este doar o simplă desfășurare de evenimente.

Ultima lucrare recenzată aici ne plasează într-un "cîmp fierbinte" al istoriei omenirii, și anume războiul. Volumul preia o parte din ideile anterioare (cum ar fi ciocnirea valurilor, powershift-ul) dar, de această dată, perspectivele de viitor devin sumbre: "se pare că ne îndreptăm spre un nou ev întunecat, de ură tribală, pustiire planetară și războaie multiplicate prin alte războaie". Cauza acestui fenomen reiese din teză cărții: "modul în care ne războim reflectă modul de a ne făuri avuția – iar modul în care ne anti-războim trebuie să reflecte modul de a ne război". Toffler descoperă o legătură între dezvoltarea economică și evoluția strategiilor de război avertizînd totodată asupra faptului că modul de a gîndi pacea a rămas în urma felului în care sînt pregătite războaiele celui de-Al Treilea Val.

Deși face o cercetare prin istoria războaielor (cu referințe la Sun-Tzu, Alexandru Macedon sau Napoleon Bonaparte), autorul nu repetă aceeași metodă și în domeniul irenologic. Deoarece, analizînd orice istorie a diplomației se poate ușor descoperi faptul că "anti-războiul" a rămas la aceeași metodă – *tratatul de pace și/sau prietenie* – încă din Primul Val (mă refer la descoperirile arheologice ce-au scos la lumină primul tratat de pace din istorie datînd încă din 1296 î.Ch., încheiat între regele hittiților, Hattușill al II-lea și Ramses al III-lea, faraonul Egiptului), metodă rămasă actuală și cu puține șanse, cred eu, de a fi modificată de Al Treilea Val.

În concluzie, indiferent dacă ne aflăm la începutul "istorie omului" sau la "sfîrșitul Istoriei", modul în care ne prezentăm punctul de vedere va lăsa de dorit atunci cînd el nu va fi susținut de o argumentație riguroasă și această mai ales atunci cînd ipotezele noastre se situează undeva între interesant și șocant.

Sebastian HULUBAN

* Alvin Toffler, *Al Treilea Val*, Editura Politică, București, 1982.
Alvin Toffler, *Powershift – Puterea în mișcare*, ed. Antet, București, 1995, traducere de Mihnea Columbeanu.
Alvin Toffler, *Război și anti-război*, Editura Antet, București, traducere de Mihnea Columbeanu.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

MIRCEA ELIADE
Naşteri mistice
Editura Humanitas 1995, Bucureşti, pag. 223, lei 4.900.

După cum declara însuşi autorul, cartea se adresează oricărui cititor nespecializat interesat de istoria spirituală a umanităţii. Lucrarea oferă o descriere a fenomenului complex al iniţierii, în liniile esenţiale. Principalele capitole se referă la: mistere iniţiatice în religiile primitive, încercări iniţiatice, rituri tribale şi culte secrete, iniţieri individuale şi societăţi secrete, iniţieri eroice, iniţieri şamanice, teme iniţiatice în marile religii.
Iniţierea se află în miezul oricărei existente autentice. Într-o lume incertă şi desacralizată, re-valorizarea iniţierii este o necesitate, pentru că doar ea conferă morţii o funcţie pozitivă: aceea de a pregăti noua naştere spirituală, accesul la un mod de a fi nesupus acţiunii devastatoare a timpului.

ANDREI CORNEA
Platon. Filosofie şi cenzură
Editura Humanitas, Bucureşti 1995, pag. 223, lei 5.900.

Exemplar prin modul de comunicare a ideilor, Andrei Cornea îi "învaţă pe alţii ştiinţa pe care o are".
Autorul povesteşte şi filosofează, comunică şi convinge. Cenzura este una dintre cele mai durabile instituţii omeneşti. Cartea de faţă ne ajută să înţelegem mai profund cenzura, relativa ei fecunditate, interdicţia, interdicţia şi permisivitatea, frica persecuţiei, dar şi filosofia şi literatura, discursul filosofic şi contextul politic, natura filosofiei raportîndu-ne la Atena lui Platon şi democraţiile moderne. Lupta dar şi complicitatea filosofiei cu diferitele tipuri de cenzură au mutat şi mută cu necesitate reperele lumii.

VIRGIL IERUNCA
Semnul mirării
Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, pag. 351.

Dintr-o fidelitate faţă de neuitare, Virgil Ierunca a ales cîteva momente din cultura şi arta noastră, punînd accent pe ceea ce autorul numeşte "marginalizarea rodnică". Într-un regim totalitar, centrul este monopolul unei ortodoxii implacabile (implacabilul violenţei al prostiei, ruşinii şi umilirii). Cei care au ales marginalizarea au constituit o comunitate a onoarei. Sintaxa etică a marginalizaţilor este responsabilitatea faţă de ei şi faţă de ceilalţi, voinţa de a "transforma o societate de insecte într-una de persoane".

SIGMUND FREUD
Două Psihanalize – Omul cu lupi; Cazul preşedintelui
Editura Trei, Bucureşti 1995, pag. 363, lei 8.500.

Editura Trei ne oferă o altă lucrare valoroasă de psihanaliză. Parcurgînd cartea de faţă, cititorul român are pentru prima dată posibilitatea de a vedea aceeaşi viaţă – cea a "Omului cu lupi", pacient a cărui istorie s-a împletit cel mai mult cu istoria psihanalizei – reflectată în povestirea pacientului şi în oglinda psihanalizei, mînuită chiar de Freud. Cele "două psihanalize" ne dezvăluie faptul că evenimentele din cea mai timpurie copilărie au o importanţă decisivă pentru întregul destin al omului, iar esenţa nevrozei o reprezintă constrîngerea de a adapta comportamente neplăcute, absurde, contrare propriei voinţe.

MONICA LOVINESCU
Pragul. Unde Scurte V
Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, pag. 269.

În volumul de faţă (1988-1989), "Jurnalul indirect", a fost dublat şi de un jurnal direct. Cu binecunoscuta-i profunzime, Monica Lovinescu ne reactualizează fenomenul solidarităţii scriitoriceşti, reflectat cu obsesia prudenţei, receptivitatea maximă a Occidentului, înainte de implozia comunismului şi apatia acestuia după 1989. Autoarea consideră Apusul capabil să facă faţă convulsiilor din Est, atît din punct de vedere ideologic şi politic, cît şi economic.
Acest "Godot mereu aşteptat", mereu nesosind, Occidentul, a redevenit după 1989 acelaşi protagonist al absenţei vinovate.

HENRI BERGSON
Gîndirea în mişcare
Editura Polirom, Iaşi, 1995, Colecţia Plural, pag. 288, lei 5.600.

Subintitulată *Eseuri şi conferinţe*, cartea filozofului francez a influenţat în mod simţitor gîndirea secolului XX.
Cuprinzînd cîteva din cele mai cunoscute eseuri bergsoniene: *Intuiţia filosofică, Introducerea în metafizică, Posibilul şi realul, Percepţia schimbării*, cartea aduce în atenţia cititorului român, o abordare originală a problemei *timpului şi a duratei* prin care Bergson a deschis noi posibilităţi de investigare filosofică.

JAMES D. GWARTNEY, RICHARD L. STROUP
Economie şi prosperitate
Editura Alutus, Bucureşti, 1995, pag. 120, lei 3.000.

Lucrarea celor doi profesori americani îşi propune să ofere, cît mai accesibil cu putinţă, cîteva din teoriile pe care economia le oferă cu privire la viitor. Autorii atrag atenţia asupra raporturilor între viaţa politică democratică şi activitatea economică, avertizînd asupra consecinţelor analfabetismului economic.

SFÎNTUL AUGUSTIN
De magistro – Despre învăţător
Iaşi, Institutul European, Colecţia Mythos et religio, 1995, pag. 264, lei 3.927.

Excelenta traducere a lui Eugen Munteanu, prezintă într-o ediţie bilingvă – latină şi română – una dinoperele de maturitate ale Sf. Augustin, ultima dintre lucrările redactate integral sub formă de dialog. Avem de-a face cu o interesantă abordare a posibilităţii de a educa şi a rolului pe care îl are magistrul în cunoaştere.

Contents

2. *Editorial*	**Stelian Tănase**	Again About Elites (I)
4. *1995*	**Liana Ionescu**	The Romanian Parliament
7.	**Sabina Fati**	A Preelectoral year at Cotroceni
11.	**Eugen Cojocariu**	The Trade Union – a poor year
16.	**Dumitru Sandu**	Regional Identities
21.	**Mircea Răceanu**	The Romanian-American Relations Confronted with a New Era
24.	**Andrei Mocearov**	An Overview of the NIS
30.	**Mihail Dobre**	The Jugoslav Crisis: the Begining of the End
35. *Interview*	**Gale Stokes** in dialogue with **Stelian Tănase**	NATO's Extension – An Instrument for Democratization
38. *Debates*	**Aurelian Crăiuţu**	"Inescapable Liberalism"
41.	**Adrian Marino**	The Problems of Romanian Politology
46. *The Anatomy of Communism*	**Document**	The Case Vasile Luca
51. *Up-to-Date*	**Virginia Ghiţă**	The Congress of the NPPCD
53.	**Ralu Filip**	Assumptions concerning "The Măgureanu Case"
55. *Books and Authors*	**Dan Pavel**	Vladimir Tismăneanu, *Irepetabilul trecut; Fantoma lui Gheorghiu-Dej*
58.	**Cristian Preda**	Liviu Antonesei, *Jurnal din anii ciumei: 1987-1989. Încercări de sociologie spontană*
60.	**Sergiu Ţârâ**	Eugen Weber, *Dreapta românească*, Hans Roger, Eugen Weber, *Dreapta europeană – profil istoric*
62.	**Sebastian Iluluban**	Alvin Toffler, *Al Treilea Val. Power shift. Război şi antirăzboi*
64. *Books Review*		

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.